

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Milda Ona Dailidēnaite

Eesti keele adessiivi funktsioonid ja vasted leedu keeles

Magistritöö

Juhendaja professor Birute Klaas-Lang

Tartu 2018

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Teoreetiline taust.....	6
1.1 Töö ülesehitus, materjal, eesmärgid ja aktuaalsus.....	6
1.2. Meetod.....	10
1.2.1. Eesti ja leedu keele kõrvutav uurimus.....	13
1.3. Eesti keele käändesüsteem.....	13
1.3.1. Eesti keele kohakäänded.....	14
1.4. Leedu keele käänete süsteem.....	17
1.4.1. Leedu keele kohakäänded ja nende uurimine.....	18
1.5. Eesti keele adessiiv ja selle uurimine.....	20
2. Adessiivi funktsioonide jaotus Leelo Tungla romaanis “Seltsimees laps”.....	26
2.1. Analüüsi protsessi ja adessiivi funktsioonide kirjeldus.....	26
2.1.1. Koht.....	26
2.1.2. Aeg.....	27
2.1.3. Sündmus.....	29
2.1.4. Omaja.....	29
2.1.5. Kogaja.....	33
2.1.6. Agent.....	35
2.1.7. Kasusaaja.....	35
2.1.8. Viis.....	36
2.1.9. Seisund.....	37
2.1.10. Vahend.....	37
2.2. Adessiivi funktsioonid: statistika ja näited.....	37
2.2.1. Adessiivi funktsioonide esinemise üldstatistika.....	37
2.2.2. Koha funktsioon.....	38
2.2.3. Aeg.....	43
2.2.4. Sündmus.....	45
2.2.5. Omaja.....	45
2.2.6. Kogaja.....	53
2.2.7. Agent.....	55
2.2.8. Kasusaaja.....	55
2.2.9. Viis.....	56
2.2.10. Seisund.....	57
2.2.11 Kokkuvõte.....	57
3. Eesti adessiivi tõlkevariandid ja nende jaotus.....	59
3.1. Üldstatistika.....	60
3.2. Tõlkevariandid funktsioonide lõikes.....	61
3.2.1. Koha funktsioon.....	61
3.2.2. Aeg.....	67
3.2.3. Sündmus.....	70
3.2.4. Omaja.....	71
3.2.5. Kogaja.....	77
3.2.6. Agent.....	80
3.2.7. Kasusaaja.....	80
3.2.8. Viis.....	81

3.2.9. Seisund.....	82
3.2.10 Kokkuvõte.....	82
3.3. Adessiivi tõlkimise vahendid leedu keeles.....	83
3.3.1. Nominatiiv.....	84
3.3.2. Daativ.....	85
3.3.3. Prepositsioonikonstruktsioonid.....	86
3.3.4. Inessiiv.....	87
3.3.5. Akusatiiv.....	87
3.3.6. Genitiiv.....	87
3.3.7. Määrsõna.....	87
3.3.8. Instrumentaal.....	88
3.3.9. Tegusõna.....	88
3.3.10. Kokkuvõte.....	88
4. Järeldused.....	89
The Estonian adessive, its functions and functional equivalents in Lithuanian. Summary.....	91
Kasutatud kirjandus.....	95
Kasutatud lühendid.....	103

Sissejuhatus

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida eesti keele adessiivi kasutust Leelo Tungla romaanis „Seltsimees Laps“ ning analüüsida eesti keele adessiivi vasteid teose leedukeelses tõlkes. Leelo Tungla teose valisin välja sellepärast, et see on kirjutatud suhteliselt hiljuti (2010. a), tõlgitud on see otse eesti keelest leedu keelde (paljud varasemad raamatud tõlgiti vene keele kaudu) ja tõlkijaks on kogenud eesti keelest leedu keelde tõlkija Danutė Sirijos Giraitė (tõlgitud 2013. a).

Huvi kohakäänete vastu tundsin juba bakalaureuseõppes ja ka bakalaureusetöö kirjutasin eesti keele kohakäänetest. Ka leedu keeles on ajalooliselt olnud neli kohakäänet (inessiiv, illatiiv, adessiiv ja allatiiv). Eesti keeles on neid veelgi rohkem. Nii tekkiski huvi kohakäänete ja nende päritolu ning võimalike läänemeresoome ja balti keelte kontaktidest tulenevate mõjude vastu.

Adessiiv ja allatiiv erinevad teistest kohakäänetest selle poolest, et neid kasutatakse ruumiliste suhete vormistamiseks harvemini kui vastavaid sisekohakäändeid ja väga tihti esinevad need üldjuhul funktsioonides, mida seostatakse elususega, nagu omaja, kogeja või kasusaaja. Ajalooliselt on sarnaselt kasutatud ka leedu keele adessiivi ja allatiivi, sellest on väga põhjaliku doktoritöö kirjutanud Eglė Žilinskaitė (2010; adessiivist vt Žilinskaitė 2007), kus analüüsitakse põhjalikult leedu kohakäänete kasutust.

Huvi adessiivi vastu suurendasid veelgi arutelud keeleteaduses. Eesti keelt uurivate välisteadlaste seas on väljendatud seisukohta, et adessiiv ei olegi tänapäeva eesti keeles enam kohakääne (nt Matsumura 1994, 1996, 1997), aga Eestis püütakse sellegipoolest adessiivi kohakäände staatust ”päästa”, mistõttu kaldutakse uurima pigem adessiiviga vormistatavaid ruumisuhteid (nt Klavan 2012) ja ka teistele adessiivi funktsioonidele lähenetakse pigem ruumilisest perspektiivist (nt Vainik 1995). Samas on siiski ka Eestis vaadeldud adessiivi seost indoeuroopa daativiga (nt Klaas 1992, ka Matsumura 1997).

Nagu näha, on eesti adessiiv olnud arutluse all juba aastakümneid ja selle uurimine pole

sugugi lõppenud. Kuna mind huvitavad keelekontaktid ning nende tulemusel kujunenud võimalikud sarnasused ja erinevused keelte vahel, oli huvitav võrrelda, kuidas eesti adessiivi funktsioone väljendatakse minu emakeeles – leedu keeles. Eriti huvitasid mind algusest peale just elususega seotud adessiivi funktsioonid (omaja, kogeja ja kasusaaja) ning üleminekualad, kus näiteks possessiivsuse ja koha tähendus ei ole teineteisest lihtsasti eristatavad.

Huvitav on kõrvutada mitte ainult eesti adessiivi ja selle leedukeelseid vasteid, vaid ka uurida Läänemere areaali laiemalt, kuna selles areaalis on juba aastatuhandeid olnud tihedas kontaktis soome-ugri keelkonna läänemeresoome keeled ja indoeuroopa keelkonna germaani, slaavi ja balti keeled.

1. Teoreetiline taust

1.1 Töö ülesehitus, materjal, eesmärgid ja aktuaalsus

Töö koosneb neljast osast. Esimeses osas kirjeldatakse uurimuses kasutatud materjali, meetodit ja teoreetilist tausta: eesti ja leedu keele käändesüsteeme, eesti keele adessiivi, selle uurimist ja funktsioone. Teises osas kirjeldatakse põhjalikumalt eesti adessiivi funktsioone, nende erinevusi ja käesolevas töös pakutud liigitust, funktsioonide analüüsi ja nende esinemine sagedust Leelo Tungla romaanis. Kolmandas osas analüüsitakse, mis vahendite abil tõlgiti eesti adessiivi leedu keelde, samuti analüüsitakse adessiivi tõlkimist funktsioonide lõikes ja iga tõlkevahendit eraldi. Seejärel esitatakse järeldused. Kuigi on olemas ka ühine eesti ja leedu keele korpus (SCLOMB) otsustasin siiski uurimuse materjaliks võtta eestikeelse teose ja selle tõlke leedu keelde (põhjused annan natuke hiljem). Selline materjali valik ei ole muidugi täiuslik:

1. tõlkija teeb tõlkimisel mitmest võimalikust erinevast variandist subjektiivse valiku, mis ei pruugi alati olla kõige täpsem, vaid võib olla mõjutatud näiteks stilistilistest või tõlkija isiklikest eelistustest;
2. tõlge on vältimatult mõjutatud originaalist (lähtekeele mõjul võidakse valida muidu haruldased konstruktsioonid vastupidi, valida pigem erinevad konstruktsioonid eesmärgiga vältida sõna-sõnalist tõlget ka siis, kui sama konstruktsioon oleks tavakeeles sagedasem, korrektsem ja tõenäolisem);
3. tõlkevastete põhjal tehtav statistika ei peegeldada tingimata sihtkeele üldist keelekasutust;
4. teksti tüübist sõltub nii käändekasutuse sagedus kui ka funktsioonide esinemine ja nende sagedus, samuti sõltub sellest funktsioonide ja vahendite valik tõlkes;
5. sageli muudetakse sisu täpsema edasiandmise eesmärgil lauseehitust, mille tõttu teatud laiend ei pruugi tõlkes enam eksplitsiitselt esineda, kuna info on edasi antud mingisugusel muul viisil, kuigi sama ehitusega lause oleks sihtkeeles täiesti võimalik ja

tõenäoline;

6. tõlke kvaliteet sõltub väga palju tõlkija keeletajust, mis ei ole kunagi täiuslik, ja toimetaja tööst, kellel ei pruugi originaalikeele oskust üldse olla;

7. keele normimise tõttu võidakse vältida kõnekeeles levinud konstruktsioone.

Eelnevat võib illustreerida järgmise näitega:

(1) *tädi Ljudmila oli saaliuksele seisma jäänud ja vaatas meid suuril silmil*

LT: *teta Liudmila sustojo¹ ant salès*
 tädi:NOM Ljudmila:NOM seisma_jää²:PST.3 peale saal:GEN.SG.F

slenksčio, sprogindama i mus akis
 lävi:NOM.SG.M plahvata:CVB.SG.F³ sisse 1PL.ACC silm:PL.ACC.F⁴

‘tädi Ljudmila jäi saali läve peale seisma plahvatades silmi meie poole’

Lause konstruktsioon toodud näites ei ole tavapärane: tavaliselt on konverbikonstruktsioon lause alguses. Tavapärane on selles kontekstis kasutada mineviku kesksõna ja mitte konverb⁵. Siin võiks kasutada ka omadussõnu või teisi levinud fraseologisme nagu *išversti akis* ‘silmi välja ajama’ või *išpūsti akis* ‘silmi välja puhuma’ jne. Samuti võiks öelda, et *tädi Ljudmila jäi saali ukse juurde seisma* või siis *saali ukse lävele* ja mitte *saali lävele*, valida teisi tegusõnu jne. Tõlkevahendeid ja variante on siin väga palju.

- 1 Leedu keeles langevad ainsuse ja mitmuse 3. isiku tegusõnavormid kokku. Kuna neid võib eristada üksnes kontekstist, märgistan siin üksnes isikut.
- 2 Glossides on esitatud eesti tegusõnade infinitiivide tüved ilma infinitiivi tunnusetähtsusega (siin mõeldakse -ma infinitiivi).
- 3 Konverb võib leedu keeles esineda vaid nominatiivis, seega selle vormi puhul ei täpsustata käänat.
- 4 Glossimisel järgisin enamasti Leipzigi glossimise reegleid (2015), aga vajadusel ka Arkadievi ja Nau (2015) täpsustatud balti keelte glossimise reegleid. Kuna käesolevas magistritöös on olulised üksnes vormid, ei eristata siis glossides morfeeme. Prepositsioonide, sidesõnade ja määrsõnade puhul antakse eestikeelne tõlge, kahe esimese isiku puhul samuti asesõnad ja tegusõna *būti* ‘olema’ vormid olevikus. Ka tegusõnaprefikseid siin üldjuhul ei eristata, välja arvatud juhtudel, kui nende kasutus tõlkes on seotud eesti adessiivis osalisega. Kuigi töö analüüsi jaoks ei ole grammatilise soo eristamine oluline, eristatakse siiski glossides grammatiline sugu, arvestades sellega, et tööd võivad kasutada eesti emakeelega leedu keele õppijad, kelle jaoks see eristus on võõras aga siiski väga oluline. Käändsõnu, mis pole nominatiivis, võib olla keeruline sõnastikust leida, aga grammatilise soo teadmine aitab eristada sõna muuttüüpi ja lihtsustab selle leidmist sõnaraamatust.
- 5 Balti keeles esinev kesksõna, mille iseloomustavaks tunnuseks on *-dam-*, sarnane eesti keele *-des* kesksõnaga, mida kutsutakse keeleteaduses ka konverbiga.

Kuigi sellisel materjali kogumisel on palju puudusi, on see uurija jaoks päris mugav, näiteks on lihtne piirata näidete mahtu. Samuti läbib tõlketekst enne valmimist mitu erinevat etappi, kaasaarvatud toimetamine, mis lubab eeldada, et uurimise jaoks olulised kõige sagedasemad mustrid tulevad tõlkes siiski esile. Eelmainitud põhjustel ei püüta sellegipoolest käesolevas uurimuses esitada üldistavat statistikat eesti keele adessiivi kasutuse ja funktsioonide kohta, selline statistika esitatakse üksnes kogutud materjali kohta.

Väidete illustreerimiseks esitatakse siin näiteid enamasti Leelo Tungla teosest, kuid mõnel juhul asendatakse näites nt adessiivis osaline *peal*-konstruktsiooniga. Paaril juhul on kasutatud ka teisi näiteid, mille korrektsust ja adessiivi funktsiooni on arutatud emakeele kõnelejatega. Soome keele puhul on näidete korrektsust kontrollitud internetiotsingu abil. Need näited on kolmnurksulgudes.

Samuti ei püüta käesolevas töös tehtava tõlkevahendite analüüsi läbi teha üldistavaid järeldusi funktsioonide väljendamise vahendite ega nende sageduse kohta leedu keeles või lõplikku eesti adessiivi leedu keelde tõlkimise vahendite nimekirja. Eesmärgiks on selgitada välja, kas tõlkevahendi valik sõltub eesti adessiivi funktsioonist (ja selle alltüüpidest), kas ja kuidas muutuvad osalise funktsioonid originaalis ja tõlkes ning kas kõikidel eesti adessiivi funktsioonidel tulevad selle materjali põhjal esile funktsionaalsed vasted.

Käesoleva töö materjaliks, nagu on juba mainitud, adessiivi kasutusjuhtumid Leelo Tungla romaanis „Seltsimees laps“ ja nende tõlkevasted leedukeelses tõlkes (tõlgitud Danutė Sirijos Giraitė poolt). Kokku kasutati teoses adessiivifraase 895 korda, seega analüüsitakse käesolevas magistritöös 895 adessiivinäitega lauset ja samade lausete leedukeelseid tõlkeid.

Eesti adessiivi kasutusala on väga lai ja see ei piirdu käändsõnadega: adessiivi tunnust kannavad mitte ainult käändsõnad, vaid ka paljud postpositsioonid (nt *keskel*, *peal*, *vahel*, *kõrval* jne) ja määrsõnad (nt *all*, *üleval*, *peal*, *kõrgel* jne). On ka käändsõna adessiivivorme, mida võidakse kasutada määrsõnalaadselt (nt *ajal*, *kombel*, *näol*, *algul*

jt). Selles töös vaadeldakse neid käändsõna adessiivivorme, mille aluseks oleval sõnal on säilinud iseseisev tähendus, mida kasutatakse sageli ka teistes käänetes ja ei kasutata üldjuhul ühendtegasõna osalisena (vrd *peal käima* ja **algul käima*).

Kuna eesti adessiivi ja selle analüütilise vaste postpositsiooni *peal* sünonüümiat ja kasutust on põhjalikult uurinud Jane Klavan (nt 2012), ei vaadelda selles uurimuses adessiivi vasteks oleva postpositsioonkonstruktsiooni kasutust, seda mainitakse vaid mõne adessiivikonstruktsiooni ambivalentsuse väljatoomise eesmärgil.

Uurides Leelo Tungla romaani põhjal eesti adessiivi kasutust ning leedu keelde tõlkimist, sean tööle järgmised eesmärgid:

1. identifitseerida kogutud materjalis esinevad adessiivi funktsioonid, neid kirjeldada ja pakkuda välja selge funktsioonide all-liigitus;
2. kirjeldada funktsioonide üleminekualasid ja hägusamatel juhtudel põhjendada nende eristust;
3. esitada kogutud materjalis esinevate funktsioonide ja nende alltüüpide statistika;
4. selgitada välja, millised on kogutud adessiivinäidete leedu keelde tõlkimise vahendid ja nende funktsioonid kogutud materjalis esinevate adessiivis osaliste leedu keelde tõlkimise vahendeid ja nende funktsioone;
5. võrrelda adessiivis osaliste ja nende tõlkevastete funktsioone ning selgitada välja, kas ja kuidas adessiivi funktsioonid tõlkes muutuvad;
6. selgitada välja, milliseid funktsioone erinevate tõlkevahenditega tõlgitakse;
7. esitada uurimismaterjalis esinevate adessiivis osaliste tõlkestatistika.

Kuigi eesti adessiivi on uuritud suhteliselt põhjalikult, piirduvad uurimused enamasti teatud konstruktsiooni või funktsiooni uurimisega (nt Lambert 2009) või uuritakse adessiivi teiste kohakäänete kontekstis (nt Vainik 1995). Eelkõige kaldutakse keskenduma just ruumilistele suhetele. Tuleb mainida, et hiljuti on palju uuritud ka eesti adessiivi ja sellele vastava postpositsiooni *peal* grammatilist sünonüümiat (Klavan 2012

jt). Samuti on kõikidest adessiivi funktsioonidest kirjutanud Heli Laaksonen oma magistritöös (2000), kus ta võrdles eesti adessiivi kasutust soome adessiivi kasutusega ja kirjeldas seda kontseptuaalse semantika mõistetega.

Käesolevas magistritöös püütakse kogutud materjali põhjal vaadelda kõiki eesti adessiivi funktsioone, pakkuda välja võimalikult selge funktsioonide liigitus ja selgitada välja nende funktsioonide erinevused ja üleminekualad. Analüüsides lähtutakse siin paljuski Ene Vainiku eesti väliskohakäänete funktsioonide kirjeldusest (Vainik 1995), aga kuna Vainik on vaadelnud korraga kõiki väliskohakäändeid, ei ole adessiivi funktsioonide ja nende konstruktsioonide eristus alati selge. Seetõttu pakun oma töös mõnel juhul välja ka alternatiivseid võimalusi eesti adessiivi funktsioonide eristamiseks ja liigitamiseks.

Praeguseks ei ole põhjalikult uuritud ka eesti adessiivi vasteid leedu keeles, seda enam adessiivifunktsioonide vasteid ega tõlkimist ja tõlkevahendeid. Minu teada ei ole sellist eesti adessiivi kõrvutavat uurimust tehtud ka ühegi teise indoeuroopa keelega, põhjalikult kõrvutatud on eesti adessiiv vaid soome adessiiviga (Laaksonen 2000). Teisel juhtudel kõrvutatakse ainult teatud konstruktsiooni (nt Lambert 2009) või uuritakse prototüüpse läänemeresoome adessiivi funktsionaalseid vasteid teises keeles ilma kõrvutamiset (nt Kokorniak 2009).

Samuti võib see uurimus olla kasulik eesti-leedu-eesti tõlkijatele ja mõlema keele õppijatele ning õpetajatele, kuna siin esitatakse rohkelt näiteid ja püütakse kirjeldada lihtsasti mõistetavat adessiivi funktsioonide eristust ja kõige tõenäolisemaid tõlkevasteid, tuues välja funktsiooni nii originaaltekstis kui ka tõlkes, funktsiooni muutusi ja võimalusel pakkuda funktsiooni muutuse põhjusi.

1.2. Meetod

Kontrastiivset keeleteadust peetakse võrdleva keeleteaduse haruks, mis uurib sotsiokultuuriliselt seotud keelte paare. Sotsiokultuuriliselt seotud keelteks peetakse keeli siis, kui on levinud nende keelte kombinatsiooniga kakskeelsus või sellisel juhul, kui ühest keelest teise ja vastupidi tõlgitakse palju tekste (Gast 2012).

Eesti ja leedu keeli kasutatakse areaalis, kus on aastatuhandeid toimunud intensiivsed keelekontaktid kahe keelkonna – soome-ugri ja indoeuroopa – vahel. Läänemere areaalis saavad kokku indoeuroopa germaani, slaavi ja balti keeled ning soome-ugri läänemeresoome keeled, seega sobivad eesti ja leedu keel suurepäraselt kontrastiivseks uurimuseks.

Kuigi kontrastiivne keeleteadus ei ole rakenduslingvistika haru, püütakse kontrastiivlingvistikas siiski jõuda tulemusteni, mida võib kasutada ka praktilistel eesmärkidel (Gast 2011). Ka selles magistritöös esitatakse adessiivi funktsioonide kirjeldus ja ülevaade kõige sagedamini erifunktsioonide tõlkimiseks kasutatavatest lahendustest, mis võiks olla kasulik tõlkijatele, leedu emakeelega eesti keele õppijatele ja eesti emakeelega leedu keele õppijatele. Tavaliselt eristatakse siiski teoreetilist (ingl *theoretical*) ja rakenduslikku (ingl *applied*) kontrastiivuurimist, kuigi need on tihedalt seotud (Gast 2012).

Kõrvutamist ei kasutata keelte uurimise meetodina mitte ainult kontrastiivlingvistikas, sellel on ühiseid jooni ajaloolise keeleteaduse, keelepedagoogika, võrdleva-ajaloolise keeleteaduse, keeletüpoloogia ja teiste keeleteaduse harudega. Kuid erinevalt võrdlevast-ajaloolisest keeleteadusest või keeletüpoloogiast ei grupeerita kontrastiivlingvistikas keeli ei geneetiliselt ega tüpoloogiliselt ja ei keskenduta mitte ainult keelte sarnasustele, vaid ka erinevustele (Krzeszowski 1990: 9-11). Kakskeelse materjali (nt tõlgete) keskne roll eristab kontrastiivlingvistilist kõrvutavat uurimust teiste keeleteaduse harude kõrvutavast uurimusest, eriti keeletüpoloogilisest kõrvutamisest, kus kakskeelse materjali kasutamine ei ole nii oluline (Gast 2011).

Gast eristab kolme kontrastiivse analüüsi läbiviimise alust: vormist lähtuv kõrvutamist,

nii vormil kui ka funktsioonil põhinevat kõrvutamist ning funktsioonist lähtuvat kõrvutamist (Gast 2011). Samas ei ole vormist ja funktsioonist lähtuvat kõrvutamist lihtne teineteist lahus vaadelda. Eelduseks on ka see, et mõlemat tüüpi keeleuurimustes kasutatakse mõisteid samas tähenduses. Kahjuks aga ei ole see alati nii (nt Chesterman 1998: 30-32).

Selles magistritöös lähtutakse eesti adessiivist ja selle funktsioonidest ning püütakse tuvastada eesti adessiivi ja selle erinevate funktsioonide vasteid leedukeelses tõlkes, seega ei ole mõistete käsitus väga suureks probleemiks. Ühe problemaatilise näitena võib välja tuua eesti keele saaja funktsioonis allatiivi ja leedu keele samas funktsioonis daativi. Eesti keeleteaduses peetakse selliseid allatiivis osalisi adverbiaaliks, leedu keeleteaduses aga loetakse sarnased daativis osalised hoopis kaudobjektiks (Klaas on soovitanud kasutada indirektse objekti mõistet ka eesti keeleteaduses, vt nt 1988).

Analüüsides Leelo Tungla romaanist leitud adessiivi kasutusjuhtumeid, mis kirjeldavad ruumilisi suhteid, vaatlen kasutades Langackeri väljapakutud mõisteid pidepunkt (ingl: *landmark*) ja muutuja (ingl: *trajectory*) (2008: 70-73). Neid mõisteid on siiani kasutatud eesti keeleteaduses ruumiliste suhete ja seega ka väliskohakäänete funktsioonide kirjeldamiseks (Vainik 1995; Klavan 2012).

Pidepunktiks peetakse siin referentsiobjekti, mille suhtes muutujat paigutatakse. Pidepunktiks võivad olla nii konkreetseid esemeid tähistavad kui ka abstraktsed referentsiobjektid. Muutujaks peetakse referentsiobjekti, mida paigutatakse pidepunkti suhtes. Selleks võib olla nii konkreetne ese, abstraktne referentsiobjekt kui ka sündmus/protsess tervikuna. Referentsiobjektiks peetakse lauseliikmega tähistatavat reaalsuses eksisteeritavat või kujuteldavat mõistet. Inklusiooni suhe tekib siis, kui muutuja on pidepunkti osa. Kontakti suhe tekib siis, kui pidepunktil ja muutujal on ühine kokkupuutepunkt.

Analüüsimisel liigitan adessiivi kasutusjuhtumid sellisteks funktsioonideks: koht, aeg, sündmus, possessiivsus, kogeja, kasusaaja, viis, seisund. Järgmises töö osas kirjeldan

adessiivi funktsioone ja nende üleminekualasid funktsioonide vahel, raskemini tõlgendatavaid juhtumeid ja põhjendasin nende juhtumite liigitust.

1.2.1. Eesti ja leedu keele kõrvutav uurimus

Kuigi eesti ja leedu keelt kõneldakse samas areaalis, kõrvutatakse neid teineteisega tunduvalt harvemini kui teiste areaali keeltega. Eesti keelt kõrvutatakse palju sagedamini soome, vene, läti jt keeltega. Ka leedu keelt kiputakse pigem kõrvutama läti, vene, poola ja teiste indoeuroopa keeltega.

Väga palju on eesti ja leedu keelt kõrvutavalt uurinud Birute Klaas-Lang (aastani 2011 Birute Klaas), kes on avaldanud kõrvutavaid uurimusi subjektist (1983, 1996c), predikatiivist (1987), atribuutkonstruktsioonidest (1990, 1994), kohakäänete ja adpositsioonide vastavusest (1996a ja 1996 b) jne. Samuti on ta palju tegelenud laiema ulatusega areaali uurimustega, kus muuhulgas võrreldakse ka eesti ja leedu keelt (nt 1992, 1997, 1999, 2001, Klaas-Lang ja Norvik 2014 jt).

Eesti ja leedu keelt on koos uuritud ka paljudes teistes areaali uurimustes (nt Nau ja Pakerys 2016) ning keelekontaktide uurimustes (nt Wälchli 2001). Kirjutatud on ka eesti ja leedu keele erinevaid aspekte kõrvutavaid lõputöid nimedest, sõnamoodustusest jne.

Uuritud on ka läänemeresoome ja balti keelte kontakte, mille puhul on oluline ka eesti ja leedu keele materjal. Samas ei kõrvutata niisugustes uurimustes konkreetselt eesti ja leedu keelt, vaid vaadeldakse tavaliselt kõikide läänemeresoome ja balti keelte materjali laiemalt, võttes tihti arvesse ka ajaloolisi või arheoloogilisi andmeid (nt Larsson 2001, Junttila 2015, Lang 2016 jt).

1.3. Eesti keele käändesüsteem

Eesti keele grammatikas eristatakse 14 käänet: nimetav ehk nominatiiv, omastav ehk genitiiv, osastav ehk partitiiv, sisseütlev ehk illatiiv, seesütlev ehk inessiiv, seestütlev

ehk elatiiv, alaleütlev ehk allatiiv, alalütlev ehk adessiiv, alaltütlev ehk ablatiiv, saav ehk translatiiv, rajav ehk terminatiiv, olev ehk essiiv, ilmaütlev ehk abessiiv ja kaasaütlev ehk komitatiiv (EKG I: 48; EKK: M 47). Mõnes allikas peetakse omaette käändeks ka lühikest sisseütlevat käänat (EKG I: 56) ja viisiütlevat ehk instruktiivi (EKG I: 51).

Eesti keele käändeid jaotatakse kontekstisidususele vastavalt abstraktseteks ehk grammatilisteks (nominatiiv, genitiiv ja partitiiv) ja konkreetseteks ehk semantilisteks (kõik ülejäänud) kääneteks. Erinevalt konkreetsete käänete kasutusest ei sõltu abstraktsete käänete kasutus leksikaalsest noomeni tähendusest. Konkreetsete käänete esmane tähendus on defineeriv (Vainik 1995: 14) ja selgub see üksnes leksikaalse vormi aluseks oleva käändsõna või seotud tegusõna tähendusest. Lausetes esinevate konkreetsetes käänetes käändsõnade vormide funktsioonid on enamasti sarnased määrsõnade või käändsõnade ja kaassõnade konstruktsioonide funktsioonidega, ent konkreetsetes käänetes esinevate käändsõnade vormide kasutusvõimalused on sageli määrsõnadest ning kaas- ja käändsõnakonstruktsioonidest laiemad (esineb abstraktsemaid kasutusvõimalusi).

1.3.1. Eesti keele kohakäänded

Eesti keele konkreetsete käänete hulgas eristatakse ruumiliste suhete väljendamisega seotud käänete rühma, milleks on kohakäänded. Ennekõike esinevad kohakäänded ruumilisi suhteid väljendavate adverbiaalide ja atribuutidena. (EKG I: 50, Vainik 1995: 14). Eesti keele kohakäänded jaotatakse sise- ja väliskohakääneteks. Kumbki kohakäänete sari väljendab olulist ruumiliste suhete opositsiooni: latiivsust ehk suunda, lokatiivsust ehk paika ja separatiivsust ehk lähet (EKG I: 50; EKK: M 50; Vainik 1995: 14). Vastavad kohakäänete rühmad peegelduvad tabelis 1. Eesti referentsigrammatikates peetakse kohakääneteks ka essiivi, translatiivi ja terminatiivi (Rätsep 1979: 63–74),

latiivset ja lokatiivset opositsiooni väljendava paarina tuuakse välja translatiiv ja essiiv, piiri väljendav on ja tavaliselt latiivsusega seostatud translatiivi kääne ka Eesti keele grammatikas (EKG I: 51).

Tabel 1. Eesti keele kohakäänete süsteem

	Latiivsed	Lokatiivsed	Separatiivsed
Sisekohakäänded	<i>kasti-sse/kasti</i> (illatiiv/lühike illatiiv)	<i>kasti-s</i> (inessiiv)	<i>kasti-st</i> (elatiiv)
Väliskohakäänded	<i>kasti-le</i> (allatiiv)	<i>kasti-l</i> (adessiiv)	<i>kasti-lt</i> (ablatiiv)
	<i>kasti-ks</i> (translatiiv)	<i>kasti-na</i> (essiiv)	
	<i>kasti-ni</i> (terminatiiv)		

Kohakäänete ruumilisi tähendusi võib jagada üldisemateks ja spetsiifilisemateks. Üldisemad tähendused on iseloomulikud nii sise- kui ka väliskohakäänetele ja neid seostatakse küsimustega nagu *kuhu? kus?* ja *kust?*, mida võib esitada nii üldisemate kui ka spetsiifilisemate ruumiliste tähenduste puhul. Spetsiifilisemaid tähendusi (iga käände eripärane ruumiline tähendus) seostatakse käändespetsiifiliste küsimustega nagu *millesse? millele? milles? millel? millest? millelt?*, mida võib esitada üksnes spetsiifilisema ruumilise tähenduse puhul. Sellest, kas tähendus on üldisem või spetsiifilisem, sõltub võimalus käändevormi postpositsiooniga asendada, nt võib üldisema tähenduse puhul asendada väliskohakäänetes vorme postpositsioonidega *juurde, juures, juurest*, konkreetsema tähenduse puhul postpositsioonidega *peale, peal, pealt* (Vainik 1995: 79).

Konkreetsimate esmaste tähenduste kõrval on kohakäänetel ka abstraktsemaid tähendusi. Lokatiivikäänded esinevad tavaliselt staatiliste, suunata, protsessi või lokaliseeritud tegevust märkivate tegusõnade laienditena ja latiiv- ning separatiivikäänded esinevad enamasti dünaamiliste, muutust tähistavate tegusõnade laienditena. (EKG I: 50).

Üldjuhul sõltub valik sise- ja väliskohakäände vahel substantiiviga tähistatava koha omadustest: ruumi tähistava substantiivi puhul kasutatakse sisekohakäändeid ja pinda tähistava substantiivi puhul väliskohakäändeid (EKG I: 54, Vainik 1995: 14, Uuspõld 1992: 79), kuid tihti valitakse kääne ka väljakujunenud traditsiooni järgi, eriti juhtudel, kui ruumilisuse ja pinnalisuse määramine ei ole väga lihtne. Samuti on sagedased niisugused olukorrad, kus juhul, kui ruumilisus/pinnalisus on kaheti mõistetav, kasutatakse väliskohakäänete asemel vanemaid sisekohakäändeid või siis sisekohakäänete asemel väliskohakäändeid (Vainik 1995: 14). Sise- ja väliskohakäänete distributsioon ei tundu sõltuvat ainult pidepunkti mõõtmelisusest, vaid ka muutuja ruumilisest ulatusest ja kujust, mis omakorda iseloomustab ka muutuja ja pidepunkti vahel tekkivat suhet: kombineeruda võivad ka erineva mõõtmelisusega pidepunkt ja muutuja (Vainik 1995: 51–52).

Kohakäändeid kasutatakse ka aega tähistatavate substantiividega (EKG I: 55) ning lisaks koha- ja ajatähendustele kasutatakse kohakäändeid ka teiste, spetsiifilisemate ja kontekstis avalduvate funktsioonide puhul (EKG I: 56). Sellistel juhtudel võivad abstraktsemad tähendused olla üksnes kaudselt seotud käänete primaarsete funktsioonidega (Vainik 1995: 14). Tuleb mainida, et sisekohakäänete kasutuses on ruumiliste suhete vormistamine oluliselt tähtsamal kohal kui väliskohakäänete kasutuses. Viimaseid kasutatakse sagedamini abstraktsete suhete väljendamiseks (Matsumura 1994: 227).

Mõnel juhul on kohakäänete kasutamine koos konkreetsete tegusõnadega ajalooliselt väljakujunenud ja nende kasutust ei saa semantiliselt kirjeldada (EKG I: 56). Kinnistunud reksiooni korral võib semantiline sisu olla läbipaistmatu. Kohakäänded esinevad lauses tavaliselt määruse, täiendi või üldlaiendina, samuti esinevad need leksikaliseerunudühendites, kolmekäändeliste määr- ja kaassõnade rühmades ning ühend- ja väljendtegusõnades (Vainik 1995: 16).

Käesoleva uurimuse raames peetakse koha funktsiooni prototüüpseks ja teisi tähendusi sekundaarseteks, hiljem väljakujunenud funktsioonideks. Siin vaadeldakse funktsioone sünkroonilisest perspektiivist, kuid püütakse leida seosed ka algse ehk koha funktsiooniga ning tekitada funktsioonide skeem ja hierarhia, s.o tuvastada, millised funktsioonid on koha funktsioonile kõige lähedasemad ja millised on sellest kaugemad ning üritatakse esile tuua nende omavahelisi seoseid ja üleminekualasid.

1.4. Leedu keele käänete süsteem

Leedu kirjakeele grammatikas (DLKG 2005: 68) eristatakse 6 käänet: nominatiiv, genitiiv, daativ, akusatiiv, instrumentaal ja lokatiiv (inessiiv). Traditsiooniliselt peetakse 7. käändeks vokatiivi, kuid see vorm ei näita suhteid teiste lauseliikmetega (DLKG 2005: 68), seega suurem osa keeleteadlastest ei pea seda vormi käändeks. Mõnes murdes esinevad ka sellised käänded nagu illatiiv, adessiiv ja allatiiv (DLKG 2005: 68).

Leedu keeleteaduses eristatakse mõnikord ka grammatilisi ja semantilisi käändeid. Grammatiliseks loetakse enamasti akusatiivi, aga osaliselt ka nominatiivi ja genitiivi, ülejäänud käändeid peetakse määrsõnasarnaseks ja seega semantiliseks, neist kõige prototüüpsemaks semantiliseks käändeks peetakse lokatiivi (Šukys 1998: 12). Niisugune eristus ei ole aga leedu keeles eriti levinud, näiteks puudub see leedu keele grammatikas (DLKG). Põhjuseks võib olla grammatiliseks peetvate käänete suhteliselt sagedane adverbiaalne kasutus (nt akusatiiv esineb leedu keeles tihti ajamäärusena) ja

semantiliseks peetavate käänete (nt daativ, instrumentaal) tendents esineda ka subjekti või objektina.

Paljudele eesti käänetele vastavad leedu keeles adpositsioonikonstruktsioonid.

1.4.1. Leedu keele kohakäänded ja nende uurimine

Nagu mainitud, on ajalooliselt leedu keeles olnud kokku neli kohakäänet: inessiiv, illatiiv, adessiiv ja allatiiv. Murretes kasutatakse neid kohati ka tänapäeval. Kuigi illatiivi ei peeta tänapäeval ametlikult käändeks, tundub, et selle kasutus on viimasel ajal sagenenud: esineb mitte ainult määrsõnastunud illatiivi vorme, vaid moodustatakse ka teiste sõnaliikide illatiivi nii kõne- kui ka kirjakeeles (pigem küll ilukirjanduses). Näiteid:

(2) < *Spirk* *šlepetes* *palov-én.* >⁶
jalaga_löö:IMP.2SG suss:ACC.PL.F voodialune-ILL.SG.F

'Löö sussid jalaga **voodi alla**'

(3) < *kelionė* *pirm-yn*⁷ *ir* *atgal* >
reis:NOM.SG.F edasi ja tagasi

'**edasi**-tagasi reis'

(4) < *gyvūnai* *alsuoja* *miškiep,* *ar* *girdi?* >⁸
loom:NOM.PL.M hinga:PRS.3 mets:ADE.SG.M kas kuule:PRS.2SG

'loomad hingavad **metsa ääres**, kas kuuled?'

6 Virgis Stakėnase laulust „Laukiu dovanų“ (2007).

7 Illatiivi tunnusega määrsõna. Vormi aluseks on sõna *pirmas* 'esimene'.

8 Tundmatu autori luuletusest (2015), avaldatud blogis <http://raskrita.blogspot.com/2015/07/isbreskusi-apsiuva.html>

(5) < *palaisk* *mani* *namopi*⁹
 luba:IMP.2SG 1SG.ACC kodu.ALL.SG.M

'lase mind **koju**'

Praegune leedu lokatiiv ei ole indoeuroopa lokatiivi järglane, vaid on hiljem välja kujunenud inessiivi vorm (Zinkevičius 1980: 253–254). Inessiiv, adessiiv, illatiiv ja allatiiv on sekundaarsed ja hilistekkelised käänded, mis on välja kujunenud teiste käändevormide (nt vana lokatiivi, akusatiivi jms) kokkusulamisel postpositsioonidega (Zinkevičius 1980: 253–262). Leedu keeleteaduses kutsutakse neid postpositsioonilisteks kohakääneteks (*postpoziciniai vietininkai*).

Kuigi keeleteaduses nimetatakse tänapäevast leedu keele kohakäänet tavaliselt lokatiiviks, kasutatakse käesolevas uurimuses täpsemat ehk inessiivi mõistet. See on vana säilinud postpositsioonilise inessiivi vorm ja selle prototüüpseks tähenduseks on endiselt toimumis- või asukoht kolmemõõtmelise objekti sees.

Põhjalikult on leedu keele postpositsiooniliste kohakäänete kasutusest vanas kirjakeeles kirjutanud Gina Kavaliūnaitė (nt 2001, 2003 jt) ja Eglė Žilinskaitė (nt 2007, 2010 jt). Nendest uurimustest selgus, et sise- ja väliskohakäänete distributsioon on tihedalt seotud referentsiobjekti elususega (Kavaliūnaitė 2001: 108): väliskohakäändeid kasutatakse peaaegu ainult elusolendeid (ja pigem just inimesi) tähistavate sõnadega ja sisekohakäändeid tüüpiliselt elutute (või individualiseerimata ja vähem esilduvate elusate) referentsiobjektide puhul (Kavaliūnaitė 2001: 109).

Funktsioonipõhine analüüs näitab, et muutuja ja pidepunkti ruumilised suhted ei pruugi mängida nii suurt rolli kui pidepunkti elusus (Kavaliūnaitė 2003: 48) ja paljudes allikates ei kasutata adessiivi selle prototüüpses tähenduses (*millegi juures*). Eglė Žilinskaitė uurimusest selgub siiski, et mõnes vana kirjakeele allikas kasutatakse adessiivi ka prototüüpses tähenduses, nt *durysemp* 'uksel, ukse juures', *grabiep* 'kirstu juures', *skomiaip* 'laua juures', *vartuosemp* 'väraval', *ugnip* 'tule juures' jt (Žilinskaitė

9 Rahvalaulust „Rūta žalioji“, tänapäeval peetakse allatiivivormi määrsõnaks.

2007: 419, näited: Žilinskaitė 2010: 108). Sagedamini kasutatakse leedu vanas kirjakeeles adessiivi ikkagi elusolendeid tähistatavate sõnadega, nt *daktaruosemp* 'arstidel', *žmonėsemp* 'inimestel', *Dieviep* 'jumalal', *jump* 'temal', *savimp* 'endal' jt (Kavaliūnaitė 2003: 34; Žilinskaitė 2010: 123, näited Žilinskaitė 2010: 113; 123).

1.5. Eesti keele adessiiv ja selle uurimine

Eesti keele adessiiv kuulub avatud pinna kohasuhet väljendavate väliskohakäänete hulka. Väliskohakäänete rühma moodustab 3 käänet: allatiiv (latiivkääne), adessiiv (lokatiivkääne) ja ablatiiv (separatiivkääne). Eesti adessiivi tunnus *-l* on kujunenud põhilise elemendi *-l* (mis pärineb arvatavasti soome-ugri derivatsioonisufiksist *-la*, *-lä*) ja lokatiivi tunnuse *-na*, *-nä* liitumisel (Laanest 1975: 105; Viitso 2007: 207) Põhiliseks läänemeresoome väliskohakäänete (ka *-l* käänded) funktsiooniks on väljendada lokatsiooni millegi juures, läheduses ja eriti millegi pealispinna peal (Aikio ja Ylikoski 2016: 73, ka Vainik 1995: 46–48). Väliskohakäänete tähenduste maatriksis on ruumi väljendamisel keskne roll (Vainik 1995: 46).

Lisaks lokatsioonitähendustele kasutatakse väliskohakäändeid possessiivsuse väljendamiseks ja adessiivi ka instrumentaalsuse väljendamiseks. (Aikio, Ylikoski 2016: 73, 118). Kuna koha funktsioonis esineb adessiiv harvemini kui teistes funktsioonides, ei ole mõned uurijad veendunud, et seda funktsiooni võib pidada adessiivi primaarseks funktsiooniks (Matsumura 1994: 226–227; Matsumura 1996, 1997). Paljudel juhtudel ei vormista adessiiv mitte ruumilisi suhteid, vaid pigem vaba daativi funktsioone (saksa "freier Dativ") (Matsumura 1997: 31–33; näiteid: Klaas 1992).

Daativit peetakse tihti indoeuroopa keeltes prototüüpseks kaudobjektiks (ingl *indirect object*). Valentsigrammatikates eristatakse ka niinimetatud vaba daativit, mis ei mõjuta lause grammatilisust, st lause on grammatiliselt õige sõltumata sellest, kas daativis osaline esineb või mitte. Vaba daativ esineb mitte grammatilistel põhjustel, vaid teatud semantiliste ja pragmatiliste asjaolude koosesinemisel (Kučanda 1996: 319–320). Eesti

keeles kasutatakse sarnaselt adessiivi possessiivsetes konstruktsioonides, nt *sinimustvalge oli **meil** pesukapis, ta on **meil** veel nii väike*. Adessiivis osalised ei ole antud näidetes grammatiliselt kohustuslikud. Rohkem on sellest kirjutanud Matsumura (1994, 1996, 1997) ja Klaas (1992).

Huvitav on ka see, et eesti lähisugulaskeel liivi keel on väliskohakäänded (ka adessiivi) peaaegu kaotanud, va liivi külade nimetuste puhul, ja eesti adessiivi abstraktsemaid funktsioone vormistab liivi keeles uue käändena tekkinud daativ (rohkem liivi keele muutustest vt Ernštreits ja Kļava 2014; asukoha ja tegevuse suuna väljendamisest eesti, läti ja liivi keeles vt Ernštreits jt 2017).

Käesolevas uurimuses lähtutakse Ene Vainiku eeldusest, et teistel adessiivi funktsioonidel on seotud ruumiliste suhete vormistamisega, kuid eri funktsioonidel ja isegi sama funktsiooni erinevatel alltüüpidel on seos ruumiliste suhete vormistamisega erinev (Vainik 1995: 46-48). Sarnaselt kirjeldab soome possessiivsust Stoltz jt (2008: 453-461), lähtudes lokatiivsuse skeemist (ingl *locative/location schema*) ja seostades niiviisi adessiivi abstraktsemat funktsiooni ruumiliste suhetega.

Ene Vainik toob välja (1995: 46-48) ka teiste funktsioonide (tema kutsub neid valdkondadeks) võimalikud seosed koha funktsiooniga. Näiteks on ajal ja skaalal struktuurseid sarnasusi ruumiliste suhetega, samuti avaldub mitmekülgne analoogiaseisundi ja koha funktsiooni vahel, s.o otsene analoogia asendi puhul ja kaudne analoogia mentaalse seisundi puhul. Ka selles uurimuses püütakse leida võimalikke adessiivi erifunktsioonide seoseid kohasuhetega.

Nagu mainisin sissejuhatuses, ei ole koha funktsioonist lähtuv eesti adessiivi funktsioonide analüüs ainus võimalus. Matsumura on pakkunud, et eesti adessiivi kohakäändeks pidamine ei ole tänapäevases keelekasutuses õigustatud ja on seletanud eesti adessiivi abstraktseid funktsioone sarnaselt indoeuroopa daativiga (1994, 1996, 1997). Oma lähenemise peamise põhjendusena toob ta välja selle, et eesti adessiiv

vormistab ruumilisi suhteid suhteliselt harva (~23% juhtumitest, Matsumura 1994: 226; 25% 1996 ja 1997: 37). Abstraktsemaid omaja ning kogeja funktsioone kutsutakse adessiivdaativiks (ingl *adessive-dative*).

Adessiivi sarnasusest daativiga on juba varem kirjutanud ka Klaas (1992) ja Oinas (1993). Oinas on võrrelnud adessiivi omaja, kogeja ning kasusaaja konstruktsioone soomekeelsete vastetega ja Klaas vaadelnud laiemat areaali: soome, rootsi, ungari, saksa ja balti keeli. Esile tuleb üllatav eesti adessiivi sarnasus indoeuroopa daativiga, mis soome keele näidete kõrval tuleb veel paremini esile. Erinevalt Matsumura uurimustest ei ole nende artiklite tähelepanu keskmes adessiiv kohakäändena.

Põhjalikumalt on eesti adessiivi ja saksa keele daativi possessiivses konstruktsioonis vaadelnud Lambert (2009). Tema uurimus näitas, et konstruktsioonide formaalsele sarnasusele vaatamata on nende semantilised omadused siiski erinevad. Saksa keele daativ rõhutab antud konstruktsioonides osalise mõjutatust lausega kirjeldatud olukorrast, samas kui eesti adessiiv tähistab pigem osalise ruumilist lähedust. Huvitav on märkida, et selles osas on hoopis saksa ja soome keelel rohkem sarnasusi: soome keeles kasutatakse ka paljudes artiklis esitatud näidetes ablatiivi (näiteid ka: Klaas 1992). Lambert arvab ka, et adessiiviga omajakonstruktsiooni aluseks on ruumilised suhted (Lambert 2009: 233).

Klaas on pakkunud, et indoeuroopa vaba daativi vasteks on eesti keeles nii adessiiv kui ka allatiiv (1992: 37), mida võib selgelt näha ka artiklis esitatud näidetest. Põhjalikumalt on eesti adessiivi ja allatiivi vastavust indoeuroopa daativile oma väitekirjas uurinud Lambert, kelle sõnul jagasid eesti adessiiv ja allatiiv saksa daativi funktsioonid omavahel ära (Lambert 2010: 239), kuid kõiki daativilaadseid mõlema käände funktsioone võib tema arust seostada primaarse lokatsiooni ja abstraktse omaja funktsiooniga. Referendi mõjutuse osas sarnaneb saksa daativile siiski pigem eesti allatiiv, mitte adessiiv (Lambert 2010: 260-261).

Ka käesolevas magistritöös arvatakse, et abstraktsemate indoeuroopa keele daativi sarnaste funktsioonide sagedus ei ole piisav põhjus adessiivi staatust kohakäändena küsimärgi alla seada. Adessiivi koha funktsioonis on põhjalikult uuritud ja uurimuste tulemused on korduvalt näidanud, et adessiiv toimib staatilise ehk lokatiivse väliskohakäändena ja sobib seega soome keelele sarnasesse kohakäändesüsteemi.

Omaette küsimus on, kas ei peaks eesti keele kohakäänete süsteemi laiendama (vt tabel 1, lk 15) ja sinna lisama translatiivi, terminatiivi ja essiivi, kuna nende funktsioonid on selgelt seotud lokaalsusega. Eriti selge on see terminatiivi puhul, kuna sellega vormistatakse üksnes ruumilist, ajalist või kvantitatiivset piiri (EKG I: 59) ja abstraktsed ruumiliste suhetega seostamata funktsioonid puuduvad. Ka translatiivi ja essiivi funktsioonid on tihedalt seotud abstraktse lokatsiooniga.

Adessiiv on üks sagedasemaid kohakäädeid eesti keeles (Matsumura 1994: 224; Elson ja Matsak 2009: 106). Eriti produktiivne on adessiiv isikuliste asesõnadega ja isikunimedega, kuna adessiiv on kohustuslikuks tegusõna *olema* laiendiks omaja-kogēja lauses, mis on omakorda väga produktiivne lausemall. Adessiivis adverbiaal tähistab niisugustes lauses semantilist subjekti ehk vastavalt omajat või kogejat (Vainik 1995: 84). Hiljem näeme, et viimane väide ei vasta alati tõele, kuna kogejana võib adessiivis osaline esineda ka semantilise objektina ja sellisel juhul pole adessiivis osaline mitte ainult semantiline subjekt, vaid ka formaalse objektina esineva osalise omaja (vt lk 54).

Habitiivsete indoeuroopa daativiga sarnaste adessiivi funktsioonide puhul (nagu omaja, kogēja, kasusaaja ja agent) rõhutas Vainik ühise tunnuseks pidepunkti elusust ehk kontrolli- ja toimimisvõimet (Vainik 1995: 84-85). Pidepunkti elusust on peetud ka possessiivsuse ja teiste daativisarnaste funktsioonide väljaarenemise aluseks, kuna elutud referendid nagu nt mäed, metsad, hooned, kivid jt on väga head pidepunktid sellepärast, et need ei liigu, ja elusolendid on selles osas pidepunktidenä ebastabiilsemad. Pidepunktina toimib pigem elusa referendiga seotud või tema valduses või mõju all olev ala, mis põhjustabki adessiivi polüseemsust (Kittilä jt 2011: 40).

Vainiku sõnul “väliskohakäänetega väljendatud possessiivne suhe ruumilist lähedust ei eelda ega välista” (Vainik 1995: 89).

Elusus on siiski prototüüpseks, kuid mitte ainumääravaks pidepunkti eripäraks. Elusate referentide sarnaselt võidakse kasutada ka poolelusaid pidepunkte (nt <*organisatsioonil on veel palju arenemisruumi*>), perifeersetel juhtudel ka elutuid ning abstraktseid pidepunkte nt <*autol on kuus akent*>, *jutul on lõpp* (Vainik 1995: 85). Kuigi possessiivseid suhteid seostatakse pigem elusate pidepunktidega, on lahutamatu omanduse suhte skeem niivõrd tugev, et väliskohakäänete konstruktsioone kasutatakse osa-terviku suhte väljendamiseks ka siis, kui tegu on elutu pidepunktiga (Vainik 1995: 90).

Ka käesoleva uurimuse materjal näitab, et adessiiv vormistab possessiivsuhteid ka elutute abstraktsete pidepunktide ja muutujate vahel. See eristab eesti keelt soome keelest, kuna soome keeles ei teki elutu pidepunkti puhul muutuja ja pidepunkti vahel mitte possessiivne, vaid ruumiline suhe (Stoltz jt 2008: 455).

Eesti keele käsiraamatus (EKK: M 59) eristatakse järgmisi adessiivi tähendusi:

1. asukoht *Mari elab juba kolmandat aastat välismaal*;
2. toimumisaeg *Nad sõidavad neljapäeval maale*;
3. seisund *Naerul näoga vaatas Jüri meie poole*;
4. omaja või muu tegevussubjekt pöördelise tegusõna juures *Maril on kaks last*.
See asi ununes mul täielikult;
5. tegevussubjekt infiniittarindeis *Luba tal ükskord ometi kõik südamest ära rääkida*;

6. vahend *Mari mängib **klaveril** juba päris keerulisi lugusid;*

7. viis *Mari kuulas kikkis **kõrvul**.*

Lisaks Eesti keele käsiraamatus väljatoodud tähendustele eristatakse Eesti keele grammatikas (EKG I: 58–59) juhtumeid, kus adessiivi tähendus pole selge: ***Millel** su arvamus tugineb? Pikemalt peatus kõneleja ainult **ühel** küsimusel.*

Nagu näha, ei lange grammatikates kirjeldatud ja keeleteaduses uuritavad adessiivi funktsioonid täies ulatuses kokku. Näiteks ei ole kogejat, agenti ja kasusaajat grammatikates adessiivi funktsioonide hulgas üldse mainitud, kuigi need funktsioonid on juba aastakümneid tekitanud keeleteaduses arutelusid.

Kuigi eesti adessiivi funktsioonide põhjalik võrdlemine teiste areaalikeelte funktsionaalsete vastetega oleks äärmiselt põnev, jääb see käesoleva uurimuse raamidest väljapoole. Lähtutakse eesti keele adessiivist endast, selle kasutusest ja funktsioonidest. Funktsioonide eristamisel ei võeta vaatluse alla teiste keelte materjali ega näiteid. Ka eesti adessiivi tõlkimise vahendite analüüsis püütakse järjepidevuse eesmärgil lähtuda võimalikult sarnastest kriteeriumitest.

Järgmises peatükis kirjeldan lähemalt eesti adessiivi funktsioone, nende käsitlust, analüüsi protsessi ja tulemusi.

2. Adessiivi funktsioonide jaotus Leelo Tungla romaanis “Seltsimees laps”

2.1. Analüüsi protsessi ja adessiivi funktsioonide kirjeldus

Analüüsides Leelo Tungla romaanist leitud adessiivinäiteid, kasutatakse mõisteid nagu pidepunkt, muutuja jt (rohkem vt peatükki 1.2. lk 12). Järgmisena kirjeldatakse adessiivi funktsioonid ja nende üleminekualad, mitmeti tõlgendatavaid näiteid ja põhjendatakse käesolevas magistritöös pakutav liigitust.

2.1.1. Koht

Ruumiliste suhete väljendamist ehk koha funktsiooni peetakse adessiivi primaarseks, esmaseks funktsiooniks (Aikio, Ylikoski 2016: 73; Vainik 1995: 46). Ruumilisi suhteid kirjeldan eelmainitud mõistete *pidepunkt* ja *muutuja* abil. Koha alltüüpide määramisel lähtutakse subjektiivsest ehk idealiseeritud, mitte objektiivsest mõõtmearvust (nii läheneb oma teoses ka Vainik, 1995: 50), nt lauses *pesu kuivas pesunööril* peetakse *pesunööri* ühemõõtmeliseks ja lauses *ma polnud varem saarel* käinud loetakse *saart* kahemõõtmeliseks.

Klavan (2012: 150–158) jagab koha funktsioonis adessiivi kasutusjuhtumid kohtadeks ja esemeteks ning eristab nende semantilisi rühmi nagu kehaosad, hooned, mööbel jne. Seejärel ta vaatleb pidepunktide ja muutujate elusust, mobiilsust jt omadusi. Vainik (1995: 49–77) jaotab pidepunktid kohaks, alaks ja pinnaks ning seejärel vaatleb nende mõõtmelisust. Selles töös vaadeldakse pidepunktide mõõtmelisust ning pidepunkti ja muutuja vahel tekkivat suhet (nt kas muutuja on pidepunkti osa või mitte). Leelo Tungla romaanis “Seltsimees laps” esinenud koha funktsioonis adessiivinäiteid võib liigitada sellisteks alltüüpideks:

- a) lokatsioon ühemõõtmelise eseme/abstraktse joone peal;
- b) lokatsioon kahemõõtmelisel esemel (sellise kahemõõtmelise eseme osana);

- c) lokatsioon kahemõõtmelise eseme peal;
- d) lokatsioon kolmemõõtmelise eseme peal;
- e) lokatsioon kolmemõõtmelise eseme sees;
- f) lokatsioon asulas/riigis;
- g) lokatsioon millegi juures
- h) abstraktne/suhteline lokatsioon.

Käesolevas magistritöös peetakse koha funktsiooniks üksnes üheti mõistetavaid kasutusjuhtumeid, kus koha funktsioon on ainus võimalik interpretatsioon (vt näiteid 6, 8) ja teine interpretatsioon ei ole tõenäoline. Mitmeti mõistetavad juhtumid, mille puhul on võimalik nt nii koha kui ka omaja funktsioon (vt näidet 7), liigitakse vastavalt teise funktsiooni alla ja selle kirjelduses tuuakse eraldi välja keerulisemate juhtumitena.

(6) <**põrandal** vedeles juhe>

(7) <**säärel** on sünnimärk>

(8) <**sääre peal** on sünnimärk>

Ühemõttelisust võib kontrollida, asendades adessiivi nt inessiivi vormiga, näiteks sõnaga *metsas*. Kui põhimõtteline lause struktuur ega funktsioon ei muutu, võib arvata, et adessiiv esineb taolises lauses koha funktsioonis. Liigitades koha funktsiooniks ainult üheti mõistetavad näited, püütakse saavutada täpsemat statistikat.

2.1.2. Aeg

Üks prototüüpsematest adessiivi funktsioonidest on ka aja ehk lokatsiooni ajas väljendamine. Aega peab Langacker põhimõtteliselt lihtsaks kategooriaks, mida ei saa jagada allrühmadeks. Aeg (nagu ka koht) eksisteerib keelest sõltumata ja keeleväliselt

kontseptuaalse ressursina, mida saab kasutada keelelistel eesmärkidel (Langacker 2008: 44–53). Aega võib kujutada minevikust tulevikku suunatud teljena, mille iseloomulikuks omaduseks on ühemõõtmelisus, ühesuunalisus ja lõpmatus (Vainik 1995: 117).

Ajas lokaliseerib sündmust toimumisaega väljendav määrus, mis asetab sündmuse ajateljel mingisugusesse kohta. Seda tehakse kas absoluutsel või suhtelisel viisil. Absoluutne ajastamine lähtub tavaliselt üldkehtivast konventsionaalsest ajaarvamisüsteemist, suhtelisel ajastamisel seostatakse lokaliseeriv sündmus teise sündmuse ajaga. Aega väljendatakse eesti keeles muuhulgas ka kohakäänetega, millest sagedasemaks ja tavalisemaks peetakse adessiivi (ES 2017: 339–341).

Kuigi aja tähistamiseks kasutatakse vahendeid, mis on olnud algselt mõeldud koha väljendamiseks, ei ole aeg ruumiga siiski täiesti võrdne ja ruumisuhted ei pruugi aja kategoorias kehtida, kuna aeg on ühemõõtmeline ja liikumine toimub vaid ühes suunas lokaliseerides kolmemõõtmelises ruumis on võimalik mitmesuunaline liikumine. Erinevalt inessiivist väljendatakse adessiiviga pigem punkti ajateljel kui ajavahemikku (kestust) (Vainik 1995: 118–121). Samuti võib adessiiv aja funktsioonis viidata teatud tüüpi korduvatele punktidele ajateljel, kuid on see mõeldud pigem punkti kui ajavahemikuna, nt:

(9) *tuleta meelde, kuidas **neljakümnenda aasta suvel** te Liiliaga ei uskunud*

(10) *see [paat] seisis **talvel** meie maja ees kaldal*

Kuigi mõlemad “punktid” võivad tunduda pika ajavahemikuna, on adessiivi kasutamisel esilduvam ajapunkti tähendus: *neljakümnenda aasta suvel* - mitte kolmekümne kolmanda aasta suvel, mitte talvel, vaid sellel konkreetset suvel; *paat seisis talvel kaldal* - talviti, mitte suviti vms, rõhutatakse teatud tüüpi ajapunkte.

Leelo Tungla romaanist kogutud näidetes domineerib suhteline aja vormistus, sündmuse seostatakse pigem kõnehetkega, jutustaja kogemuse või hinnanguga. Adessiivinäidete hulgas võib vormistamise seisukohast eristada selliseid rühmi:

- a) vormistatud nimisõnafraasiga, kus esimene fraasiosa on genitiivis ja teist osa vormistab sõna *aeg* adessiivi vorm, nt *onud olid pildistamise ajal alles poisikesed*;
- b) vormistatud adessiivifraasiga, mille moodustavad aega tähistav sõna adessiivis, nt *aeg, päev, õhtu, hetk* jms, ja adjektiivne ajapunkti konkretiseeriv atribuut, nt *jõudsin tata juurde Jüriaga samal ajal*;
- c) vormistatud adessiivifraasiga, mille moodustab samuti aega tähistav sõna adessiivis ja adjektiivne atribuut, kuid sel juhul on atribuudi funktsiooniks mitte ajapunkti konkretiseerimine, vaid ajapunkti tüübi täpsustamine, nt *poisid käisid igal suveõhtul spordiplatsil müttamas*;
- d) vormistatud adessiiviga, nt *helista esmaspäeval haridusosakonda*.

2.1.3. Sündmus

Koha ja aja vahepealseks adessiivi funktsiooniks on sündmus. Sündmuse eripäraks on koha ja aja funktsioonide koosinemine, ehk sündmuse funktsioon hõlmab nii koha kolme dimensiooni kui ka aja dimensiooni. Ene Vainiku on märkinud et „sündmus on ajalis-ruumilis-tegevuslik nähtus, st. talle on prototüüpsel juhul omane nii kestus ajas, ulatuvus ruumis kui ka tegevus ja konventsionaalne rollide jaotus selles.“ (Vainik 1995: 113).

Eesti keele grammatikates (EKG I: 58–59; EKK: M 59) ei peeta sündmust omaette adessiivi funktsiooniks. Ka Ene Vainik ei too sündmust väliskohakäänete funktsioonina eraldi välja, vaid kasutab mõistet „sündmusruum“, mis hõlmab sündmuse, aja, skaala ning seisundi funktsioone (Vainik 1995: 113–128). Käesoleva töö raames peetakse sündmust koha ja aja vahepealseks, üleminekufunktsiooniks.

2.1.4. Omaja

Üks tähtsamaid adessiivi funktsioone on omaja vormistamine possessiivses konstruktsioonis. Oletatakse, et adessiivi funktsioonide polüseemia on üks põhjustest, miks ruumiliste suhete vormistamiseks kasutatakse tihti adessiivi asemel

konstruktsioone postpositsiooniga *peal*. See aitab vältida kaheti mõistetavaid konstruktsioone (Klavan 2012: 52). Niisugust ambivalentset olukorda võiks illustreerivad järgmised näited:

(11) <*jalal on sünnimärk*>

(12) <*jala peal on sünnimärk*>

Adessiivikonstruktsioon on ambivalentne: see võib vormistada nii possessiivset kui ka ruumilist suhet, samas kui postpositsioonikonstruktsioon väljendab ainult ruumilist suhet.

Soome keeles vormistab adessiiv vaid elusat omajat ehk pidepunkti. Juhul kui pidepunktiks on elutu referentsiobjekt, kasutatakse adessiivi asemel inessiivi ning pidepunkti ja muutuja vahel tekib ruumiline suhe (Stolz jt 2008: 455). Erinevalt soome keelest vormistab eesti adessiiv possessiivseid suhteid ka elutute pidepunktide ja muutujate vahel (näide 13), vrd:

(13) <*majal on neli tuba*>

(14) <*majas on neli tuba*>

(15) FI: < *talossa on neljä huonetta* >
 maja:INE.SG ole:PRS.3SG neli.NOM tuba:PRT.SG

Eesti keele puhul on võimalik nii possessiivne kui ka ruumiline suhe, soome keeles aga on selles kontekstis tõenäoline ainult ruumiline suhe. Antud näited illustreerivad eesti adessiivi ambivalentsust ja tendentsi vormistada possessiivseid või ambivalentseid (nii ruumilisi kui ka possessiivseid) suhteid.

Konstruktsioone nagu adessiiv + *sees, küljes, peal, taga, ees, all* jne peetakse selles uurimuses possessiivset suhet rõhutavaks konstruktsiooniks. Näiteks lauses *laual on jalad* võib adessiiv vormistada nii possessiivsust kui ka kohta, aga lauses *laual on jalad all* väljendab konstruktsioon adessiiv + *all* üheti mõistetavalt ainult possessiivsust.

Possessiivsust kui grammatilist-semantilist kategooriat ei ole seni selgelt määratletud. Mõned uurijad kirjeldavad lauseid *mul on probleem*, kasutades mõisteid *suhteline* (ingl: *relational*) või *assotsiatiivne* (ingl: *associative*) (Heine 2006: 2). Selle töö raames lähtutakse Langackeri (2008: 505) abstraktsest possessiivse suhte käsitlest, kus possessiivsuseks peetakse mentaalse muutuja (omatava) esile toomist selgemini esilduva pidepunktiga (omaja) suhestamisel. Selliselt kirjeldatud possessiivses suhtes viitab referentsiobjekt (mis langeb siin pidepunktiga kokku) mentaalselt omatavale.

Niisugune abstraktne käsitus on valitud sellepärast, et eesti keele adessiivkonstruktsiooniga vormistatud possessiivsust kiputakse seostama ruumiliste suhetega. Langackeri käsitus võimaldab läheneda possessiivsusele ruumiliselt, kasutades selle kirjeldamisel mõisteid „pidepunkt“ ja „muutuja“. Selles uurimuses on eristatud possessiivsuse tüüpe ruumilisest perspektiivist, alustades koha funktsioonile kõige lähedasemast possessiivsest suhtest.

Sugulussuhteid peetakse tavaliselt eraldamatuks (ingl *inalienable*) possessiivsuseks nagu ka osa-terviku possessiivsust, nt kehaosad (Heine 2006: 10). Kuna selles uurimuses käsitletakse possessiivsust ruumiliste mõistete kaudu ja tuuakse välja erinevad possessiivsuse tüübid ruumiliste suhete alusel, ei liigitata sugulussuhteid eraldamatu possessiivsuse alla. Possessiivsuse hierarhia nõuaks eraldi uurimust, milles tuleks vaadelda ka teisi grammatilisi possessiivsuse väljendamise vahendeid ja kõrvutada nende kasutusvõimalusi ja sagedust. Sellest on oma magistritöös kirjutanud nt Natalya Sazhina, kes võrdles possessiivsuse väljendamist tänapäeva eesti ja sürjakomi keeles (Sazhina 2005).

Nagu juba mainitud, kasutatakse siin possessiivsuse kirjeldamiseks tavaliselt ruumiliste suhete kirjeldamiseks kasutatavaid mõisteid, omajat peetakse siin pidepunktiks ja omavat muutujaks. Koha funktsioonile kõige lähedasemast tüübist järjest kaugemale liikudes võib eristada seitse possessiivse suhte tüüpi.

a) Koha funktsioonile kõige lähedasem possessiivne suhe avaldub siis, kui omatav ehk muutuja on omaja ehk pidepunkti osa, nt *<autol on uks>*, *<tal on käsi>*. Sellisel juhul on muutuja eraldamatuks pidepunkti osaks ning muutuja ja pidepunkti vahel tekib inklusiivne suhe. Sellist possessiivset suhet kutsub Vainik lahutamatuks omanduseks (Vainik 1995: 90) ja selle puhul võib omajaks olla nii elus kui ka elutu referentsiobjekt. Ainsaks tingimuseks on see, et omatav ehk muutuja oleks omaja ehk pidepunkti füüsiliseks osaks. a ja b possessiivse suhte tüübi vaheliseks üleminekuks võib pidada juhtumeid, kus ei ole päris selge, kas tegu on omaja ehk pidepunkti osaga või selle küljes oleva objektiga, nt *<mul on juuksed peas>*, *<rättil on külgedel tutid>*.

Niisuguse possessiivse suhte alltübiks peetakse selle uurimuses ka omaja ja füüsiliste või füüsiliselt tajutavate omaduste vahel tekkivat possessiivset suhet, nt *<laual on ilus roheline värv>*, *<toidul on eriline maitse>*, *<tal on eriline hää>*.

b) Possessiivne suhe, kus omatav on omaja läheduses ja nende vahel tekib kontakt, kuid muutuja on pidepunktist eraldatav, nt *<tal on sinine kampsun seljas>*. Sel juhul on omatav omajaga füüsilises kontaktis, kuid neid on võimalik eraldada. Sellisel juhul on tavaliselt omajaks ehk pidepunktiks elusolend, kuid võib olla ka elutu, nt *lumel oli kõva koorik peal*, ja muutujaks üldjuhul elutu asi.

c) Possessiivne suhe, kus omatav asub omaja ümbruses või omajaga seostatavas ümbruses, kuid otsest füüsilist kontakti omajaga ei pruugi olla, nt *<mul on kodus kolm kampsunit>*. Sellisel juhul tekib possessiivne suhe sellest, et teatud piirkond või ala koos seal asuva varaga (sh omatav) seostatakse omajaga. Omajaks ehk pidepunktiks on üldjuhul elusolend ja omatuks on tavaliselt elutu asi (kuid mitte alati). Niisuguse possessiivsuse alltübiks peetakse selles töös kasutusjuhtumeid, kus possessiivne suhe tekib abstraktse omatava ja omaja vahel omajaga seotud ümbruse kaudu, nt *kes naistega*, *sellel on ikka leib majas*.

d) Possessiivne suhe tekib omajaga seostatavas ümbruses toimuva protsessi või tegevuse (omatava) ja omaja vahel, nt *Meil laupäeviti tantsitakse*. Omajaks on tavaliselt

elusolend või elusolendite rühm ja omatavaks on protsess või tegevus. Seda possessiivse suhte tüüpi võiks pidada üleminekualaks possessiivsuse ja kogeja funktsiooni vahel, kuna possessiivsus tekib pidepunkti ja pidepunktiga seotud ümbruses toimuva protsessi või tegevuse vahel. Mõnel juhul võib nende eristus olla keeruline ja suhteline.

e) Possessiivne suhe tekib konkreetse (elusa või elutu) omatava ja üldjuhul elusa omaja vahel abstraktses kujuteldavas omajaga seostatavas mentaalses ümbruses, nt *<tal on sõber>*. Sellisel juhul on omatav konkreetne ja eksisteerib füüsilises maailmas, kuid ruumilisi suhteid ei pruugi tal omajaga olla ja ruumiline seos tekib üksnes mentaalses ruumis.

f) Possessiivne suhe tekib abstraktses, mentaalses ruumis. Omaja on tavaliselt elusolend, omaja aga on abstraktne, mentaalne nähtus või omadus nt *<mul on see laul peas>*, *<sel raamatul on pikk ja huvitav ajalugu>*, *<tal on palju tööd, neil oli palju tegutsemist>*. Selline possessiivne suhe võib samuti sarnaneda kogeja funktsiooniga (vrd d possessiivsusega) ja seda võiks pidada üleminekuks possessiivsuse ja kogeja funktsioonide vahel.

g) Possessiivne suhe tekib abstraktse omaja ja abstraktse omatava vahel, nt *raamatutega polnud sel töö! mingit pistmist*.

Mõnel juhul ei ole eristus omaja ja agendi, koha või mõne teise funktsiooni vahel selge, nt lauses *rahvariided seisid mul kogu aeg toolil valmis* ei ole selge, kas tugevam ja tähtsam suhe on omaja ja omatava vahel või omaja ja protsessi vahel.

2.1.5. Kogeja

Sageli esineb adessiiv ka kogeja funktsioonis. Kogajat võib eesti normaallauses vormistada subjekti vorm ja kogeja lauses allatiiv, adessiiv või objekti vorm (Erelt ja Metslang 2008: 12). Adessiivis kogeja vormistatakse lokaalse skeemi järgi (Erelt ja Metslang 2006: 263) ja esineb see üldjuhul kogeja-omaja lausemallis (EKG II: 14–18,

41-50, 63-64; ES: 243-244). Võrreldes normaallause tegevussubjektiga, kes on üldjuhul teadlik ja tahtlik osaline, on adessiivis kogejalauses aga neutraalsem või isegi passiivsem (Erelt ja Metslang 2008: 11).

Kogutud materjali analüüsides eristatakse neli järgmist kogejakonstruktsiooni:

- a) Kõige tüüpilisem kogeja-omaja lause, nt **mul** on külm; siia alla liigitatakse ka ellipsiga konstruktsioon, nt *aitäh, mul juba lugemine selge nagu seebivesi*.
- b) Konstruktsioon intransitiivse tegusõnaga, kus kogeja on semantiline subjekt, kuid esineb adverbialina. Sel viisil võõrutatakse subjekt tegevusest, vähendatakse tema rolli ehk agentsust ja rõhutatakse seda, et subjekt ei ole tahtlik osaleja: tema ei teinud seda, vaid see juhtus talle, nt **memmel** jäi siirup pliidile keema, kus *memme* ei jätnud seda tahtlikult, vaid see juhtus kogemata.
- c) Konstruktsioon intransitiivse tegusõnaga, kus kogeja ei ole semantiline subjekt, nt *[magab] isegi siis, kui tal seljas tambitakse*. Selle tüübi alla liigitakse ka juhtumid nagu **mul** valutab pea. Viimane konstruktsioon sarnaneb kogejakonstruktsiooniga. Selles kontekstis on võimalik kasutada nii genitiivi kui ka adessiivi, vrd **mul** valutab pea ja **minu** pea valutab. Adessiivi ja genitiivi vaheldus meenutab siin indoeuroopa malli ja sellega sarnaselt vormistatakse siin adessiiviga pigem kogejat ja genitiiviga omajat (Klaas 1996c: 58–59).
- d) Konstruktsioon transitiivse tegusõnaga, kus kogeja on pigem semantiline objekt või objekti omaja, nt *kanaks nimetamine ajas mul hinge tõesti täis*. See konstruktsioon on üleminekualaks omaja ja kogeja funktsiooni vahel ja selliseid konstruktsioone võiks liigitada nii possessiivse kui ka kogejakonstruktsioon alla. Selles uurimuses liigitatakse konstruktsioone omaja või kogeja funktsiooni alla selle järgi, kas adessiivis osaline on sellest mõjutatud või mitte. kogeja funktsiooni puhul adessiivis osaline on füüsiliselt, emotsionaalselt või mentaalselt mõjutatud ja possessiivsuse puhul selline mõju puudub. Samuti võib see kogeja tüüp sarnaneda kasusaajakonstruktsiooniga. Põhiliseks kasusaaja ja kogejakonstruktsiooni erinevuseks on kahju või kasu

olemasolu/puudumine, nt lauset *haarasin **tatal** püksipõlvest ega lasknud lahti* peetakse selles uurimuses kogeja lauseks, kuna adessiivis osalisel ei ole sellest ei kasu ega kahju, kuid ta on siiski sündmusest mõjutatud.

Mõnede näidete puhul on liigitamine keeruline, nt kui mõju kogejale on tajutav pigem laiemast kontekstist (nt pealausest, kui adessiivi vorm esineb kõrvallauses): *see kurivaimu muhv, mis **sul** kaelas kõlgub*. Sel juhul kogejat vormistab adessiiv üksnes laiemas kontekstis, lauset *mis **sul** kaelas kõlgub* peaks pigem liigitama possessiivsuse alla. Käesoleva uurimuse raames vaatlen kogu lause (kaasaarvatud pea- ja kõrvallaused) konteksti ja eeltoodud adessiivinäidet liigitan kogeja funktsiooni alla.

2.1.6. Agent

Harvemini esineb kogutud materjalis adessiiv agendina. Selliseks loetakse magistritöös konstruktsioone nagu *kaupluse silt oli **tal** ära peidetud*. Lindström ja Tragel (2010) kutsuvad niisuguseid konstruktsioone possessiivseks perfektiks ja peavad neid grammatikaliseerunud konstruktsioonideks. Adessiivis osalist loetakse artiklis agendiks (2010: 376).

Taoline konstruktsioon meenutab omajakonstruktsiooni, erinevuseks on see, et omatav on tegevus. Selle konstruktsiooniga rõhutatakse semantilise tegevussubjekti seost tegevusega ja tegevuse lõpetatust. Siin on adessiivis osaline aktiivne ja tahtlik, kuigi seda konstruktsiooni on võimalik kasutada ka siis, kui adessiivis osaline ja tegevuse sooritaja ei lange kokku, mis puhul rõhutataks tegevuse lõpetatust, mitte selle sooritajat.

2.1.7. Kasusaaja

Kogutud materjalis esineb adessiiv ka kasusaaja funktsioonis. Näidetes võib eristada kahte tüüpi kasusaajakonstruktsioone:

a) Kivistunud konstruktsioone nagu *ma aitan **memmel** nõusid kuivatada*. Adessiiv esineb siin obligatoorse laiendina (rektsiooni pärast) ja infinitiivse laiendita konstruktsioonis esineb adessiivi asemel partitiiv (vrd *aitan **ema*** ja *aitan **emal** pesta*),

adessiiv vormistab sellises konstruktsioonis pöördelise tegusõnaga märgistatud tegevuse adressaati ja infinitiiviga märgistatud tegevuse agent (Klaas 1996c: 55), aga käesolevas uurimuses keskendutakse vaid adressaadile, keda loetakse siin kasusaajaks. Niisugune konstruktsioon meenutab pigem indoeuroopa kasusaaja malli kui läänemeresoome malli, kus kasusaaja vormistatakse objektina (Klaas 1996c: 56).

b) Konstruktsioonid nagu <*Ema vahetas **lapsel** riided*> on problemaatilisemad. Ene Vainik peab adessiivis osalisi sellistes konstruktsioonides kasusaajaks (Vainik 1995: 102) ja eesti keele grammatikas peetakse neid konstruktsioone pigem omaja-kogaja lause malliks (EKG II: 64).

Taolistes kontekstides kasutatakse eesti keele adessiivi indoeuroopa keelte vaba daativi sarnaselt (Klaas 1992, 1996c: 56). Sellistes lausetes tähistab adessiiv olukorras osalejat, kelle või mille kasuks või kahjuks miski toimub. Eesti keele adessiivikonstruktsioonist ei selgu olukorra negatiivne ega positiivne hinnang, eesti keeles jääb see neutraalseks (Vainik 1995: 102, Klaas 1996c: 59).

Antud konstruktsioon võib meenutada omaja-kogaja lauset, kuid omajat vormistatakse niisuguses kontekstis pigem genitiiviga (Klaas 1996c: 56). Nagu mainitud, on kasusaaja ja kogejakonstruktsiooni erinevuseks kahju või kasu olemasolu/puudumine.

2.1.8. Viis

Näidetes esineb adessiiv ka viisi funktsioonis, kus see vormistab viisimäärust, millega väljendatakse tegevuse või protsessi toimumisviisi või omaduse avaldumisviisi (ES 2017: 357). Viisi funktsioonis adessiivinäiteid võib liigitada kaheks põhiliseks tüübiks:

- a) konstruktsioonid, kus adessiiv vormistab viisimäärust iseseisvalt, nt *lausus tata kindlal toonil*;
- b) osaliselt leksikaliseerunud adessiivivormid, mis nõuavad viisimääruse vormistamiseks laiendit, nt *tata <..> võis kogemata kombel kõik välja lobiseda*.

2.1.9. Seisund

Üsna harva esines adessiiv ka seisundi funktsioonis. seisundi konstruktsioonid võivad meenutada viisi konstruktsioone, kuid viimased viitavad tegusõnale ja seisund kirjeldab tegevussubjekte või -objekte ja esineb nende laienditena (Vainik 1995: 124), nt *Viigisalu Nellil vist on titt tulekul*

2.1.10. Vahend

Vahendi funktsioonis adessiivi kogutud materjalis ei esinenud, seetõttu siinses töös seda funktsiooni eraldi ei käsitleta.

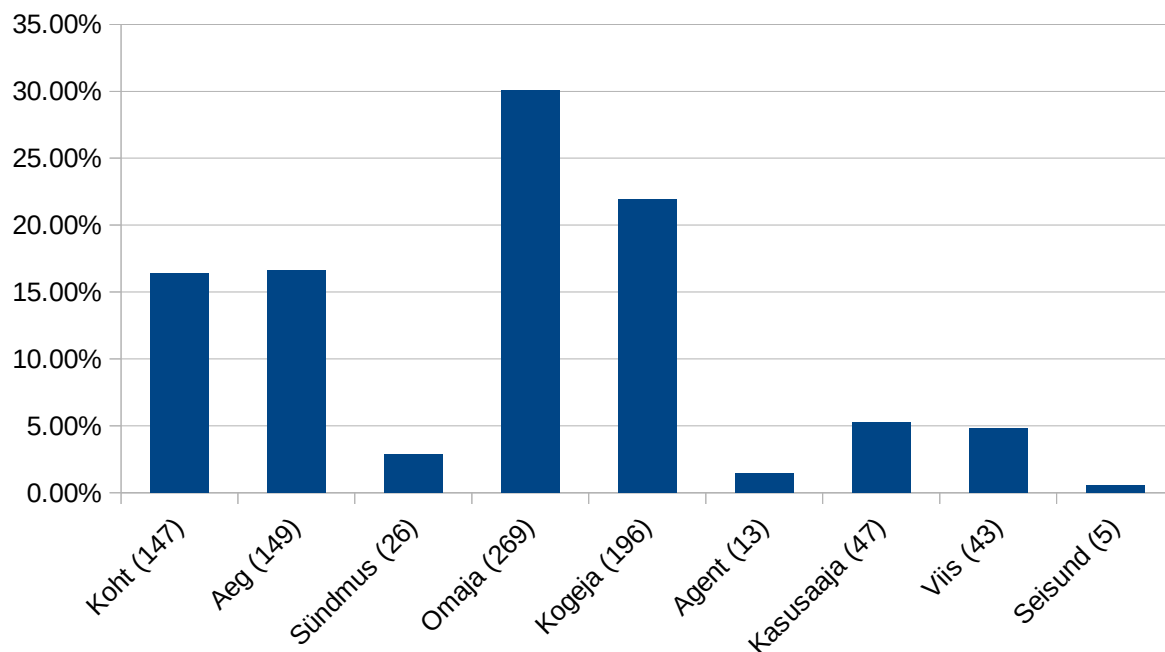
Järgnevas peatükis antakse ülevaade eelmainitud funktsioonide esinemisest kogutud materjalis ning tuuakse iga funktsiooni kohta näiteid ning analüüsitakse neid.

2.2. Adessiivi funktsioonid: statistika ja näited

Magistritöös analüüsitakse, kuidas kasutatakse Leelo Tungla romaanis “Seltsimees laps” eesti keele adessiivi ja kuidas seda tõlgitakse leedu keelde. Töö käigus selgus, et antud teoses kasutatakse adessiivi järgmiste funktsioonide väljendamiseks: lokatsioon ruumis, lokatsioon ajas, sündmus, possessiivne konstruktsioon, kogeja ja agent, kasusaaja, viis ja seisund.

2.2.1. Adessiivi funktsioonide esinemise üldstatistika

Leelo Tungla teoses “Seltsimees laps” kasutati adessiivi kokku 895 korda. Kõige sagedamini kasutatakse adessiivi possessiivsuse väljendamiseks, kokku 269 korda, mis moodustab 30,1% ja kogeja funktsioonis: kokku 196, mis moodustab 21,9%. Tihti kasutati adessiivi ka koha ja aja vormistamiseks vastavalt 147 (ehk 16,4%) koha funktsioonis ja 149 korda aja funktsioonis, mis moodustab 16,7%. Harvemini kasutati adessiivi viisi (43 - 4,8 %), kasusaaja (47 - 4,2%), sündmuse (26 - 2,5%), agendi (13 - 1,5 %) ja seisundi (5 – 0,6%) funktsioonis. Funktsioonide esinemist illustreerib joonis 1.

Joonis 1. Adessiivi funktsioonide sagedus. Üldstatistika

2.2.2. Koha funktsioon

Nagu juba mainitud, esineb adessiiv koha (ehk lokatsioon ruumis) funktsioonis 147 korda (kokku 895 adessiivinäitest). See moodustab 16,4% kasutusjuhtumitest.

Adessiivi koha funktsiooni jagasin peatükis 2.1.1. (lk 26-27) kirjeldatud alltüüpideks:

a) Lokatsioon ühemõõtmelise eseme/abstraktse joone peal:

(16) *neli auku kaela ja õlgade **piiril** olidki selle jaoks tehtud*

(17) ***pesunööri** rippudes lehvitasid nad tuule käes*

Teoses esineb kolm (2,0% kõikidest adessiivi kasutusjuhtumitest) sellist adessiivinäidet. Sel juhul on pidepunktiks ese (*nöör*) või abstraktne mõiste (*piir*), mille iseloomustavaks omaduseks on selle pikkus: kas konkreetse eseme pikkus või siis ettekujutatav/reaalsuses esinev joon, millel kas ei eksisteeri teisi mõõtmeid (laius ja kõrgus) või need pole märgatavad/olulised ja seetõttu idealiseeritakse pidepunkt

ühemõõtmeliseks. Sellisel juhul tekib ruumiline suhe konkreetse muutuja ja pidepunkti vahel. Joonisel on selle koha funktsiooni lühendiks „1D peal”¹⁰.

b) Lokatsioon kahemõõtmelisel esemel (selle kahemõõtmelise eseme osana):

(18) *Avo Kopli nimi oli kirjas **tähtsal kaptenitunnistusel***

(19) ***pildil** oli koer*

(20) *plekk-karbi, mille **kaanel** oli kiri*

(21) *siis hakkasid **linal** imed juhtuma*

Sellisel kasutatakse teoses adessiivi kokku 17 korda (ehk 11,6% juhtudel kõigist koha funktsioonis adessiivinäidetest). Adessiivis pidepunktid tähistavad sel juhul kahemõõtmelisi esemeid (nt *pilt, kaas, lina, foto, lehekülg*), muutujad on selle eseme eraldamatuks osaks ning nende vahel tekib inklusiivne suhe. Näiteks ei ole kaanel või pildil olev koer kaanest ruumiliselt eraldatav, vaid on selle põhimõtteliseks osaks. Joonisel on selle tüübi lühendiks „2D peal (osa)”

c) Lokatsioon kahemõõtmelise eseme peal:

(22) ***teel** on <..> lombiraba*

(23) ***uksematil** tuli tükk aega jalgu nühkida*

(24) *voodi eest **mägranahal** lebas suur kohver*

(25) *tolmuse leti taga **põrandal** vedelesid*

(26) *oleksin tahtnud lõpmatuseni **veepinnal** liuelda*

(27) *käis nendega vabadussõjalaste **haua** laulmas*

(28) *poisid käisid igal suveõhtul **spordiplatsil** müttamas*

(29) *jääkarupojad, kes seikleavad **jääpankadel***

10 Kokkuvõtavad joonised esitatakse pärast funktsioonide alltüüpide kirjeldust.

(30) *mis liha nüüd **turul** maksab*

(31) *tädi Maali maja **ülalkorrusel** elas pere*

Selliselt kasutatakse teoses adessiivi kokku 58 korda (39,5% kõikidest koha funktsioonis adessiivinäidetest). Sel juhul tähistavad adessiivis sõnad kahemõõtmelisi esemeid (nt *tee, uksematt, tekk*) või teatud piiri (nt *sein, muru, haud, korrus*). Piiri puhul on ese tihti ka kolmemõõtmelised, aga subjekt näeb sellest ainult ühte poolt (nt *sein, haud, põrand*). Siia alla liigitatakse ka sellised juhtumid, kus koht, mida sõna tähistab, on olnud ajalooliselt kahemõõtmeline, kuid tänapäeval see võib olla nii kahemõõtmeline, kui ka kolmemõõtmeline (nt *turg* on ajalooliselt olnud plats aga tänapäeval see võib olla nii plats, kui ka hoone). Muutuja asetseb või tegevus toimub pidepunkti peal. Joonisel on see tüüp lühendatud „2D peal”

d) Lokatsioon kolmemõõtmelise eseme peal:

(32) ***öökapil** olid virnas minu unejuturaamatud*

(33) *käisin kõigepealt **potul** ära*

(34) *tata tegi **keldrimäel** vahel ka mandoliiniorkestri proove*

(35) *kuidas ta nii kiiresti vahtrate ja pärnade **okstel** kihutab*

(36) *nüüd aga polnud tädi Minni **pikergusel näol** mitte naeratuse varjugi*

(37) *minu **põlvel** istus Mariett*

(38) *ma põlvili tata **turjal** edasi-tagasi müttasin*

Sel juhul on pidepunktiks kolmemõõtmelisena mõistetavad esemed ning muutuja asub või tegevus toimub selle eseme peal. Kolmemõõtmeliste esemete hulgas võib eristada loodusnähtusi (nt *mägi*), inimese loodud esemeid (nt *pott, kapp, voodi, pliit*) ja inimese kehaosi (nt *rind, nägu, õlg, pealagi*). Inimese kehaosad eristuvad teistest

kasutusjuhtumitest selle poolest, et neid võib ka omaette kaheks rühmaks jagada: muutuja asub või tegevus toimub kehaosa peal (laused nr 37 ja 38) või toimuvad pinnal teatud muutused (lause nr 36) Kokku esineb selliseid adessiivi kasutusjuhtumeid teoses 45 korda ehk 30,6% kõikidest koha funktsioonis adessiivinäidetest. Joonisel lühendatakse see tüüp „3D peal”.

e) Lokatsioon kolmemõõtmelise eseme sees (vt näide 163 lk 65). Kuna selliselt esines adessiiv vaid korra, ei kajastu see tüüp kokkuvõttes tabelis.

f) Lokatsioon asulas / riigis:

(39) *ei olnud mul **Jõgisool** kellegagi mängida*

(40) ***Virumaa** olid siis ju tohutud viljapõllud*

(41) *seejärel peab veel viis aastat **Venemaal** elama*

(42) ***maal** oli kevad juba täies hoos*

Siin on pidepunktiks asulad/riigid (nt *Jõgisoo*, *Eestimaa*, *Venemaa*, *Virumaa*, linn, *Nõmme*, *Rahumäe*). Teistest rühmadest erinevad need juhtumid selle poolest, et riikidel ega tihti ka asulatel ei ole selgelt nähtavaid ega tajutavaid piire, vaid need on üldjuhul kokkuleppelised. Seega ei ole ka nende mõõtmelised (kahemõõtmeline/kolmemõõtmeline) inимtajus väga selged. Adessiivi valik on sellistel juhtudel määratud pigem traditsiooni alusel, mitte koha funktsiooni pärast (paljusid asulaid ja riike tähistavaid sõnu kasutatakse eesti keeles inessiivis ja mitte adessiivis). Sellistel juhtudel ei ole adessiivi funktsioon (koht või omaja) täiesti selge, kuna adessiivikasutus võimaldab mõlemad tõlgendust. Antud teoses selliseid juhtumeid ei ole, aga illustreerimiseks võib tuua järgmised näited:

(43) *<**Linnas** on kuri linnapea.>*

(44) *<**Linnal** on kuri linnapea.>*

Näites 43 esineb inessiiv koha funktsioonis ja näites 44 vormistab adessiiv possessiivsust. Juhul kui asula või riigi nimetust kasutatakse traditsiooniliselt adessiivis, ei saa seda eristust teha. Magistritöös liigitatakse üldistavad asula- ja riiginimetused (linn, küla, maa, riik) selle koha funktsiooni tüübi alla. Kokku on teoses sellist tüüpi kasutusjuhtumeid 17 ehk 11,6% kõikidest koha funktsioonis adessiivi kasutusjuhtumitest. Joonisel on see tüüp lühendatud „asulas/riigis”

g) Lokatsioon millegi juures:

(45) *saaliuksel seisis pikk pruuni ümmarguse näoga mees*

Lokatsiooni millegi juures tähistab adessiiv kokku 3 korda, mis moodustab 2,04%. Kõikidel juhtudel on referendiks *uks*. Joonisel on selle tüübi lühenduseks „Juures”.

h) Abstraktne/suhteline lokatsioon:

(46) *unenäo-pahad jõuavad igal pool sulle järele*

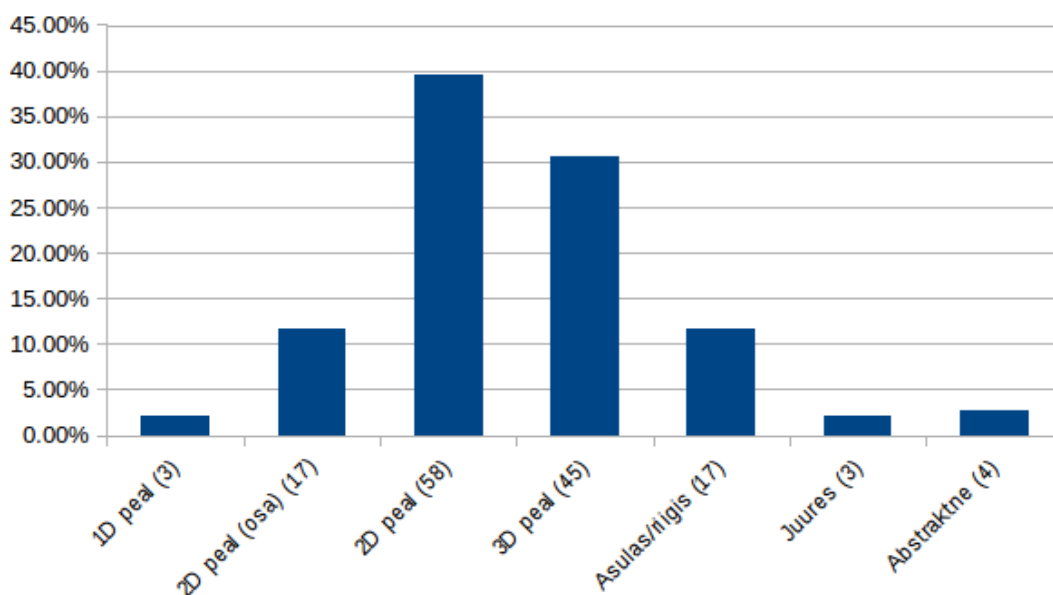
(47) *nagu lükkaks ta igal sammul mingeid nähtamatuid võistlejaid eemale*

(48) *kes on esirinnas <..> jalaväes ja mereteedel*

Selle rühma alla liigitakse siin abstraktset kohta tähistavad sõnad ja konstruktsioonid (nt *igal pool*, *igal sammul*, *mereteedel*). Sellisel juhul ei ole ruumilised suhted konkreetsete vaid suhtelised, s.o *igal sammul* ei viita konkreetsele asukohale, vaid pigem suhtelisele muutuja ja pidepunkti vahel tekkivale suhtele. Samuti ei viita *mereteedel* konkreetsetele, vaid abstraktsetele kokkulepitud kohtadele, millel ei ole füüsilises maailmas selgeid piire ega kuju. Materjalis esines 4 sellist adessiivinäidet, mis moodustab 2,72% kõikidest adessiivinäidetest koha funktsioonis.

Kuigi primaarse kohatähendusega kasutatakse adessiivi suhteliselt harva (16,42% juhtumitest), on see siiski kõige sagedasem adessiivi funktsioon. Samuti võib osade kasutusjuhtumite puhul eristada mitut funktsiooni, või ei ole funktsioon piisavalt selge. Jooises on see ruumiliste suhete tüüp lühendatud „abstraktne”.

Näidete koha funktsioonis esinemist illustreerib joonis 2.

Joonis 2. Koha funktsioonis adessiivinäidete esinemine tüübiti

2.2.3. Aeg

Aja funktsioonis esineb adessiiv kokku 149 korda, see moodustab 16,7% kõikidest adessiivinäidetest. Vormistuse järgi jaguneb adessiiv aja funktsioonis järgmiselt:

a) 31 korral (ehk 20,8% kõigist aja funktsioonis adessiivinäidetest) esineb adessiiv genitiivse laiendiga:

(49) *poeg oli Tallinna pommitamise ajal surma saanud*

(50) *mõni inimene võib päeva ajal vabatahtlikult magada*

Osa sellistest näidetest on ka kivistunud väljendid, nagu *Pätsu-ajal*, *Eesti-ajal*, *sõja ajal* jt. Genitiivse laiendiga adessiivifraasid võivad ajapunkti konkretiseerida (näide 49), kuid võivad rõhutada ka ajapunkti tüüpi (näide 49; tüübi lühendiks on joonisel „GEN + ADE”);

b) 51 korda (ehk 34,2% aja funktsioonis adessiivinäidetest) esineb adessiiv adjektiivset ajapunkti konkretiseeriva atribuudiga. Niisugusel juhul esineb fraasi põhisõnana *aeg*, *päev*, *hetk* vms adessiivivorm ja selle laiendiks on adjektiivne atribuut, mis viitab pigem konkreetsele ajapunktile:

(51) *sel hommikul* oli võti seespool ees

(52) *teie ise olete viimasel ajal* vää-ga lohakaks läinud

(53) *teisel korral* lõikas pommikild tal sääremarja pooleks

(54) *ühel ilusal päeval* <..> seisis tata äkki pesuköögi ukseavas

Joonisel on selle tüübi lühendiks „Atribuudiga B”

c) 14 korda (ehk 9,4% aja funktsioonis näidetest) esineb adessiiv adjektiivse atribuudiga, mis ei konkretiseeri ajapunkti, vaid täpsustab ajapunkti tüüpi:

(55) *neil kordadel* magasin ikka memme-tata vahel

(56) *poisid käisid igal suveõhtul* spordiplatsil müttamas

(57) *naer, mida ta naerab kuuvalgel ööl* lõvikoopa läheduses

Joonisel on selle tüübi lühendiks „Atribuudiga C”

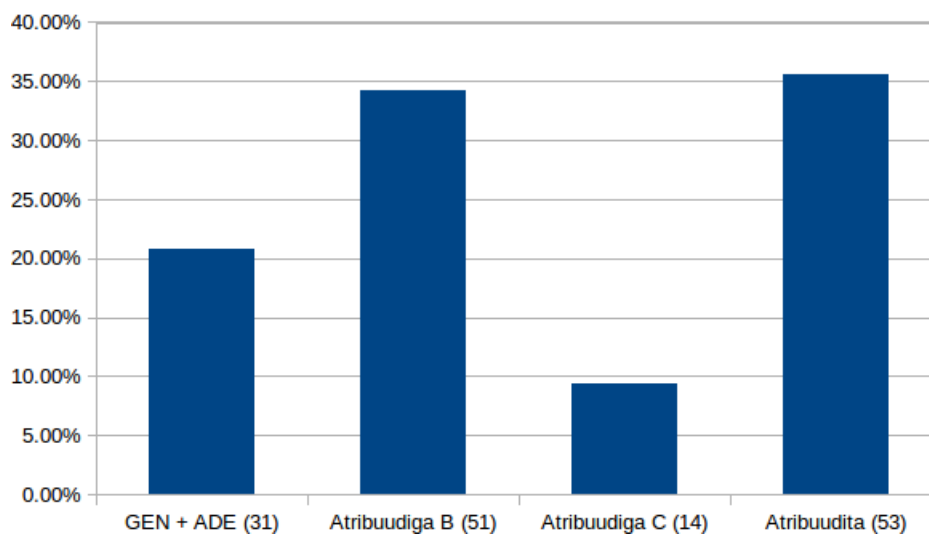
d) 53 korda (ehk 35,57% aja funktsioonis näidetest) esineb adessiiv atribuudita ja genitiivse laiendita:

(58) *villaste sokkideta* saab siin olla ainult *suvel*

(59) *viisid mustad mehed öösel* tatagi minema

(60) *algul* tegi see mul tuju pahaks.

Joonisel on selle tüübi lühendiks „Atribuudita”. Adessiivi aja funktsioonis sagedust tüübiti illustreerib joonis 3.

Joonis 3. Aja funktsioonis adessiivi tüüpide sagedus

2.2.4. Sündmus

Sündmuse funktsioonis esineb adessiiv kogutud materjalis 26 korda, mis moodustab 2,9% kõikidest adessiivinäidetest. Sündmuse funktsiooni vormistavad üritusi, tähtpäevi jms tähistavad nimisõnad ja tegusõnade nominalisatsioonid:

(61) *Eesti võistlustel läks tal kehvasti*

(62) *sa käisid üksinda jahil*

(63) *käin tädi Ljudmila jutul ära*

(64) *käte-jalgade toppimisel kasutas ta vanaisa pliiatsit.*

2.2.5. Omaja

Omaja funktsioonis esineb adessiiv kokku 269 korda, see moodustab 30,1% 895st adessiivi kasutusjuhtumist. Omaja on kõige sagedasemaks Leelo Tungla romaanis esineva adessiivi funktsiooniks. Possessiivsed suhted liigitasin käesoleva töö peatükis 2.1. kirjeldatud tüüpideks:

a) Possessiivsuse suhe omatava ehk muutuja ja omaja ehk pidepunkti vahel, kui omatav on omaja eraldamatu osa (joonisel 1. tüüp):

(65) *kasti asemel oli **tal** [autol] nagu tumeroheline maja*

(66) *näod on **neil** palju selgemad*

(67) ***vanaemal** olid tema meelest v e e l väiksemad silmad kui hundil*

(68) ***haugil** on palju peenikesi luid*

(69) ***tädi Annel** oli ka suurest peast üsna vali hääl*

(70) ***vahtramahlal** on mõnus maitse*

(71) *kui ilusad punased juuksed **tal** on*

(72) ***millel** [sokidel] olid külgedel helesinised tutid*

Kokku on romaanis 57 sellist adessiivi kasutusjuhtumit (ehk 19,7% kõikidest omaja funktsioonis adessiivinäidetest). Sellist possessiivset suhet võib pidada koha funktsioonile kõige lähedasemaks ja võib oletada, et see on pärit eelnevast inkluusiivsest kohasuhtest. Niisuguse possessiivsuse kõige prototüüpsem näide oleks possessiivne suhe elusolendi ja tema kehaosa vahel, samuti taimede ja teiste loodusnähtuste ja nende osade vahel ning inimese loodud esemete ja nende osade vahel (näited 65, 66, 67, 68). Samasuguse possessiivse suhte tüübiks pean ka possessiivset suhet pidepunkti ja füüsiliselt tajutava omaduse (ehk muutuja) vahel, nagu lausetes 69 ja 70.

Possessiivse suhte tüüpide a ja b vahepealseks üleminekualaks võib pidada juhtumeid, kus eraldamatus ehk inklusioon pidepunkti ja muutuja vahel ei ole selgesti eristatav kontaktisuhtest. Nii võib juhtuda, kui muutujat saab pidada referentsiobjekti osaks, kuid selle eraldamine ei muudaks referentsiobjekti terviklikkust või funktsionaalsust. Selline possessiivse suhte tekib nt *inimese* ja *juuste*, *puu* ja *lehtede*, *riietuse* ja *kaunistuste* vahel jne. Sellist suhet illustreerivad näitelauseid 71 ja 72.

Juhul kui adessiiv on asendatav konstruktsiooniga genitiiv + *peal*, on adessiivi funktsioon ambivalentne, kuna koha ja possessiivset suhet võib väljendada sama

konstruktsiooniga: vt näitelauseid 73 ja 74, millest esimene on võetud Leelo Tungal romaanist ja teises lauses asendasin adessiivivormi *leival* konstruktsiooniga *leiva peal*. Näites 74 on konstruktsioon *leiva peal* funktsioon üheti mõistetav koha funktsioonina, samas kui näites 73 on sõna *leival* funktsioon ambivalentne ja võib vormistada nii possessiivsust kui ka koha suhet. Adessiivivormi ambivalentsust illustreerib ka näitelause 75.

(73) *memme **leival** oli ilmselt hoopis teistsugune number*

(74) *memme **leiva peal** oli ilmselt hoopis teistsugune number*

(75) ***igal laetahvilil** on erinev pilt*

Selle töö raames liigitasin siisugused ambivalentsed juhtumid possessiivsuse alla, nagu mainitud peatükis 2.2.2. Kohafunktsiooni tüübi alla liigitan üksnes üheti mõistetavad näited, muud juhtumid toon välja teiste funktsioonide kirjeldamisel.

b) Possessiivne suhe, mis tekib, kui omaja ja omatav on füüsilises kontaktis, kuid omatav on omajast eraldatav (joonisel 2. tüüp), nt ***tal** on sinine kampsun seljas*. Sellisel juhul on tavaliselt omajaks ehk pidepunktiks elusolend (kuid mitte alati) ja muutuja on üldjuhul elutu.

(76) *neil lastel, **kellel** olid jalas villased sokid või hästi puhtad viltpõhjaga sussid*

(77) ***tal** oli seljas roosakasvalge seelik ja pruun pluus ning peas hõbehall plekkmüts*

(78) *lingiks oli **tal** kõver rauakobakas*

(79) *medal, **millel** oli kitsas sinimustvalge lint küljes*

(80) *liputab meile pilve pealt saba, **endal** suur vorstirõngas kaelas*

(81) *meie **puudel** pole ju selliseid kõisi küljes, nagu kinos näidati*

(82) *väikese noka küljes oli **tal** verepiisk*

Kirjeldatud possessiivset suhet võib romaanis kasutatud adessiivinäidetes eristada 27 korral (ehk 9,3% kõikidest omaja funktsioonis adessiivinäidetest). Selline possessiivne suhe on samuti koha funktsiooniga väga lähedane, kuna niisuguse possessiivsuse tekkimiseks on obligatoorne füüsiline kontakt omaja ning omatava vahel. Kõige prototüüpsem possessiivne suhe tekib siis, kui omajaks on elusolend ja omatavaks on riided, ehted jne, niisugune adessiivikasutus peegeldub näidetes 76, 77, ja 80.

Selle possessiivsuse tüübi alla liigitan magistritöös ka need juhtumid, kus omatavat oleks võimalik pidada ka omaja osaks (vt näidet 78), kuid omatava rõhutamise tõttu võib seda pidada eraldiseisvaks objektiks. Prototüüpsematel juhtudel on pidepunkt ja muutuja semantiliselt seotud (nagu nt *inimesed* ja *riided*), kuid selline possessiivne suhe võib tekkida ka taoliste omajate ja omavate vahel, mis ei pruugi olla semantiliselt seotud. Sellise possessiivse suhte tekkimise põhitingimuseks on füüsiline kontakt omaja ja omatava vahel, seega on ka omajaks ehk pidepunktiks ja omatavaks ehk muutujaks pigem konkreetsed maailmas eksisteerivad objektid. Tuleb mainida, et selline possessiivse suhe võib tekkida ka juhul, kui omatav ei ole omaja omand ega pruugi olla asendatav genitiivikonstruktsiooniga, nt possessiivne suhe lauses 83 *tal* ja *Mari kampsun* vahel võrreldes lausega 84. Ruumiliselt on omaja ja omatav lauses 83 kontaktis, aga lauses 84 ei pruugi omaja ja omatav olla kõnealusel hetkel ruumiliselt seotud. Seega võib lauses 83 adessiivis sõna ja muutuja vahel esinevat possessiivsust pidada kaudseks ja lauses 84 tekkivat possessiivset suhet otseseks.

(83) <*tal* on *Mari kampsun seljas*>

(84) <*tal* on *kolm kampsunit*>

Üleminekualaks on selle possessiivsuse tüübi puhul need juhtumid, kus eristus kontakti ja separatsiooni vahel pole selge või see on kokkuleppeline, nagu näites 85, kus füüsilise kontakti olemasolu ei ole täpsustatud, aga omaja ja omatav on selgelt ruumilises läheduses. Selliseid näiteid võib pidada üleminekualaks teise ja kolmanda magistritöös

välja toodud possessiivse suhte tüübi vahel.

(85) *tee poole **vaataval aknal** oli luuk ees*

c) Possessiivne suhe, mis tekib omaja (ehk pidepunkti) ja omatava (muutuja) vahel, kui omatav asub omaja või omajaga seostavas ümbruses (joonisel 3. tüüp):

(86) ***tatal** oli köögisahltis hästi terav soome puss*

(87) *Noora olla kirjutand oma õele, et **neil** on seal Siberi külas päris lahke rahvas*

(88) *see on **mul** moosi keetmiseks*

(89) *kodus pole **meil** suurt midagi süüa*

(90) *õlletilk, mis **mul** siin mannergus on*

(91) *tata ütles, et **sakslastel** ja **ameeriklastel** oli juba enne sõda selliseid aparate
olemas*

Adessiivi on sellises possessiivses suhtes kasutatud romaanis 66 korda, mis moodustab 22,8% kõikidest possessiivsuse funktsiooni näidetest. Kõigil juhtudel on omajaks elusolend (tüüpiliselt inimene) või nende rühm ja omatavaks on tavaliselt konkreetsed inimese ümbruses asuvad esemed. Tihti kasutatakse inimeste rühma tähistavaid sõnu, millega viidatakse nende inimestega seotud kohale, nt *meil* - *meie kodus/ meie juures*, *teil* - *teie kodus/teie juures*, *sakslastel* - *Saksamaal* jne.

Selle possessiivse suhte alltüübiks võib pidada juhtumeid, kus muutujaks on formaalselt konkreetne maailmas eksisteeriv ese, mis viitab abstraktsemale mõistele. Mõttekäiku illustreerib näitelause 99, kus omatavaks ehk muutujaks on *leib*, kuid see viitab antud juhul omatavale abstraktsemale mõistele nagu *toit* või *rikkus/raha*.

(92) *kes naistega töötab, **sellel** on ikka leib majas*

(93) *siis on **meil** kuninglik poissmehelõuna*

Üleminekualaks võib sellise possessiivse suhte puhul pidada juhtumeid, kus muutuja põhisõna võib tähistada nii konkreetset maailmas eksisteerivat objekti kui ka protsessi, nagu on ilmne näitelauses 100, kus *poissmehelõuna* võib viidata kas lõunale, söögile (sellised näited liigitan siin vaadeldava possessiivse suhte alla), või ka lõunatamisele kui protsessile (selline possessiivsuse suhe sobiks pigem järgmise tüübi alla).

d) Possessiivne suhe tekib omaja ümbruses või omajaga seostatavas ümbruses toimuva protsessi või tegevuse (omatava ehk muutuja) ja omaja (ehk pidepunkti) vahel (joonisel 4. tüüp):

(94) *mis **teil** kodus seepeale tehakse*

(95) ***meil** äris käis üks mees*

(96) *veskile sõites oli **neil** palju vaadata*

(97) ***meil endil** polnud küll kõhu korisemisest juttugi*

(98) *hakkame kordamööda **teil** abiks käima*

Pidepunktiks selle possessiivse suhte tüübi puhul on elus omaja või temaga seotud ümbrus, kuid sellele viidatakse ka üldjuhul elus omajat või omajate rühma tähistava sõnaga. Kogutud materjalis esinesid sellises funktsioonis ainult isikulised asesõnad, kuid see ei välista sellise possessiivse suhte puhul ka substantiivide kasutust.

Muutuja vormistuseks on sel juhul tegusõna infinitiiv või pöördeline vorm ja nominaalsed predikatsioonid (siia alla võiks liigitada ka nominaliseeritud vormide kasutuse, kuid käesoleva uurimuse raames ühtegi sellist näidet ei leitud).

Kokku esineb vaadeldud materjalis 11 sellise possessiivsuse näidet, mis moodustab omakorda 3,8% possessiivsuse näidetest.

e) Possessiivne suhe, mis tekib konkreetse (elusa või elutu) omatava ehk muutuja ja harilikult elusa omaja ehk pidepunkti vahel omajaga seostatavas mentaalses ruumis (joonisel 5. tüüp), nt ***tal** on sõber*. Sellisel juhul eksisteerivad nii omaja kui ka omatav

füüsilises maailmas, kuid ruumilisi suhteid nende vahel ei pruugi olla (possessiivsus ei ole seotud ruumiliste assotsiatsioonidega) ja possessiivsed suhted tekivad ainult mentaalses ruumis.

(99) ***Punamütsikesel** oli üsna tobe vanaema*

(100) *õnneks on **mul** veel teinegi vanaema*

(101) ***Vellol** on vend*

(102) *lisaks kõigele oli **tal** väike rebasekarva koer Villu*

(103) ***mul** pole kaheksa aastat meest old*

Selles uurimuses loetakse siia alla kuuluvaks ka sugulussuhteid, mida tavaliselt peetakse eraldamatuks (ingl *inalienable*) possessiivsuseks koos osa-terviku possessiivsusega, nt kehaosad (Heine 2006: 10). Materjalis esines selline possessiivne suhe 21 korda, mis moodustab 7,3% kõikidest possessiivsuse näidetest. Nii pidepunkt kui ka muutuja on üldjuhul elusolendid (selles töös ei vaadelda nende positsiooni elususe hierarhias).

f) Konkreetse harilikult elusa (kuid mitte alati) omaja ehk pidepunkti ja abstraktse muutuja ehk omatava vahel tekkiv possessiivne suhe (joonisel 6. tüüp) esineb kogutud materjalis suhteliselt tihti: 104 korda, mis moodustab 36,0% kõikidest possessiivsuse näidetest:

(104) *koolilaps, **kellel** on päriselt kodused ülesanded olemas*

(105) *mõtlemist pole **tal** ollagi*

(106) *lugemiskiirus oli **igaihel** erinev*

(107) *sellest polnud **mul** aimugi*

(108) *mu **käbedatel näppudel** oli üks väike viga*

(109) *kaks tikutoosi – ühesse jäid tuletikud, teise kallasin soola, **millel** pidi sõjaajal
olema kulla hind*

Omajaks on üldjuhul elusolend, kuid nagu näeme näidetest, võib omaja olla ka elutu, nagu nt *sool*. Muutujaks on tavaliselt abstraktne või mentaalne nähtus, omadus vmt, nt uudised, plaanid, oskused, omadused. Nagu mainitud, sarnaneb selline possessiivsus kogeja funktsiooniga. Põhiline erinevus on see, et kogeja puhul mõjutab muutuja pidepunkti ja possessiivsuse puhul selline mõju puudub, muutuja pigem kirjeldab pidepunkti.

g) Kõige harvemini esineb possessiivne suhe abstraktse omaja ja abstraktse omatava vahel (joonisel 7. tüüp). Seda võib pidada koha funktsioonist kõige kaugemaks possessiivsuse tüübiks:

(110) raamatutega polnud **selles** **töö** minu meelest küll mingit pistmist

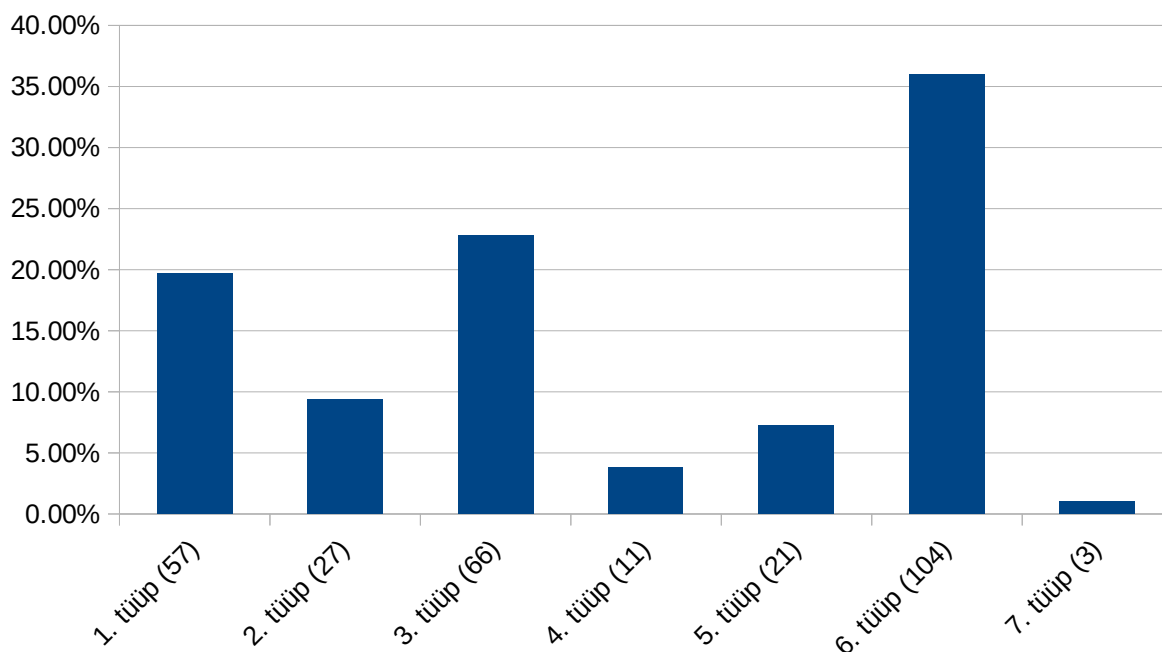
(111) tint – ja **jutu** lõpp

(112) **luksumisel** on teatavasti kaks põhjust

Selline possessiivsus esineb Leelo Tungla romaanis 3 korda (1,0% kõikidest possessiivsuse näidetest).

Mõnel juhul ei ole eristus possessiivsuse ja agendi või mõne teise funktsiooni vahel selge, nt lauses *rahvariided seisid **mul** kogu aeg toolil valmis* ei ole selge, kas tugevam ja tähtsam suhe on omaja ja omatava vahel või omaja ja protsessi vahel.

Alltüüpide sagedust illustreerib joonis 4 (järgmisel leheküljel).

Joonis 4. Possessiivsuse tüüpide esinemissagedus

2.2.6. Kogaja

Kogaja funktsioonis esineb adessiiv kogutud materjalis 196 korda, see moodustab 21,9% kõikidest adessiivinäidetest. Peatükis 2.1.5. kirjeldatud rühmadeks jagunevad Kogaja näited järgmiselt:

a) kogaja-omaja lausemallis kogaja funktsioonis esineb adessiiv 87 korral (ehk 44,4% adessiivinäidetest kogaja funktsioonis; joonisel 1. tüüp):

(113) **mul** oli kangesti hea meel

(114) **suurtel inimestel** pole mitmestki elumõnudest aimu

(115) **mul** on vaja veel mõned kooliarved kokku lüüa

(116) aitäh, **mul** juba lugemine selge nagu seebivesi

(117) on **mul** kõht lahti nagu neljakümne numbri niit

(118) **mul** oli raske oksarisu vahel kõndida

Selle tüübi alla liigitatakse ka ellipsiga näiteid.

b) Konstruktsioon intransitiivse tegusõnaga, kus kogeja on semantiliseks subjektiks esineb 78, mis moodustab 39,8% kõikidest kogeja kasutusjuhtumitest (joonisel 2. tüüp):

(119) laulude algused olid **mul** peas

(120) isegi mu paagipadi oli **tal** meeles seisnud

(121) ühel teataval isikul jälle poola veri välja lõi

(122) vanaemal läksid seda lugu rääkides iga kord silmad märjaks

(123) **mul** õnnestus muna pooleks teha

(124) lausus ta tatalle, **endal** <..> pearäti alt vaatavad helesinised silmad muret täis

c) Konstruktsioon intransitiivse tegusõnaga, kus kogeja ei ole semantiline subjekt esineb 12 korda (ehk 6,1% kõikidest adessiivinäidetest kogeja funktsioonis; joonisel 3. tüüp):

(125) **tädi Maalil** olevat lausa valuvahk südamest läbi käinud

(126) oli **tal** nagu poisilgi juuksed nulliga maha aetud

(127) see kurivaimu muhv, mis **sul** kaelas kõlgub

d) Konstruktsioon transitiivse tegusõnaga, milles adessiivis kogeja on pigem semantiline objekt või on objektiga seotud possessiivse suhtega, esineb 19 korda, mis moodustab 9,7% kõikidest adessiivinäidetest kogeja funktsioonis:

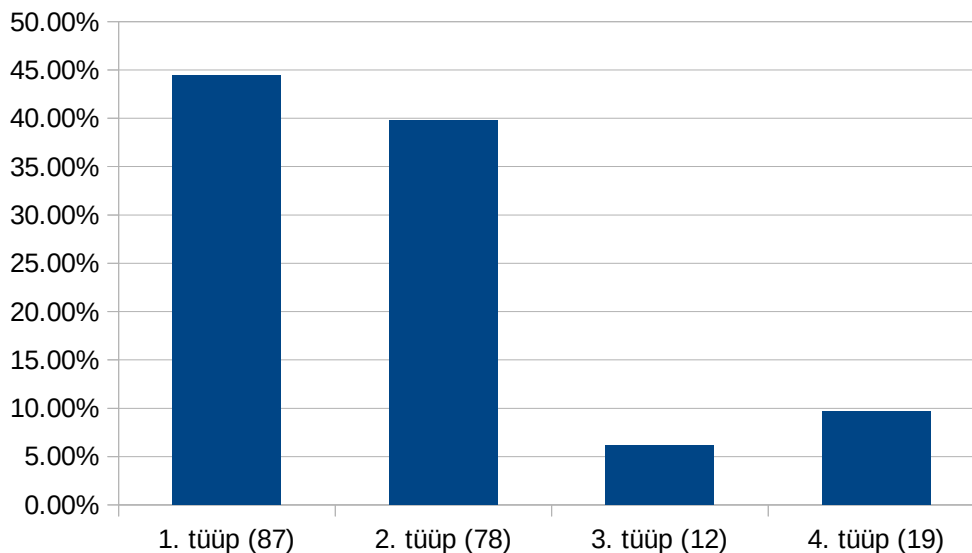
(128) **tädi Ljudmila** haaras **tatal** varrukast

(129) see Tarsani-kino võttis **teistel** pead segi

(130) mingi kõver metallvarb hoidis **mul** piha ümbert kinni

(131) et **mul** peab kogu aeg käest kinni hoidma

Adessiivi esinemist kogeja funktsioonis ja alltüüpide sagedust illustreerib joonis 5.

Joonis 5. Kogeja funktsiooni alltüüpide sagedus

2.2.7. Agent

Agendi funktsioonis esineb adessiiv 13 korda, mis moodustab 1,45% kõikidest adessiivinäidetest:

(132) **sul** kõik kanaõrred parandamata

(133) tegelikult olid **tal** tulele pandud ainult lokitangid

(134) kahjuks oli **ingerlasel** pan juba pestud.

2.2.8. Kasusaaja

Kasusaaja funktsioonis esineb adessiiv 46 korda, mis on 5,14% kõikidest adessiivinäidetest, mida võib jagada järgmisteks rühmadeks:

a) kivistunud konstruktsioonid nagu *ma aitan **memmel** nõusid kuivatada*, kus adessiiv esineb obligatoorse laiendina, esinevad 37 korda (ehk 80,43 adessiivi kasusaaja funktsioonis näidetest):

(135) *tata palus **mul** meheleminekuga natuke oodata*

(136) *laske **lapselapsel** vanaema juurde sõita*

(137) *see laskis **kõigil**, kes talle vastu juhtusid tulema, oma kätt suudelda;*

b) konstruktsioonid, kus toimub miski kasusaaja kasuks või kahjuks, esinesid 9 korda (mis moodustas 19,57% adessiivi kasusaaja funktsioonis näidetest):

(138) *kõiki küüsi Seeneke **mul** küll ära ei lakkinud*

(139) ***lastel**, kes lobisema kipuvad, tõmmatakse tänapäeval suu korkpaelaga kinni ja seotakse veel sõlm ka peale*

(140) *ükskord **Kalev** jõuab koju **eesti rahval** õnne tooma¹¹*

(141) *lükkas **harmooniumil** kaane pealt.*

2.2.9. Viis

Viisi vormistab kogutud materjalis adessiiv kokku 41 korda, see moodustab 4,58% kõikidest adessiivinäidetest. Vormistuse järgi võib näitelauseid jagada järgmisteks rühmadeks:

a) adessiiv vormistab viisimäärust iseseisvalt 31 korda (ehk 75,61% kõikidest adessiivi Viisi funktsioonis juhtumitest):

(142) *alustas vanaisa **kõrgel häälel***

(143) *hagijas <..> lippas **tuulekiirul** korra vanaise-vanaema juurde*

¹¹ Harilikult kasutatakse selles kontekstis allatiivi, võimalik, et see on viga.

(144) püüdsin teda **tantsusammul** kekseldes rõõmsaks teha

(145) tuli küll **naerunäol** tuppa lauldes

b) osaliselt leksikaliseerunud laiendit nõudvad adessiivivormid esinevad materjalis vastavalt 10 korda (ehk 24,39% kõikidest adessiivi viisi funktsioonis näidetest):

(146) hakkas tädi Liilia naerma - ikka **omal naljakal viisil**

(147) selle uurijaga ei saa üldse **inimese kombel** rääkida

(148) viimne julgeoleku tegelinski lahkus **vesiroti näol** kalda poole ujudes.

Viimases konstruktsioonis esinevad järgmised leksikaliseerunud adessiivivormid: *kombel*, *viisil* ja *näol*, millest sagedaseim on *kombel*.

2.2.10. Seisund

Seisundi funktsioonis esineb adessiiv materjalis 5 korda, mis moodustab 0,56% kõikidest adessiivi kasutusjuhtumitest:

(149) Viigisalu Nellil vist on titt **tulekul**

(150) eks ta võis **hirmul** olla küll

(151) sina oled praegu minu **vastutusel**

2.2.11 Kokkuvõte

Leelo Tungla romaanis on kõige sagedasemaks adessiivi funktsiooniks omaja funktsioon (esines 269 korral), väga sageli esineb ka kogeja (196 korda), kolmandaks sagedasemaks funktsiooniks on aeg (149 korda) ja neljandaks on koht (147). Sellest on näha, et kuigi koha funktsioon on romaani keelekasutuses oluline, domineerivad siiski abstraktsemad possessiivsed ja indoeuroopa daativiga sarnased kogejakonstruktsioonid. Sellised tulemused võivad osaliselt olla tingitud tekstitüübist, kuna tegu on romaaniga, kus peategelane jutustab oma lapsepõlvemälestustest, mistõttu räägitakse enamasti inimestest, nende omadustest ja kogemustest. Sellest võivad tuleneda ka keskmisest

sagedamini esinevad omaja ja kogeja funktsioonid.

Tunduvalt harvemini esinevad teised adessiivi funktsioonid nagu kasusaaja (47 korda), viis (43 korda), sündmus (26 korda), agent (13 korda) ja seisund (5 korda). Vahendi funktsioonis adessiiv antud teoses ei esine. Harvem esinevate funktsioonide tunduvalt madalam sagedus võib olla põhjustatud sellest, et adessiiv ei ole nende funktsioonide põhiliseks vormistajaks (nt kasusaajat vormistatakse tihti allatiiviga, agenti nominatiiviga jne).

Paljude adessiivi funktsioonide uurimiseks ei piisa vaid adessiivivormide analüüsist. omaja, kogeja, kasusaaja, agendi, viisi, seisundi, aja ja koha funktsioonide uurimiseks on vajalik laiem kontekst ja nendes funktsioonides adessiivi võrdlemine teiste vastava funktsiooni vormistamiseks kasutatavate vahenditega, nt omaja funktsioonis adessiivi tuleks võrrelda omaja funktsioonis genitiiviga, kogeja ja kasusaaja funktsioonis adessiivi tuleks võrrelda allatiiviga (kogeja puhul ka nominatiivi ja partitiiviga) ja ka indoeuroopa keelte daativiga jne. Oluline roll adessiivi funktsioonide uurimises peaks olema ka soome keelel.

Adessiivikasutuse uurimine Leelo Tungla romaanis näitab sarnaselt varasemate adessiivi funktsioonide või adessiivikonstruktsioonide uurimustega, et adessiivi funktsioonid moodustavad kompleksse ja mitmekülgse skeemi, mille uurimine ei ole praeguseks sugugi jõudnud lõpuni, vaid on puudutanud vaid osa selle käände kasutusala aspektidest.

3. Eesti adessiivi tõlkevariandid ja nende jaotus

Selles peatükis esitan Leelo Tungla romaani “Seltsimees laps” leedukeelses tõlkes kasutatud adessiivinäidete tõlkevahendite ülevaate. Algul kirjeldan esinenud tõlkevahendeid üldisemalt: esitan üldise statistika ja seejärel annan ülevaate tõlkevahenditest funktsiooni kaupa. Pärast seda kirjeldan sagedamini (üle 5%) esinenud tõlkevahendeid ja analüüsin, milliseid adessiivi funktsioone tõlgiti nende abil. Lõpuks annan ülevaate materjalis esinenud mustritest.

Adessiivsete konstruktsioonide tõlkimiseks kasutatud leedu keelevahenditel nagu ka eesti adessiivil on üldjuhul mitu võimalikku tõlgendust ja funktsiooni, nt akusatiiv esineb leedu keeles sageli prototüüpse objektina (väga tihti patsiendina), kuid tihti ka ajamäärusena, nominatiiv esineb prototüüpse subjektina, kuid subjekt võib vormistada erinevaid semantilisi rolle (nagu agent, omaja, kogeja jne). Selle töö raames kirjeldatakse vaid osa semantilistest rollidest ja konstruktsioonidest, mis näitavad adessiivinäite funktsiooni muutust või säilimist tõlkes. Seega eristatakse subjekti puhul agenti, kogejat ja omajat, teisi subjekti tüüpe selles töös ei vaadelda.

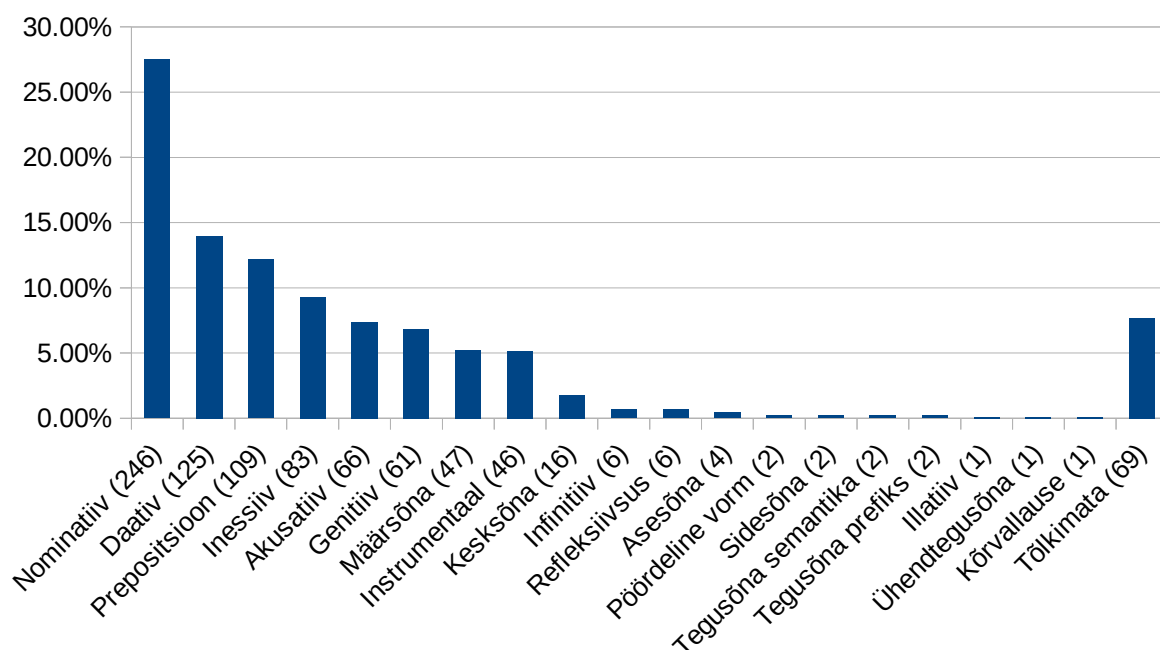
Agendiks loetakse siin tahtlikku ja teadlikku subjekti, kogejaks omakorda subjekti või objekti, keda mõjutatakse. Omaja identifitseerimisel lähtutakse varemgi mainitud Langackeri käsitlest, mille järgi possessiivne suhe tekib siis, kui muutuja suhestatakse esilduvama pidepunktiga (ehk omajaga) ja niimoodi tuuakse muutuja esile (2008: 505). Sarnaselt adessiivi funktsioonidega identifitseeritakse siin ka aja-, koha-, viismäärusi jne. Vajadusel eristan konstruktsioone, nt *habeo*-konstruktsiooni, kus adessiivis osaline on üldjuhul tõlgitud küll nominatiiviga, kuid possessiivne predikatsioon eristab konstruktsiooni teistest nominatiiviga tõlgitud kasutusjuhtumitest.

3.1. Üldstatistika

Nagu juba eelnevates peatükkides mainitud, leiti Leelo Tungla romaanist “Seltsimees laps” 895 adessiivi kasutusjuhtumit. Adessiivi tõlkimisel kasutati kokku 19 tõlkevahendit: nominatiivi, daativit, prepositsioonikonstruktsioone, inessiivi, akusatiivi, genitiivi, määrsõnu, instrumentaali, kesksõnu, infinitiivi, refleksiivsuse tunnust, asesõnu, öeldistäitekonstruktsioone, pöördelisi vorme, sidesõnu, adessiivis osalise semantiliste omaduste ülekandmist verbi, tegusõna prefikseid, illatiivi, ühendteigusõna ja kõrvallauset. Nii mõnigi adessiivinäide aga ei saanudki tõlkevastet.

Nagu näha jooniselt 6, kasutati kõige sagedamini (üle 10% näidetest) adessiivi tõlkimiseks nominatiivi, daativit ja prepositsioonikonstruktsioone. Tihti kasutati (5–10% vahel) ka inessiivi, akusatiivi, genitiivi, määrsõnu ja instrumentaali. Teised tõlkevahendid esinesid harvemini. Osal tõlkevahenditest on mitu versiooni: adessiivinäidete tõlkimiseks kasutati kokku kümmet erinevat prepositsiooni, millest kolm esines üle kümne korra, kuid vahendite rohkuse tõttu kajastub joonisel eraldi vahendina vaid prepositsioonikonstruktsioon. Eritõlkevahendite täpsemast jaotusest räägitakse järgmistes peatükkides.

Tõlkevahenditel nagu eesti adessiivilgi on mitu funktsiooni, kuid vahendite rohkuse tõttu ei kajastu erifunktsioonid joonisel 6. Iga vahendi eripärasid kirjeldan koos funktsioonide tõlkimisega ja eraldi kirjeldan ka sagedamini kasutatavaid tõlkevahendeid. Analüüsides tõlkevahendite funktsioone eristasin järgmisi funktsioone: subjekt (eristusid omakorda agent, kogeja, omaja ja muu); objekt, omaja, kogeja, erinevad määrused (koht, aeg, viis); erijuhtumitel eristasin ka funktsioone nagu omadus, täiend ja kaasnemine. Funktsioonide määramisel lähtusin 2. peatükis esitatud funktsioonide kirjeldustest, selles peatükis mitte kajastuvaid funktsioone kirjeldan nende funktsioonidega seotud peatükkides.

Joonis 6. Adessiivi tõlkevahendite sagedus

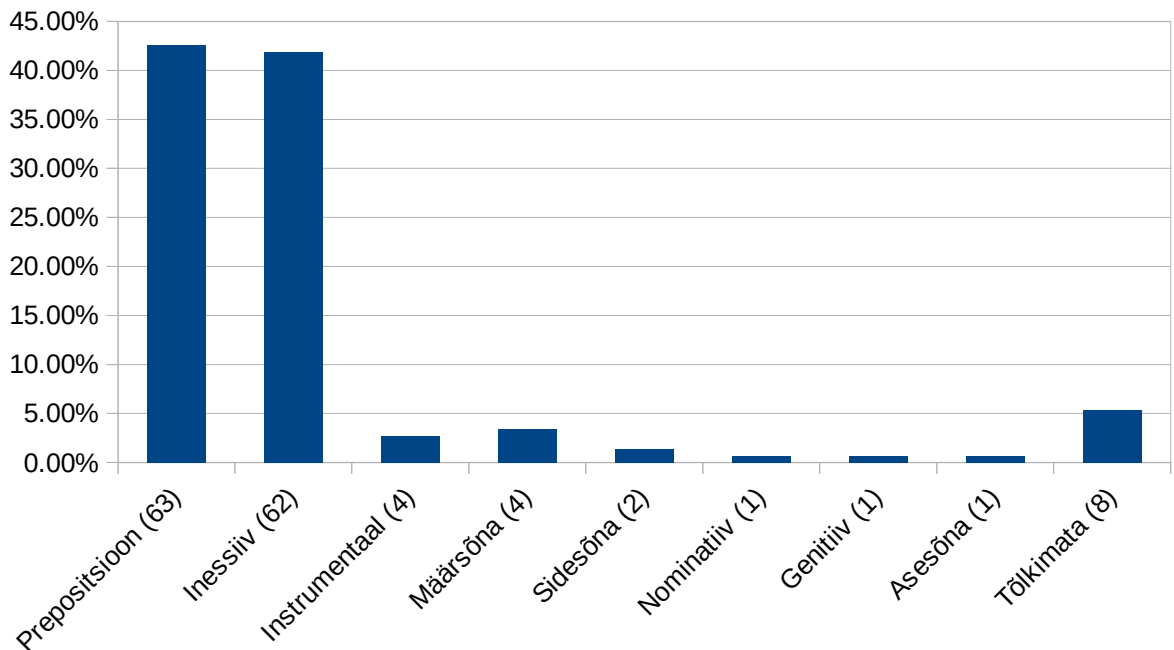
Üldstatistikas ja adessiivi funktsioonide tõlkevahendite kirjelduses ei kirjeldata eraldi juhtumeid, kus koos esineb mitu tõlkevahendit. Arvutustes peegelduvad vaid põhilised tõlkevahendid, mitme tõlkevahendi koosinemist kirjeldatakse peatükis 3.3.

3.2. Tõlkevariandid funktsioonide lõikes

Selles peatükis kirjeldan iga funktsiooni tõlkimiseks kasutatavaid vahendeid eraldi.

3.2.1. Koha funktsioon

Koha funktsioonis esineb kogutud näidete hulgas adessiiv 147 korda (vt joonist 7) ja selle tõlkimiseks kasutati järgmisi tõlkevahendeid: prepositsioonkonstruktsioonid, inessiiv, instrumentaal, määrsõna, sidesõna. Ühel korral kasutati ka nominatiivi, genitiivi ja asesõnakonstruktsiooni.

Joonis 7. Adessiivi koha funktsioonis tõlkevahendite sagedus

Kõige sagedamini kasutati koha funktsioonis adessiivinäidete tõlkimiseks prepositsioonkonstruktsioone, kokku 63 korda (42,6% kõikidest adessiivi koha funktsioonis näidetest). Selleks kasutati kokku kuut erinevat prepositsiooni: *ant* 'peal, peale', *prie* 'juures, juurde, läheduses, lähedusse', *i* 'sisse', *palei* 'piki, mööda', *per* 'mööda, piki, kaudu, üle, ajal jt', *po* 'all, alla, mööda'. Kõige sagedamini kasutatakse prepositsiooni *ant*, kokku 51 korda ehk 79,69% kõikidest prepositsioonikonstruktsioonidest.

(152) *pesunööri* rippudes lehvitasid nad tuule käes

LT: *kabédamos* *ant* *skalbinių* *virvės* *jos* *mojavo*
 rippuma:CVB.PL.F peal pesu:GEN.PL.M nööri:GEN.F 3PL.F lehvita:PST.3SG
vėjyje
 tuul:INE.SG.M

(153) *plekk-karbi, mille kaanel oli kiri*

LT: *skardinė* *dėžutė,* **ant** *jos* **dangčio** *buvo*
 plekist[adj]:ACC.SG.F karp:ACC.SG.F peal 3SG.F kaas:GEN.SG.M ole:PST3
 užrašyta
 peale_kirjuta:PST.PP.NA

(154) *siin oli hea pehme vatitekil lesida*

LT: *čia taip gera,* *minkšta gulėti* **ant** *vatinės*
 siin nii hea:NA pehme:NA lesi:INF peal vatist[adj]:GEN.SG.F
 antklodės
 tekk:GEN.SG.F

(155) *istusin mõnusalt isa turjal*

LT: *smagiai įsitaisiau* *tėčiui* **ant** *kukšteros*
 lõbusalt sead:PST.1SG.RFL isa:DAT.SG.M peal turi:GEN.SG.F

Prepositsioon *ant* vastab eesti postpositsioonidele *peal* ja *peale* ning sellega tõlgitakse kõige prototüüpsemaid koha funktsioonis adessiivinäiteid, kus adessiiv vormistab lokatsiooni (asukohta) millegi pealispinna peal. Nagu näidetest näha, tõlgiti selle prepositsioonkonstruktsiooniga adessiivinäiteid, mis tähistasid lokatsiooni ühemõõtmelise eseme peal (näide 152), kahemõõtmelisel esemel selle osana (näide 153), kahemõõtmelise eseme peal (näide 154) ja kolmemõõtmelise eseme peal (näide 155). Neist kõige harvemini (vaid ühe korra) tõlgiti selle konstruktsiooniga lokatsiooni ühemõõtmelisel esemel selle osana. Lokatsiooni millegi juures, asulas või abstraktset kohta selle konstruktsiooniga ei tõlgitud.

Teisi prepositsioone kasutati harva: *palei*, *i*, *po* kasutati ühe korra, *prie* kasutati 5 korda ja *per* vastavalt 4 korda:

(156) *uksematil tuli tükk aega jalgu nühkida*

LT: *kojas* *tekdavo* *ilgai* *valytis* *į* *kilimėlį*
jalg:ACC.PL.F tule:PST.HAB.3 pikalt pūhki:INF sisse matt:ACC.SG.M

prie *durų*
juures uks:GEN.PL.F

(157) *neli auku kaela ja õlgade piiril olidki selle jaoks [nuku pea kinnitamiseks] tehtud*

LT: *keturios* *angos* *palei* *kaklą* *ir* *pečius*
neli:NOM.PL.SG auk:NOM.PL.SG piki kael:ACC.SG.M ja õlg:ACC.PL.M

buvo *skirtos* *lėlės* *galvai*
ole:PST.3 ette_näge:PST.PP.NOM.PL.F nukk:GEN.SG.F pea:DAT.SG.F

tvirtinti
kinnita:INF

(158) *pioneerid, käed sõbralikult üksteise õlgadel*

LT: *pionieriai,* *draugiškai* *apsikabinę* *per* *pečius*
pioneer:NOM.PL.M sõbralikult kallista:PA.RFL.PL.M üle õlg:ACC.PL.M

(159) *need käisid suvel tänaval*

LT: *jos* *vaikščiojo* *vasarą* *po* *gatves*
3SG.F jaluta:PST.3 suvi:ACC.SG.F mööda tänav:ACC.PL.F

(160) *saaliuksel seisis pikk pruuni ümmarguse näoga mees*

LT: *prie* *salės* *durų* *stovėjo* *aukštas* *rusvo*
juures saal:GEN.SG.F uks:GEN.PL.F seis:PST.3 pikk:NOM.SG.M pruun:GEN.SG.M

apskrito *veido* *vyras*
ümmargune:GEN.SG.M nägu:GEN.SG.M mees:NOM.SG.M

Näidetest on selge, et teiste prepositsioonkonstruktsioonidega tõlgitakse adessiivi spetsiifilisemates kontekstides ja neis sõltus prepositsioonivalik muutuja asukohast pidepunkti suhtes, pidepunkti ja muutuja kujust ja nende kujude vahelisest suhtest, muutuja trajektoorigi jne (näide 158). Prepositsioonivalik sõltub nende näidete

tõlkimisel pigem kontekstist ja tegusõnast: prepositsioon toetab pigem tegusõnaga loodud ruumilisi suhteid, kui tähistab asukohta (näited 156, 157 ja 159).

Peaaegu sama tihti kasutati adessiivinäidete tõlkimiseks ka inessiivi: kokku 62 korda, mis moodustab 41,9% adessiivi koha funktsioonis kasutusjuhtumitest. Erinevalt prepositsioonikonstruktsioonidest kasutati inessiivi suhteliselt harva, et tõlkida lokatsiooni kolmemõõtmelise eseme sees (näide 163), ja väga tihti, et tõlkida lokatsiooni kahemõõtmelisel esemel selle osana (näide 162), kohanimesid (näide 166) ja lokatsiooni kahemõõtmelise eseme peal (näide 161). Harvemini esines inessiiv tõlkes abstraktse/suhtelise koha (näide 164) või lokatsiooni kehaosa peal (näide 165) puhul:

(161) *seebialusel lõhnas täiesti uus roosa seebitükk*

LT: *muilinėje* *naujutėlaitis* *rožinis* *muilo*
 seebialus:INE.SG.F uhiuus:NOM.SG.M roosa:NOM.SG.M seep:GEN.SG.M

gabalėlis
 tükike:NOM.SG.M

(162) *pildil hoidsid need [tüdrukud] <..> laulikut*

LT: *paveikslėlyje* *tos <..>* *laikė* *dainynus*
 pilt:INE.SG.M see:NOM.PL.F hoid:PST.3 laulik:ACC.PL.M

(163) *tädi Maali lubas neid ainult verandal <..> laulda*

LT: *teta* *Malė* *leido* *dainuoti* *tik* *verandoje*
 tädi:NOM.SG.F Maali:NOM.SG.F luba:PST.3 laul:INF ainult veranda:INE.SG.F

(164) *nagu lükkaks ta igal sammul mingeid nähtamatuid võistlejaid eemale*

LT: *tartum* *kiekviename* *žingsnyje* *nustumdamos* *kažkokius*
 nagu iga:INE.SG.M samm:INE.SG.M lükka:CVB.PL.F mingi:ACC.PL.M

nematomus *varžovus*
 nähtamatu:ACC.PL.M võistleja:ACC.PL.M

(165) *Nogi sääremarjal oli suur pruun sünnimärk*

LT: <i>Nogēs</i>	<i>blauzdoje</i>	<i>buvo</i>	<i>didelis</i>
Nogi:GEN.SG.F	sääremari:INE.SG.F	ole:PST.3	suur:NOM.SG.M
 rudas	 apgamas		
pruun:NOM.SG.M	sünnimärk:NOM.SG.M		

(166) *kompotti pakutakse teeklaasis nagu Venemaal*

LT: <i>kompotą</i>	<i>parduoda stiklinėse</i>	<i>kaip Rusijoje</i>
kompott:ACC.SG.M	müü:PRS.3 klaas:INE.PL.F	nagu Venemaa:INE.SG.F

Tuleb mainida, et inessiivi kasutus kehaosasid tähistatavate sõnadega ei ole leedu keeles väga sagedane, välja arvatud *nägu* (rääkides näoilmetest), *käsi*, *magu*, *kõht*, ülekantud tähenduses kasutusel (nagu *süda*, *pea* jms) ja meditsiiniga seotud kontekstis. Näites 165 on inessiiviga tõlkimine ootamatu ja ei ole üldjuhul grammatiliselt õige. Selles kontekstis oleks sõltuvalt sünnimärgi kujust ja suuruselt kõige tõenäolisem prepositsioonikonstruktsioon.

Teisi tõlkevahendeid kasutatakse suhteliselt harva. Nominatiiviga tõlkides muutub adessiivinäite funktsioon kohast subjektiks ja genitiivi kasutamisel vastavalt omajaks. Kaheksa koha funktsioonis adessiivinäidet ei olnud formaalselt tõlgitud. Mõne näite puhul selgus kohamäärus kontekstist, adessiivis sõna funktsioon lauses muutus (näide 169) või oli eesti keeles väljendatud nii adessiivivormiga kui ka teiste vahenditega, mille tõlkimisel oleks leedu keeles tekkinud väga pikk konstruktsioon (näide 167). Samuti võis asukoht selguda tegusõna vormist (näide 168):

(167) *see [paat] seisis talvel meie maja ees kaldal*

LT: <i>žiemą</i>	<i>ji</i>	<i>stovėjo</i>	<i>priešais</i>	<i>mūsų</i>	<i>namą</i>
talv:ACC.SG.F	3SG.F	seis:PST.3	ees	1PL.POSS	maja:ACC.SG.M

(168) *siis kõnniti, käed rinnal risti*

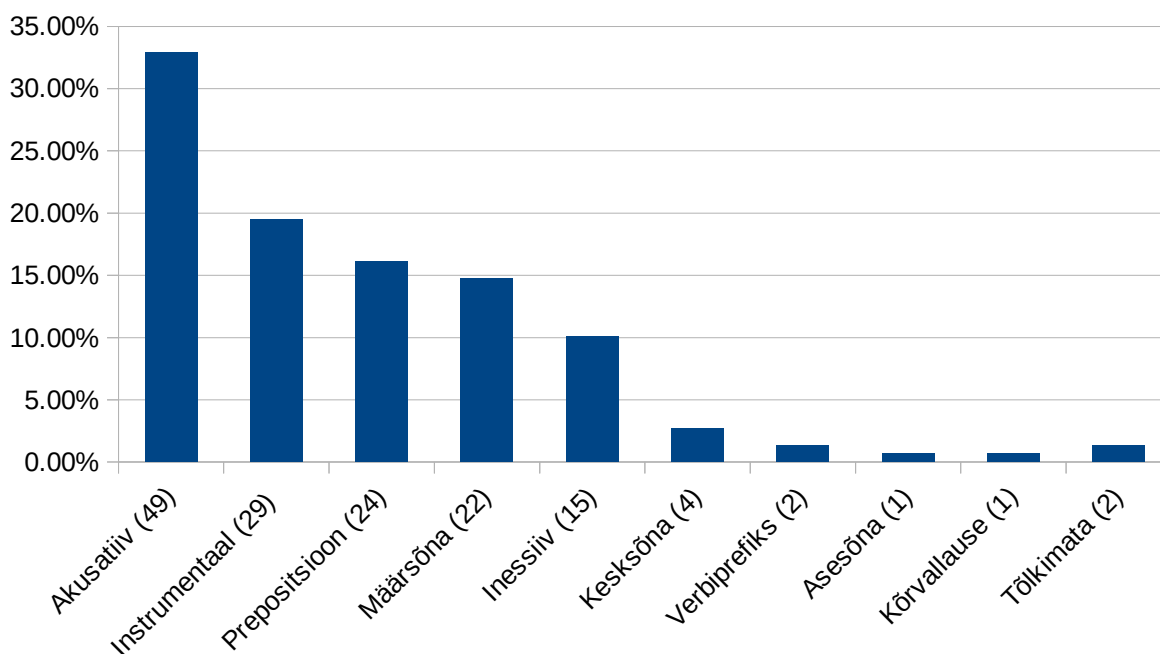
LT: <i>paskui</i>	<i>eina</i>	<i>sukryžiavę</i>	<i>rankas</i>
pärast	kõnni:PRS.3	risti_pane:PA.NOM.PL.M	käsi:ACC.PL.F

(169) *kartul tähtsaim toit me maal*¹²

LT: *bulves* *mēgstam* *mes* *labai*
 kartul:ACC.PL.F armasta:PRS.1PL 1PL.NOM väga

3.2.2. Aeg

Aja funktsioonis esines adessiiv 149 korda ja nende näidete tõlkimiseks kasutati 10 erinevat tõlkevahendit. Nagu on näha jooniselt 8, tõlgiti kõige sagedamini aja funktsioonis adessiivinäiteid akusatiiviga (32,9%), instrumentaaliga (19,5%) ja prepositsiooniga (16,1%). Tihti tõlgiti näiteid ka määrsõnadega (14,8%) ja inessiiviga (10,1%), teised tõlkevahendid esinesid 1–4 korda.

Joonis 8. Aja funktsioonis adessiivi tõlkevahendite sagedus

12 Selles näites muutub konstruktsioon, kuna tegu on luuletuse tõlkega.

Akusatiiv on kõige neutraalsemaks ainsuses ajamääruse vormistajaks leedu keeles. Ka tõlkenäidetest on näha, et sellega tõlgitakse ajamääruksi, mida vormistavad aastaaegu, päevi, päeva osi või kellaegu tähistavad sõnad:

(170) *tema suri selsamal õhtupoolikul*

LT: *gavo* *galq* *tq* *patį* *vakarq*
 saa:PST.3 ots:ACC.SG.M see:ACC.SG.M sama:ACC.SG.M õhtu:ACC.SG.M

(171) *villaste sokkideta saab siin olla ainult suvel*

LT: *be* *vilnonių* *kojinių* *būnam* *juose* *tik*
 ilma villane:GEN.PL.F sokk:GEN.PL.F ole:PRS.1.SG 3PL.INE.M ainult

vasarq
 suvi:ACC.SG.F

Instrumentaal esineb tõlkevastetes enamasti mitmuses ajamääruste korral või sisaldab ajale viitavaid sõnu nagu *metas* ‘aeg, kord’, *laikas* ‘aeg’ jms, mis vastavad tihti ka eesti keeles kasutatavatele sarnastele sõnadele, nagu *ajal*, *hetkel* jne:

(172) *sealt väljus - just õigel hetkel - kolm meest*

LT: *pro* *jas* *išėjo -* *pačiu* *laiku -*
 läbi 1SG.ACC.F välja_mine:PST.3 õige:INS.SG.M aeg:INS.SG.M

trejetas *vyrų*
 kolmik:NOM.SG.M mees:GEN.PL.M

(173) *me avaral Volgal, ta laiuval kaldal sireenid on huilgamas päevil ja õil*

LT: *kur* *Volga* *plačioji,* *ant* *kranto* *jos* ,
 kus Volga:NOM.SG.F lai:NOM.SG.F.DEF peal kald:GEN.SG.M 1SG.GEN.F

aukšto *dienom* *ir* *naktim* *sirenos* *vis*
 kõrge:GEN.SG.M päev:INS.PL.F ja öö:INS.PL.F sireen:NOM.PL.F aina

gaudžia
 huilga:PRS.3

Adessiivi aja funktsioonis tõlkimiseks kasutati prepositsioonkonstruktsiooni 24 korda (ehk 16,11%). Selleks kasutati 2 erinevat prepositsiooni *per* ‘ajal’ ja *iš* ‘välja’:

(174) *ta nägu muutus **algul** kahvatuks*

LT: <i>jo</i>	<i>veidas</i>	<i>iš</i>	<i>pradžiu</i>	<i>pabalo</i>
1sg.gen	nägu:NOM.SG.M	välja	algus:GEN.PL.F	valgene:PST.3

(175) *keegi oli pahandust teinud: **tunni ajal** lobisenud*

LT: <i>mokinys</i>	<i>prasižengė:</i>	<i>per</i>	<i>pamoka</i>	<i>plepėjo</i>
õpilane:NOM.SG.M	patusta:PST.3	ajal[prep]	tund:ACC.SG.F	lobise:PST.3

Prepositsiooni *iš* kasutatakse aja funktsioonis üksnes kivistunud väljendites. 12 korda kasutati tõlkes väljendit *iš pradžiu*, mis kõik olid sõna *algul* tõlkevasteks. Huvitav on ka märkida, et peaaegu kõikide eesti aja funktsioonis adessiivinäidete puhul, kus ajamäärust vormistas genitiiv + adessiiv, kasutati tõlkes kas instrumentaali või prepositsiooni *per*.

Inessiivi kasutati enamasti ööpäeva osi tähistatavate osaliste (nagu *hommik* ja *õhtu*) ning suhtelisele ajale viitavate osaliste (nagu *minevik* ja *pimedus*) tõlkimisel. Määrsõnadega tõlgiti ajamääruksi nagu *eelmisel päeval* ~ *eile*, *teisel korral* ~ *hiljem*, *praegusel ajal* ~ *praegu*. Kahel korral peegeldus ajamäärus vaid tegusõnaprefiksina¹³ (näide 176). Kahel korral jäi ajamäärus tõlkimata ja viiel korral muutus ajamäärus tõlkes koha- või viisimääruseks (näide 177):

(176) *järgmise rea <..> **ajal** kahmati keegi ringi sisse*

LT: <i>pa¹⁴-sigirdus</i>	<i>kitai</i>	<i>eilutei</i> <..>	<i>jos</i>	<i>būdavo</i>
PVB-kuule:PST.PA	järgmine:DAT.SG.	rida:DAT.SG.F	3PL.NOM.F	ole:PST.HAB.3
<i>įtraukiamos</i>	<i>į</i>	<i>ratą</i>		
sisse_tõmba:PP.NOM.PL.F	sisse	ring:ACC.SG.M		

(177) *poisid vaatasid **algul**, suud ammul*

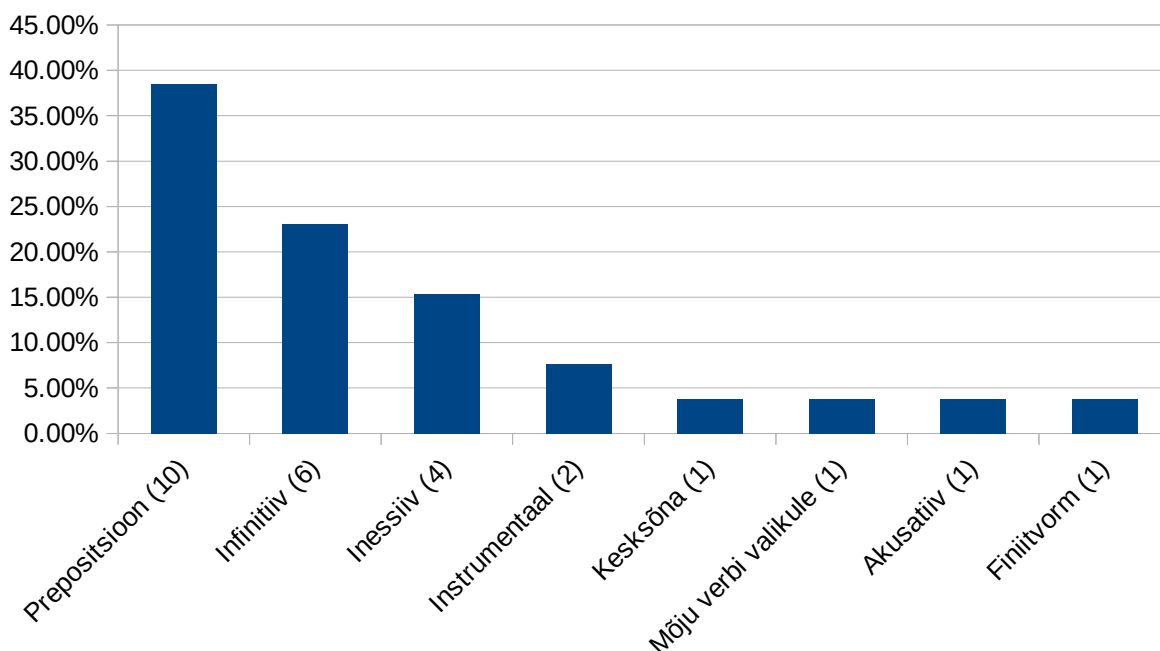
13 Prefiksiv väljendavad leedu keeles ka aspekti, ruumilisi ja teisi suhteid.

14 Tegusõna prefiksi tähendus on siin millegi algamine, eesti keelde võiks seda fraasi tõlkida ~*siis kui hakkas järgmine rida kuuldav olema*, prefiksiga on väljendatud *hakkas olema*.

LT: *berniukai* *staiga* *išsižioje* *sužiuro*
 poiss:NOM.PL.M järsku suud_lahti_tege:PA.NOM.PL.M vaata:PST.3

3.2.3. Sündmus

Sündmuse funktsioonis Adessiivi tõlkimisel kasutati kokku kaheksat vahendit: prepositsioonkonstruktsiooni, infinitiivi, inessiivi, instrumentaali, akusatiivi, kesksõnakonstruktsiooni, pöördelist tegusõnavormi või mõjutas adessiivis osaline tegusõna valikut (selgus selle semantikast). Nagu näha jooniselt 9, kasutati kõige sagedamini prepositsioonikonstruktsioone (10 korda ehk 38,5%; näide 179), infinitiivi (6 korda ehk 23,1%; näide 181) ja inessiivi (4 korda, ehk 15,4%; näide 178).

Joonis 9. Sündmuse funktsioonis adessiivi tõlkevahendite esinemine

Tõlkevariantidest selgub, et leedu keeles puudub vahend sündmuse funktsiooni väljendamiseks. Kõikide näidete tõlked vormistavad aja- (näide 179) või kohamäärusi (näide 178), harvemini lause subjekti või objekti (näide 180). Sündmuse tähistavate

sõnade tõlkimisel viidatakse prepositsiooni *per* kasutades sündmuse ajale ja inessiivi kasutades kohale:

(178) *Eesti esivõistlustel läks tal kehvasti*

LT: Estijos	pirmenyběse	tatai	nepasisekė
Eesti:GEN.SG.F	esivõistlus:INE.PL.F	tata:DAT.SG.M	ebaõnnestu:PST.3

(179) *ma lootsin oma välimusega vanaisa sünnipäeval laineid lüüa*

LT: aš	tikėjausi	savo	išvaizda	per
ma	loot:PST.1SG	oma:GEN	välimus:INS.SG.F	ajal[prep]

senelio	gimtadienį	visus	priblokšti
vanaisa:GEN.SG.M	sünnipäev:ACC.SG.M	kõik:ACC.PL.M	hämmasta:INF

(180) *Rahvamajas oli ta <..> käinud igasugustel kursustel*

LT: Tautos	namuose	jis <..>	lankė	įvairiausiai
rahvas:GEN.SG.F	kodu:INE.PL.M	3SG.M	külasta:PST.3	erinev:ACC.PL.M.SUPER

kursus
kursus:ACC.PL.M

(181) *sa käisid jälle üksinda jahil*

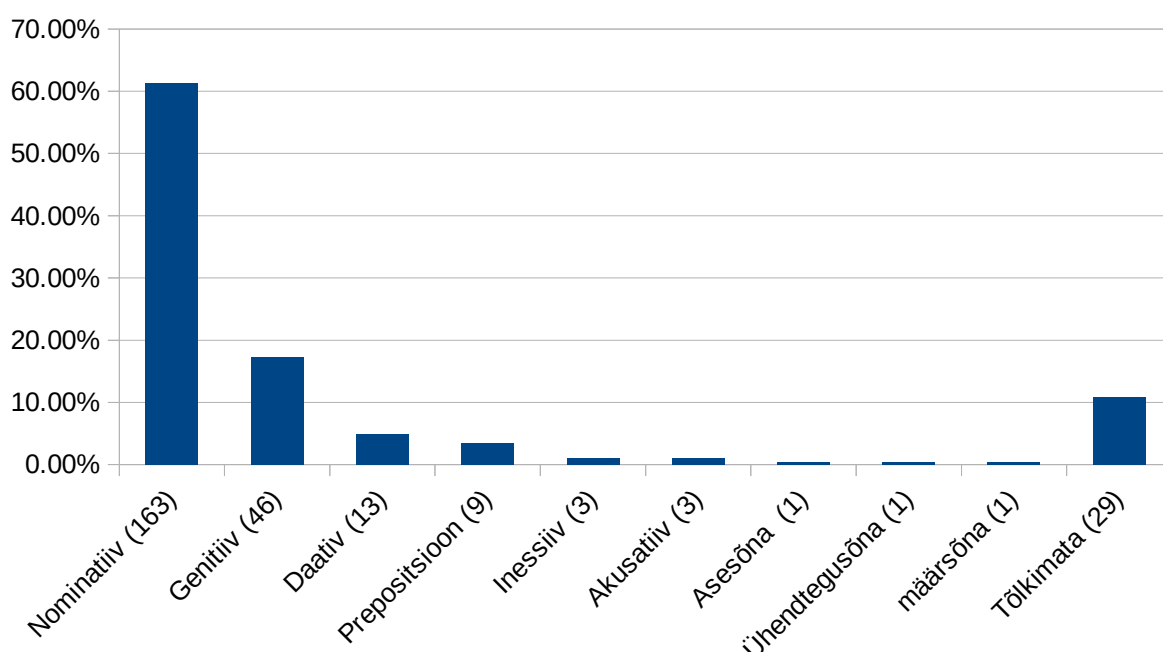
LT: tu	ir	vėl	buvai	medžioti	vienas
2SG.NOM	ja	jälle	ole:PST.2SG	jahti:INF	üks:NOM.SG.M

3.2.4. Omaja

Omaja funktsioonis esines adessiiv Leelo Tungla romaanis kokku 269 korda ja nagu on näha jooniselt 10, kasutati tõlkimisel kõige sagedamini nominatiivi (kokku 163 korda ehk 61,3% kõigist näidetest). Peaaegu 11% adessiivinäidetest jäi tõlkimata. Genitiivi kasutati ainult 46 korda (17,3%). Teisi tõlkevahendeid kasutati harva (1–13 korda).

Omaja funktsioonis adessiivi tõlkimiseks kasutatud nominatiivikonstruktsioonid võib subjekti tüübi alusel jagada neljaks rühmaks: agent, *habeo*-konstruktsioon, kogeja ning muu subjekt. Agendiks peetakse selle töö raames teadlikku ja tahtlikku tegevuse sooritajat. *Habeo*-konstruktsiooniks peetakse possessiivseid predikatsioone, mille

aluseks on omamist tähistav tegusõna (leedu keeles tegusõna *turėti* 'omama'). Kogejaks peetakse tegusõna argumente (subjekte, adverbiaale, objekte, kaudobjekte), mis on lauses kirjeldatavast olukorrast mentaalselt või füüsiliselt mõjutatud. Muu subjekti alla jäävad kõik ülejäänud juhtumid. *Habeo*-konstruktsiooni kutsutakse selles peatükis edaspidi omajakonstruktsiooniks.

Joonis 10. Omaja funktsioonis adessiivi tõlkevahendite sagedus

Leedu keel, nagu ka eesti keel, on morfoloogiliselt väga rikas, mis annab võimaluse jätta mõned argumendid eksplitsiitselt väljendamata, kuna need on nähtavad tegusõna vormist. Üheks kõige sagedamini väljendamata jäävaks argumendiks on nominatiivis subjekt. Kuna selles peatükis vaadeldakse adessiivis osaliste tõlkimist, tuuakse siin eraldi välja eraldi juhtumid, kus adessiivis osaline ei ole tõlkes nähtav, kuid see on eeldatav tegusõna vormist. Üldstatistikas loetakse need nominatiiviga. Niisugust eristust

ei tehta siin *habeo*- ehk omajakonstruktsioonide puhul, kuna nende keskmeksja tähtsaimaks eripäraks on omamist tähistav tegusõna.

Nagu juba mainitud, tõlgiti omaja funktsioonis esinevat adessiivi kõige sagedamini nominatiiviga. Kõige sagedasemaks nominatiivikonstruktsiooniks on omajakonstruktsioon (näide 182), seda kasutati kokku 85 korda (52,8% kõikidest nominatiiviga tõlgitud konstruktsioonidest). 38 näites tõlgiti adessiivis osaline agendiks (näide 185), mis moodustab 23,6% nominatiiviga tõlgitud näidetest. Neist 9 korral jäi nominatiivis agent väljendamata. Kogejaks (näide 184) tõlgiti adessiivis osaline kokku 7 korral, millest 4 korral ei esinenud kogeja tõlkes nähtavalt. Muuks subjektiks (näide 183) tõlgiti adessiivis osaline kokku 31 korda ja 3 juhul jäi subjekt väljendamata. Kolm korda kasutati tõlkes ka öeldistäite konstruktsiooni (näide 186).

(182) *Maie ja Sirje, kellel oli palju vanaaegseid mänguasju*

LT: *Maje* *ir* *Sirje,* *kurios* *turėjo* *daug*
Maie:nom.f ja Sirje:nom.f kes:nom.pl.f oma:pst.3 palju

senovinių *žaislų*
vanaaegne:GEN.PL.M mänguasi:GEN.PL.M

(183) *jõudu näis tal päris palju olevat*

LT: *atrode* *kupina* *jėgų*
välja_näge:pst.3 täis:NOM.SG.F jõud:GEN.PL.F

(184) *mul polnud mingit häda peale tohutu häbitunde*

LT: *aš* *nieko* *nejutau,* *išskyrus* *didžiulę*
1SG.NOM midagi:GEN.SG.M tund:pst.1SG väljaarvatud tohutu:ACC.SG.F

gėdą
häbi:ACC.SG.F

(185) *mis memmel selle vahtrasiirupiga oli plaanis teha*

LT: <i>kq</i> mis:ACC	<i>mamulè</i> memme:NOM.SG.F	<i>ketino</i> kavatse:PST.3	<i>daryti</i> tege:INF	<i>su</i> koos
<i>tuo</i> see:INS.SG.M ¹⁵	<i>klevu</i> vahe:GEN.PL.M	<i>sirupu</i> siirup:INS.SG.M		

(186) *vahtramahlal on mõnus maitse*

LT: <i>klevu</i> vahe:GEN.PL.M	<i>sultys</i> mahl:NOM.PL.F	<i>labai</i> väga	<i>skanios</i> maitsev:NOM.PL.F
-----------------------------------	--------------------------------	----------------------	------------------------------------

Nominatiivikonstruktsioonidega on tõlgitud kõiki varem kirjeldatud possessiivsuse tüüpe. Agendiks tõlgiti kõige rohkem 2., 3. ja 6. possessiivsuse tüüpi, kogejaks 6. possessiivsuse tüüpi, *habeo*-konstruktsiooniga tõlgiti 1., 3., 5. ja 6. possessiivsuse tüüpi, muu subjekti konstruktsiooniga tõlgiti enamasti 1., 2., 6. ja 7. possessiivsuse tüüpi.

Tihti tõlgiti omaja funktsioonis eesti adessiivi ka genitiiviga: kokku 45 näidet (ehk 16,92% omaja näidetest), neist 42 korral esines genitiiv omaja funktsioonis (näide 187), kahel korral oli tegemist objektiga (näide 188), korra vormistas genitiiv osasubjekti (näide 189).

(187) *meil oli varem ka raadio*

LT: <i>mes</i> 1 PL.NOM	<i>anksčiau</i> varem	<i>irgi</i> ka	<i>turėjom</i> oma:PST.1 SG	<i>radiją</i> raadio:ACC.SG.M
----------------------------	--------------------------	-------------------	--------------------------------	----------------------------------

(188) *homme on mul pikk tööpäev*

LT: <i>rytoj</i> homme	<i>manęs</i> 1.SG.GEN	<i>laukia</i> oota:PRS.3	<i>ilga</i> pikk:NOM.SG.F	<i>darbo</i> töö:GEN.SG.M	<i>diena</i> päev:NOM.SG.F
---------------------------	--------------------------	-----------------------------	------------------------------	------------------------------	-------------------------------

(189) *meil siis neli kätt koos*

LT: <i>mūsų</i> 1pl.GEN.	<i>čia</i> siin	<i>kelios</i> mõni:NOM.PL.F	<i>poros</i> paar:NOM.PL.F	<i>rankų</i> käsi:GEN.PL.F
-----------------------------	--------------------	--------------------------------	-------------------------------	-------------------------------

¹⁵ Leedu keeles on demonstratiivpronoomenitel kolm astet: *šis* 'see siin' / *šitas* 'see siin', *tas* 'see seal', *anas* 'see seal' (kaugemal), kuid selles töös ei ole see eristus oluline, seega seda glossides ei eristata.

Genitiiviga tõlgiti enamasti 1., 3. ja 6. tüüpi possessiivsust. Daativiga tõlgitud näidetes muutus osalise funktsioon kogejaks (näide 190), inessiivi (näide 191) või prepositsiooniga (näide 192) tõlkides muutus see kohaks või kaasnemiseks (näide 193):

(190) *koeral ikka koera õnn! Loodan, et **sinul** ka on*¹⁶

LT:	<i>šuns</i>	<i>šuniška</i>	<i>laimė!</i>	<i>Tikiuosi,</i>	<i>kad ir</i>
	koer:GEN.SG.M	koera[adj]:NOM.SG.M	õnn:NOM.SG.F	loot:PRS.1 SG.RFL	et ka

<i>tau</i>	<i>jos</i>	<i>nestigs</i>
2SG.DAT	3SG.GEN.F	puudu:FUT.3.NEG

(191) *juuksuriäri **sildil** puudus üks täht*

LT:	<i>kirpyklos</i>	<i>iškaboje</i>	<i>trūko</i>	<i>vienos</i>	<i>raidės</i>
	juuksuriäri:GEN.SG.F	silt:INE.SG.F	puudu:PST.3	üks:GEN.SG.F	täht:GEN.SG.F

(192) ***vanaemal** on siin palju head*

LT:	<i>pas</i>	<i>močiutę</i>	<i>vieni</i>	<i>gardumynai</i>
	juures	vanaema:ACC.SG.F	üks:NOM.PL.M	maius:NOM.PL.M

(193) ***mul** on kolm last kaasas*¹⁷

LT:	<i>su</i>	<i>manimi</i>	<i>trejetas</i>	<i>vaikų</i>
	koos	1SG.INS	kolmik:NOM.SG.M	laps:GEN.PL.M

Possessiivsuse tüüpide tõlkimine:

a) Osa-terviku possessiivsuse (1. possessiivsuse tüüp) tõlkimisel kasutati kõiki vahendeid, enamasti nominatiivi ja genitiivi. Huvitav on, et inessiivi- ja öeldistäite konstruktsioone kasutati üksnes sellise possessiivse suhte tõlkimisel.

b) Possessiivsust, mille eripäraks on kontakt (2. tüüp), tõlgiti enamasti nominatiiviga, kuid huvitaval kombel pole selle tõlkimisel kordagi kasutatud *habeo-* ehk omajakonstruktsiooni.

¹⁶ Selles lauses on kaks adessiivinäidet, siin keskendutakse neist teisele.

¹⁷ Kaasnemist põhjustab siin tõenäoliselt määrsõna *kaasas*, aga instrumentaal ja prepositsioon *su* 'koos' on siin seotud asesõna *aš* 'mina' instrumentaali vormiga

c) Kui possessiivne suhe oli tingitud konkreetse muutuja seosest pidepunktiga seostatava ümbrusega (3. tüüp), tõlgiti adessiivis osaline enamasti genitiiviga ja *habeo*- ehk omajakonstruktsiooniga.

d) Juhul kui omaja suhe tekkis sellest, et protsess või tegevus leidis aset pidepunktiga seostatavas ümbruses (4. tüüp), tõlgiti adessiivis osaline enamasti nominatiiviga (funktsioon muutus agendiks) või prepositsiooni *pas* 'juures, juurde (elusolendi kohta)' konstruktsiooniga (funktsioon muutus kohaks).

e) Omaja suhte tekkimisel abstraktses ümbruses (5. tüüp) tõlgiti adessiivis osaline enamasti *habeo*- ehk omaja konstruktsiooniga.

f) Konkreetse omaja ja abstraktse omatava vahel tekkivat possessiivset suhet (6 tüüp) tõlgiti enamasti nominatiiviga, mille puhul domineeris *habeo*- ehk omajakonstruktsioon. Sageli muutus adessiivis osalise funktsioon ka agendiks, harvemini kogejaks või muu funktsiooniga subjektiks, teisi tõlkevahendeid kasutati harvemini.

29 juhul ei peegeldu omaja funktsioonis olev adessiivis osaline otseselt tõlkes (aga võib olla tuletatav kontekstist). Nendes lausetes esineb adessiiv tihti kõrvallause osalisena ja osa-terviku või kontaktist tingitud possessiivsus on tõlkes muutunud omaduse konstruktsiooniks (näide 194) või on possessiivsus seostatud kohamäärusega ja sel juhul kajastub tõlkes vaid kohamäärus (näide 195):

(194) *medal, millel oli kitsas sinimustvalge lint küljes*

LT: <i>medalis</i>	<i>su</i>	<i>siaura</i>	<i>mēlyna-juoda-balta</i>	<i>juosta</i>
medal:NOM.SG.M	koos	kitsas:INS.SG.F	sinine-must-valge:INS.SG.F ¹⁸	lint:NOM.SG.F

(195) *köögis vuhiseb meil päev otsa tuli pliidi all*

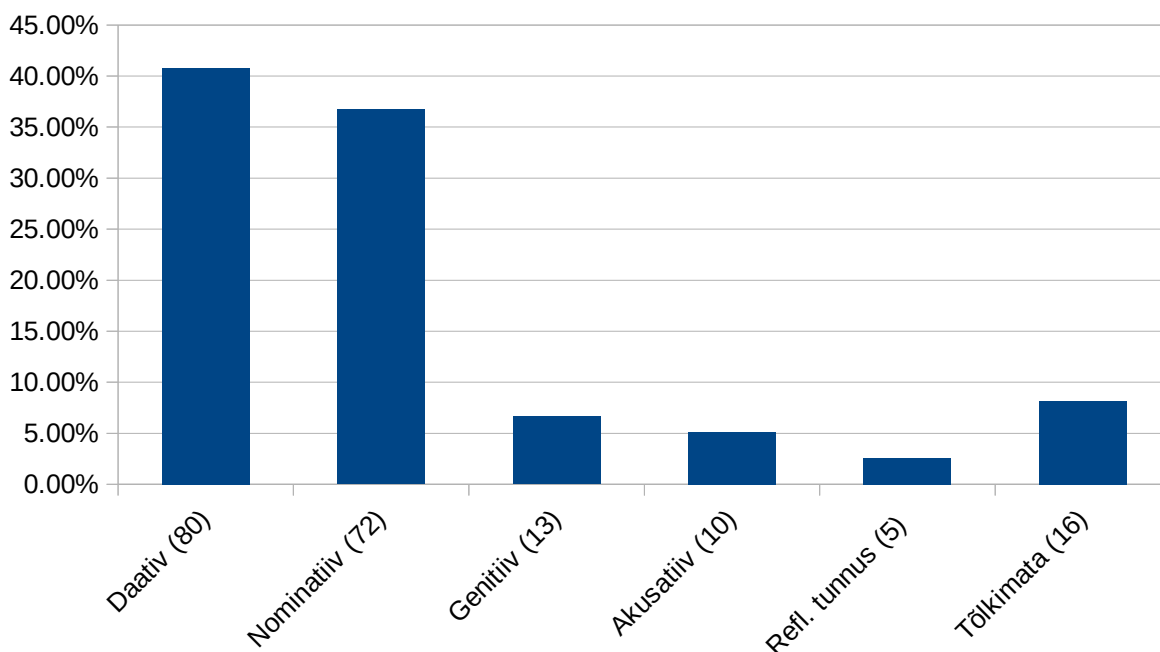
LT: <i>virtuvėje</i>	<i>kiaurq</i>	<i>dienq</i>	<i>kūrenasi</i>	<i>ugnis</i>
köök:INE.SG.F	terve:ACC.SG.F ¹⁹	päev:ACC.SG.F	küt:PRS.3.RFL	tuli:NOM.SG.F

18 Siin on kõik adjektiivid leedu keeles iseseisvad, erinevalt eesti keelest (nt *sini*-), aga nende kõikide morfoloogiline vorm on sama, seetõttu ei glossita neid siin eraldi.

19 Otsetõlge oleks auguline / auguga, selle sõnaga moodustatakse fraseologisme: *kiauriq dienq/naktj* 'augulist päeva / augulist ööd ~ terve päev / terve öö'

3.2.5. Kogaja

Kogaja funktsioon on kogutud materjalis sageduselt teine funktsioon, kuid nagu näha jooniselt 11, kasutati selle tõlkimiseks vähem vahendeid kui seni kirjeldatud funktsioonide tõlkimiseks. Kogaja funktsioonis adessiivi tõlkimiseks kasutati kokku viit vahendit: nominatiivi, genitiivi, daativit, akusatiivi ja refleksiivsuse tunnust. Kõige sagedamini kasutati daativit (80 korda ehk 40,8%) ja nominatiivi (72 korda ehk 36,7%). Genitiivi kasutati kokku 13 korda, akusatiivi 10 ja refleksiivsuse tunnust 5 korda. 16 adessiivinäidet ei esinenud formaalselt tõlkes.

Joonis 10. Kogaja funktsioonis adessiivi tõlkevahendite sagedus.

Omaja-kogaja konstruktsiooni tõlgiti kõige rohkem daativiga (37 korda; näide 196) ja tõlkes jäi adessiivis osaleja funktsioon kogejaks 60 korral 86-st omaja-kogaja konstruktsiooni kasutusjuhtumist (23 näitelauseis vormistati kogejat nominatiiviga või oletatava nominatiiviga; näide 197). 12 korral muutus funktsioon tõlkes omajaks (tõlkimisel *habeo*-konstruktsiooniga nagu näites 198 või genitiiviga nagu näites 199). Agendiks muutus adessiivis osaline tõlkes suhteliselt harva, 7 korda.

(196) *tatal* oli oma aurahadest kangesti kahju

LT: *tatai* *labai* *pagailo* *savo* *medaliu*
 tata:DAT.SG.M väga kahju_hakka:PST.3 oma medal:GEN.PL.M

(197) *polnud mul* tahtmist lagedest rääkida

LT: *nebenorėjau* *kalbėti* *apie* *lupas*
 jätkuvalt_taht:PST.1SG.NEG rääki:INF kohta lagi:ACC.PL.F

(198) *polnud mul* mingit laulutuju

LT: *neturėjau* *jokio* *noro* *dainuoti*
 oma:PST.1SG mingi:GEN.SG.M tahtmine:GEN.SG.M laul:INF

(199) *meil* siin on ka varsti ohtlik elada

LT: *mūsu* *gyvenimas* *netrukus* *taps* *pavojingas*
 1PL.GEN elu:NOM.SG.M varsti saa:FUT.3 ohtlik:NOM.SG.M

Intransitiivse tegusõnaga kogejakonstruktsioone, kus adessiivis osaline on semantiliseks subjektiks, tõlgitakse kõige rohkem nominatiiviga (34 näidet) ja daativiga (30 näidet). Daativiga tõlkides säilitab adessiivis osaline kogeja funktsiooni (näide 200), nominatiiviga tõlkides muutub osalise funktsioon tavaliselt agendiks (näide 201), aga võib jääda ka kogejaks (kokku seitsmel juhul, neist kolme puhul on tõlkevahendiks *habeo*-konstruktsioon; näide 202). Omaja funktsiooni saab osaline siis, kui tõlkevahendiks on genitiiv (näide 203).

(200) *Eesti esivõistlustel läks tal* kehvasti

LT: *Estijos* *pirmenybėse* *tatai* *nepasisekė*
 Eesti:GEN.SG.F esivõistlus:INE.PL.F tata:DAT.SG.M ebaõnnestu:PST.3

(201) *memmel* jäi siirup pliidile keema

LT: *mamulė* *paliko* *sirupą* *ant* *viryklės*
 memme:NOM.SG.F jät:PST.3 siirup:ACC.SG.M peal pliit:GEN.SG.F

(202) *selle eest tuleb teil* veel vastust anda

LT: už tai dar *turėsit* atsakyti
 eest see:NOM.SG.NA veel pida:FUT.2PL vastuta:INF

(203) *mul jäi laps üksi koju*

LT: *mano* *vaikas* *vienas* *namie*
 1SG.POSS laps:NOM.SG.M üks:NOM.SG.M kodus[adv]

Konstruksioone, kus kogeja ning semantiline subjekt ei lange kokku, tõlgitakse enamasti daativiga (näide 204, 205), harvemini genitiiviga (näide 206) või nominatiiviga:

(204) *mul vajus kivi südamelt*

LT: *man* *akmuo* *nuo* *širdies* *nusirito*
 1SG.DAT kivi:NOM.SG.M pealt süda:GEN.SG.F maha_veere:PST.3

(205) 2. EE: *isegi siis, kui tal seljas tambitakse*

LT: *net* *tuomet,* *kai* *jam* *trempia* *nugarq*
 isegi siis kui 3SG.DAT.M sõtku:PRS.3 selg:ACC.SG.F

(206) *kui mul vend sünnib, siis paneme talle kindla peale nimeks Engels*

LT: *gimus* *mano* *broliukui* *būtinai*
 sündi:PST.PA.NA 1SG.GEN.POSS vennake:DAT.SG.M kindlasti

pavadinsime *ji* *Engelsu*
 nime_pane:FUT.1SG.RFL 3SG.ACC.M Engels:INS.SG.M

Juhul kui kogeja esineb transitiivse tegusõna semantilise objektina või on seotud objektiga possessiivse suhte kaudu, tõlgitakse adessiivis osaline akusatiivi (näide 207) või daativiga (näide 208):

(207) *haaras ta mul käest ning tiris tagaruumi*

LT: *čiupo* *mane* *už* *rankos* *ir* *nusitempė*
 haara:PST.3 1SG.ACC kinni käsi:GEN.SG.F ja tõmba:PST.3

i *galinį* *kambarį*
 sisse tagumine:ACC.SG.M tuba:ACC.SG.M

(208) *haarasin vanaemal kõvasti ümber kaela kinni*

LT: *tvirtai* *apsikabinau* *močiutei* *kaklq*
 kõvasti kallista:PST.1SG.RFL vanaema:DAT.SG.F kael:ACC.SG.M

Huvitav on see, et suurem osa adessiivis osalisi, mis on tõlgitud refleksiivsuse tunnusega, vormistavad kogejat. Tuleb siiski mainida, et nende osaliste tõlkimine refleksiivsuse tunnusega pole seotud mitte adessiivivormiga, vaid adessiivis osalise põhisõnaga, milleks on kõigis näidetes asesõna, nt *mul, endal, teil, üksteisel*:

(209) *tüdrukud võtsid kohe üksteisel käest kinni*

LT: <i>mergaitēs</i>	<i>bemat</i>	<i>su-si-im-dav-o</i>	<i>už rankų</i>
tüdruk:NOM.PL.F	kohe	PVB-RFL-Võt-HAB-PST.3	kinni käsi:GEN.PL.F

3.2.6. Agent

Agendi funktsioonis adessiivivorme tõlgitakse peaaegu alati nominatiiviga ja osalise funktsioon jääb agendiks:

(210) *sul juba nimigi välja valitud*

LT: <i>tu</i>	<i>jau</i>	<i>ir</i>	<i>vardq</i>	<i>parinkai</i>
2SG.NOM	juba	ka	nimi:ACC.SG.M	vali:PST.2SG

3.2.7. Kasusaaja

Kasusaaja funktsioonis adessiivi tõlgiti enamasti daativiga (32 korral ehk 69,57% juhtudest; näide 211). Harvemini tõlgiti seda akusatiivi (näide 212) või genitiiviga (näide 213).

(211) *ma sul seened seljast maha küürin*

LT: <i>nugrandysiu</i>	<i>tau</i>	<i>nuo</i>	<i>nugaros</i>	<i>visus</i>
maha_küüri:FUT.1SG	2SG.DAT	pealt	selg:GEN.SG.F	kõik:ACC.PL.M

grybus
seen:ACC.PL.M

(212) *palume parteitutel mitte segada*

LT: *nepartinius* *prašome* *netrukdyti*
 parteitu:ACC.PL.M palu:PRS.1SG sega:INF.NEG

(213) *ma lasin eile onu Koplil kaardi pealt näidata*

LT: *aš* *paprašiau* *vakar* *dėdės* *Koplio*
 1SG.NOM palu:PST.1SG eile onu:GEN.SG.F²⁰ Kopli:GEN.SG.M

parodyt *žemėlapyje*
 näta:INF kaart:INE.SG.M

Daativiga tõlkides jääb adessiivis osalise funktsioon kasusaajaks, akusatiivi või genitiiviga tõlkides muutub see aga objektiks. Kuigi kasusaaja funktsioonis esines adessiiv järeltuste tegemiseks liiga harva, tundub, et objektiks muutuvad tõlkes vaid kivistunud konstruktsioonid (näited 212 ja 213), aga käände valik (daativi, akusatiivi ja genitiivi vahel) sõltub tegusõnast. Teisi konstruktsioone tõlgiti selle uurimuse jaoks kogutud materjalis üksnes daativiga.

3.2.8. Viis

Viisi funktsioonis adessiivi tõlgiti enamasti määrsõna (näide 214), kesksõna (näide 215) ja instrumentaali (näide 216) abil:

(214) *võõras mees rääkis valjul ja vihasel toonil*

LT: *svetimas* *kalbėjo* *garsiai* *ir* *piktai*
 võõras:NOM.SG.M rääki:PST.3 kõvasti ja vihaselt

(215) *vanaisa oli kööki tulnud ja vaatas pahasel pilgul ringi*

LT: *senelis* *atėjo* *virtuvėn* *ir*
 vanaisa:NOM.SG.M tule:PST.3 köök:ILL.SG.F ja

nepatenkintas *apsižvalgė*
 rahulda:PST.PP.NEG.NOM.SG.M ringi_vaata:PST.3.RFL

²⁰ Sõna *dėdė* 'onu' morfoloogine ja semantiline sugu ei lange kokku: morfoloogiline sugu on naissugu

(216) *tädi Minni tuli nobedal sammul lauda poolt*

LT: <i>teta</i> tädi:NOM.SG.F	<i>Minè</i> Minni:NOM.SG.F	<i>sparčiu</i> kiire:INS.SG.M	<i>žingsniu</i> samm:INS.SG.M
<i>atėjo</i> tule:PST.3	<i>nuo</i> poolt[prep]	<i>karvidės</i> lehmalaute:GEN.SG.F	

Kuna viisi funktsioonis esines adessiiv suhteliselt harva, ei õnnestunud tõlkes mustreid eristada.

3.2.9. Seisund

Seisundi funktsioonis esines materjalis adessiiv vaid 5 korda ja seda tõlgiti finitiivvormi, illatiivi, kesksõna või määrsõna abil:

(217) *sina oled praegu minu vastutusel*

LT: <i>tu</i> 2SG.NOM	<i>dabar</i> nüüd	<i>patikėta</i> usalda:PST.PP.NOM.SG.F	<i>mano</i> 1SG.GEN.POSS	<i>atsakomybėn</i> vastutus:ILL.SG.F
--------------------------	----------------------	---	-----------------------------	---

3.2.10 Kokkuvõte

Tõlkevahendite analüüsi käigus selgus, et oluline pole üksnes formaalne tõlkimiseks kasutatud vahend (vorm, nt kääne, prepositsioonikonstruktsioon vms), vaid ka selle funktsioon, eriti nominatiivi ja genitiivi puhul. Oluline oli eristada ka erinevaid subjektitüüpe (nagu agent, omaja, kogeja või muu subjekt). Juhul kui esinesid selgemad mustrid erinevate funktsiooni alltüüpide tõlkimises, võis analüüsides lähtuda tõlgitud funktsiooni tüübist (nt kogeja), teistel juhtudel oli aga mõistlikum analüüsi aluseks pidada tõlkevahendit.

Mõned adessiivis osaliste funktsioonid säilisid tõlkes paremini kui teised (nt koht, aeg, kasusaaja, agent). Omaja funktsioon säilis tõlkes 48,1% näidetest, muutus see enamasti agendiks, muuks subjektiks või kohaks. Kogeja funktsioon säilis tõlkes 56,6%-s näidetest, muutus see enamasti agendiks, aga ka objektiks või omajaks. Käesoleva

uurimuse raames kogutud materjali põhjal tundub, et kohta ja aega ühendavat sündmuse funktsiooni leedu keeles ei väljendata ja muutub see tavaliselt kas kohaks või ajaks.

Funktsioonide tõlkevahendite analüüsi käigus selgus, et funktsioonide tõlkimiseks kasutatakse üldjuhul palju erinevaid vahendeid, aga sõltuvalt funktsioonist on eelistatud vahendeid vaid üks kuni neli ja need jagunevad suhteliselt selgelt erinevate funktsioonide vahel:

1. kohta tõlgiti enamasti prepositsioonikonstruktsiooni (43,2%) või inessiiviga (41,9%);
2. aega tõlgiti kõige rohkem akusatiivi (32,9%), instrumentaali (19,5%), prepositsioonikonstruktsiooni (16,1%) ja inessiivi (10,1%) abil;
3. sündmust tõlgiti prepositsioonikonstruktsiooni (38,5%), infinitiivi (23,1%) ja inessiiviga (15,4%);
4. omajat tõlgiti kõige rohkem nominatiivikonstruktsioonidega (60,5%), millest rohkem kui pool oli *habeo*- ehk omajakonstruktsioonid, samuti tõlgiti omajat suhteliselt tihti genitiiviga (16,9%);
5. kogejat tõlgiti enamasti daativiga (40,8%) ja nominatiiviga (36,7%);
6. agenti tõlgiti üksnes nominatiiviga;
7. kasusaajat tõlgiti kõige sagedamini daativiga (69,6%);
8. viisi tõlgiti enamasti määrsõna (39,5%), instrumentaali (23,6%) ja kesksõnaga (20,9%);
9. seisundi funktsioonis esines adessiiv väga harva ja selle tõlkimise mustreid eristada ei saa.

3.3. Adessiivi tõlkimise vahendid leedu keeles

Selles peatükis kirjeldan lähemalt Leelo Tungla romaani adessiivi tõlkimiseks kasutatud vahendeid, vaatlen, milliste funktsioonide tõlkimiseks neid kasutati ja millistes

funktsioonides need esinesid. Selles peatükis esitatakse näitelauseid vaid erandjuhul, neid on rohkelt esitatud eelmises peatükis.

3.3.1. Nominatiiv

Kuigi nominatiiv on kõige sagedasemaks adessiivis osaliste tõlkevahendiks (246 ehk 27,5% kõikidest näidetest), kasutatakse seda vaid kolme adessiivi funktsiooni (agendi, kogeja ja omaja) tõlkimiseks. Nominatiivi eristab teistest tõlkevahenditest võimalus see eksplitsiitselt väljendamata jätta. Väga oluline oli ka eristada tõlkevahendite analüüsimisel nominatiivi erifunktsioone. Selle uurimuse raames eristasin neli nominatiivi erifunktsiooni: agent, omaja, kogeja ning muu subjekt. Formaalselt erineb teistest omaja, kuna seda vormistatakse omamist tähistava tegusõnaga *turèti*, teised nominatiivi funktsioonid selgusid vaid kontekstist.

Kõige sagedamini esines nominatiiv omaja funktsioonis, kokku 91 korda. Väga sageli vormistas nominatiiv ka agent (85 korda). Kogeja või muu subjekti funktsioonis esines nominatiiv vastavalt 36 ja 34 korda. Huvitavamateks adessiivi nominatiiviga tõlkimise näideteks võib pidada selliseid juhte, kus nominatiiv esineb koos teise tõlkevahendiga, nt nominatiiv ja tegusõnaprefiks (näide 218) või esineb korraga mitmes funktsioonis, nt kogeja ja omaja funktsioonis (näide 219):

(218) kui *lumel* oli kõva koorik peal

LT:	<i>kai</i>	<i>sniegas</i>	<i>pa²¹-si-deng-dav-o</i>	<i>kieta</i>	<i>pluta</i>
	kui	lumi:NOM.SG.M	PVB-RFL-kattu-HAB-PST.3	kõva:INS.SG.F	koorik:INS.SG.F

(219) *tal* on täitsa hea *kõrvakuulmine* ja päris mitu hammast suus

LT:	<i>ji</i>	<i>neprastai</i>	<i>girdi</i>	<i>ir</i>	<i>turi</i>	<i>gana</i>
	3SG.NOM.F	päris_hästi ²²	kuule:PRS.3	ja	oma:PRS.3	päris
	<i>nemažai</i>	<i>dantu</i>				
	palju ²³	hammas:GEN.PL.M				

21 Siin tähistab tegusõnaprefiks lõpetatust (aspekt) ja ruumilisi suhteid: üleni, tervikuna (kattumist)

22 *neprastai* 'mitte halvasti ~ päris hästi'

23 *nemažai* 'mitte vähe ~ suhteliselt palju'

Näites 218 vormistab nominatiiv subjekti, aga subjektina ei saaks see antud juhul esineda ilma vastava tegusõnata. Eesti keeles tekib selles kontekstis possesiivkonstruktsiooni tõttu resultatiivsus ja seepärast on tõlkes vältimatu ka tegusõna prefiksi kasutamine, millel on omakorda ka mitu funktsiooni: prefiks märgistab siin nii aspekti kui ka ruumilisi suhteid. Näites 219 on kahe omatava tõttu jagatud ka tõlkes konstruktsioon kaheks, kus ühe omatavaga moodustatakse kogejakonstruktsioon (*tal on täitsa hea kõrvakuulmine* on tõlgitud *~ta kuuleb täiesti hästi*) ja teise omatavaga omajakonstruktsioon.

3.3.2. Daativ

Teine tõlkevahend on sageduse järgi daativ: 126 (ehk 14.08%) näitelause on adessiivis osaline tõlgitud daativiga. Ka sellega tõlgitakse vaid kolme adessiivi funktsiooni: kogejat, omajat ja kasusaajat. Tõlkes esineb daativ kasusaaja funktsioonis 33 korda, kogeja funktsioonis 92 korda ja agendi funktsioonis üks kord (näite 220).

(220) *mul õnnestus muna pooleks teha*

LT: <i>man</i>	<i>spėjus</i>	<i>perlaužti</i>	<i>bumbulq</i>
1SG.DAT	jõud:PST.PA.NA	pooleks_lõhku:INF	muna:ACC.SG.M

See konstruktsioon meenutab eesti agendi funktsioonis adessiivikonstruktsiooni. Sõltuvalt tegusõnast või kesksõna vormist võib eesti adessiivis osaline leedu keeles sellistes konstruktsioonides esineda nominatiivis või daativis, sellest on mõnevõrra kirjutatud Beata Klemiato leedukeelses magistritöös (Klemiato 2007). Edaspidi oleks väga huvitav võrrelda leedu keele daativi ja nominatiiviga kesksõnakonstruktsioone, eesti agendi funktsioonis adessiivikonstruktsioone ning ilmselt ka eesti genitiivatribuudiga partitiibikonstruktsioone.

3.3.3. Prepositsioonikonstruktsioonid

Väga sageli kasutatakse adessiivinäidete tõlkimiseks ka prepositsioonikonstruktsioone, kokku 107 (11,96%) korda, kus esineb 12 erinevat prepositsiooni: *ant* 'peal, peale', *per* 'kaudu, piki, mööda, ajal, üle' (jms), *prie* 'juures, juurde', *pagal* 'järgi', *palei* 'piki, mööda', *pas* 'juures, juurde' (elusolendi kohta), *po* 'all, mööda', *i* 'sisse', *su* 'koos, kaasas', *nuo* 'eemale', *iš* 'välja'. Prepositsioonikonstruktsioone kasutatakse enamasti aja, koha ja sündmuse funktsioonis adessiivi tõlkimiseks, harvemini ka omaja ning viisi tõlkimiseks.

Tõlkes vormistavad prepositsioonid enamasti koha- ja ajamäärusi, harvemini ka kaasnemist või viisimäärust. Kõige sagedamini kasutati prepositsioone koha funktsioonis adessiivi tõlkimiseks ja selleks kasutati ka kõige rohkem erinevaid prepositsioone: *ant*, *per*, *po*, *i*, *prie*, *palei*, millest kõige sagedamini kasutati prepositsiooni *ant*. Aja funktsioonis adessiivinäidete tõlkimiseks kasutati kivistunud väljendit prepositsiooniga *iš* ja ülejäänud juhtudel prepositsiooni *per*. Omaja funktsioonis adessiivinäiteid prepositsioonikonstruktsiooniga tõlkides muutus osalise funktsioon tavaliselt kohaks ja selleks kasutati eessõna *pas*. Ühel korral tõlgiti omaja funktsioonis adessiivi eessõna *su* konstruktsiooniga ja seetõttu muutus osalise funktsioon kaasnemiseks. Sündmust tõlgiti üksnes prepositsiooniga *per* ja kõigil juhtudel muutus funktsioon ajaks. Kolm korda kasutati eessõnakonstruktsioone (*iš*, *pagal*) viisimääruse tõlkimiseks.

Enamus eessõnadest vormistavad väga erinevaid funktsioone, millest selle uurimuse raames põhjalikumalt ei räägita. Leedu keele eessõnadest ja nende konstruktsioonidest võib lugeda leedu keele grammatikatest (nt DLKG 2006: 437–454), käändevormide ja prepositsioonide paralleelidest on põhjaliku ülevaate kirjutanud Jonas Šukys (1998), nende kasutusest ajakirjanduses on ülevaatliku magistritöö kirjutanud Ilona Daraškevič (Daraškevič 2007). Samuti on mitmeid artikleid kirjutatud erinevatest eessõnadest või eessõna ja tegusõnaprefiksi seostest (vt nt Duvallon ja de Penanros 2015).

3.3.4. Inessiiv

Inessiivi kasutatakse enamasti aja ja koha funktsioonis adessiivi tõlkimiseks, harvemini sündmuse ja omaja tõlkimiseks. Adessiivis osalise inessiiviga tõlkimisel aja ja koha funktsioon üldjuhul säilivad, mõnel üksikul juhul saab ajamäärusest kohamäärus. Sündmuse ja omaja funktsioonis adessiivi tõlkimisel on osaliste funktsioon kõigil juhtudel muutunud kohaks.

3.3.5. Akusatiiv

Akusatiiviga tõlgitakse kõige rohkem aja funktsioonis olevaid adessiivis osalisi ja funktsioon jääb tõlkes samaks. Harvemini tõlgitakse akusatiiviga ka kogeja, omaja ning sündmuse funktsioonis olevaid adessiivis osalisi, sellisel juhul muutuvad need osalised objektiks.

3.3.6. Genitiiv

Genitiiviga tõlgitakse kõige sagedamini adessiivis osalisi, mis on omaja funktsioonis, harvemini ka kogeja, kasusaaja ning koha funktsioonis. Üldjuhul säilib genitiiviga tõlkimisel omaja funktsioon, kuid see võib muutuda ka kohaks, objektiks või osasubjektiks. Kogeja funktsioon muutub tõlkes tavaliselt omajaks ja kasusaaja funktsioon objektiks.

3.3.7. Määrsõna

Määrsõnaga tõlgitakse enamasti aja ning viisi funktsioonis adessiivi, üksikutel juhtudel ka adessiivis osalisi koha, omaja ja seisundi funktsioonis. Viisi ning üldjuhul ka aja ja koha funktsioonis osaliste funktsioon jääb tõlkes samaks, kuid omaja ning aja funktsioon võib tõlkes muutuda ka koha funktsiooniks.

3.3.8. Instrumentaal

Instrumentaaliga tõlgitakse kõige rohkem aja ja viisi funktsioonis adessiivi, harvemini koha funktsioonis adessiivi. Funktsioon jääb tõlkes üldjuhul samaks.

3.3.9. Tegusõna

Tegusõnavormidega tõlgiti kokku 35 adessiivinäidet. Selleks kasutati kesksõnu, infinitiivi, pöördelisi vorme, refleksiivsuse tunnust ja prefikseid. Samuti peegeldus adessiivis osaline mõnel juhul hoopis tõlke tegusõna valikus. Kõige rohkem tõlgiti tegusõnavormidega sündmuse, viisi ja aja funktsioonis adessiivi. Refleksiivsuse tunnus esines kogeja funktsioonis adessiivi tõlkimisel.

3.3.10. Kokkuvõte

Nagu funktsioonide tõlkimise puhul, selgusid ka tõlkevahendeid eraldi vaadeldes nende kasutusmustrid. Ühe tõlkevahendiga tõlgitakse üht kuni nelja erinevat adessiivi funktsiooni, nt nominatiiviga tõlgitakse enamasti omajat, kogejat ja agentti ning akusatiiviga aega. Selgelt võib eristada tõlkevahendeid, mille abil tõlgitakse üldjuhul elususega seostatavaid funktsioone (nt omaja, kogeja, agent, kasusaaja). Neid funktsioone tõlgitakse enamasti nominatiivi, daativi ja genitiiviga. Funktsioone, mis ei seostu elususega (nt viis, aeg, koht) tõlgitakse pigem inessiivi, akusatiivi, instrumentaali, eessõnakonstruktsiooni, määrsõna või tegusõnavormi abil.

4. Järeldused

Kõige sagedasemad on Leelo Tungla romaanis “Seltsimees laps” niisugused eesti adessiivi funktsioonid, mida seostatakse tavaliselt elususega, ehk omaja ja kogeja. Kokku moodustasid need üle 50% adessiivinäidetest. Kohafunktsioonis esines adessiiv tunduvalt harvemini: 147 korda, mis moodustab ainult 16,4% adessiivinäidetest. Sama sageli kui koha funktsioonis (149 korda) esines adessiiv ka aja funktsioonis. Teistes funktsioonides esines adessiiv tunduvalt harvemini ja vahendi funktsioonis ei leitud mitte ühtegi adessiivinäidet.

Uurimuse käigus selgus, et ainult eesti adessiivi funktsioonidele tuginev lähenemine on puudulik ja parema pildi saamiseks tuleb vaadelda eesti adessiivi funktsionaalseid vasteid nii sugulaskeeltes kui ka kontaktkeeltes, samuti samade funktsioonide vormistamiseks kasutatavaid teisi eesti keele vahendeid. Uuritud materjalile tuginedes on võimalik seletada eesti adessiivi funktsioone ka ruumiliste suhete ja metafooridega.

Adessiivinäidete tõlkimiseks kasutati kokku 19 erinevat tõlkevahendit, millest kõige sagedasemad olid nominatiiv, prepositsioonkonstruktsioonid ja daativ. Selgelt joonistub väljajelususega seostatavate ja teiste funktsioonide tõlkimiseks kasutatavate vahendite eristus. Elususega seostatavaid funktsioone tõlgiti põhiliselt nominatiivi, daativi ja genitiiviga ning teisi funktsioone inessiivi, akusatiivi, instrumentaali, eessõnakonstruktsiooni, määrsõna või tegusõnavormi abil.

Tõlkevahendite analüüsimisel oli oluline mitte ainult formaalne tõlkimiseks kasutatud vahend (nt kääne), vaid ka selle funktsioon. Funktsiooni eristus oli eriti oluline nominatiivi ja genitiivi puhul: oluline oli eristada ka erinevaid subjektitüüpe (nagu agent, omaja, kogeja ja muu). Juhul kui esinesid selgemad mustrid erinevate funktsiooni alltüüpide tõlkimises, võis analüüsimisel lähtuda tõlgitud funktsiooni tüübist (nt kogeja), teistel juhtudel oli aga mõistlikum analüüsi aluseks pidada tõlkevahendit.

Suhteliselt selged olid ka adessiivis osaliste funktsioonide säilimise mustrid tõlkes:

koht, aeg, kasusaaja ja agent säilisid peaaegu alati. omaja funktsioon säilis tõlkes 48,1%-s näidetest, muutus see enamasti agendiks, muuks subjektiks või kohaks. Koguja funktsioon säilis tõlkes 56,6%-s näidetest, muutus see enamasti agendiks, aga ka objektiks ja omajaks. Käesoleva uurimuse raames kogutud materjali põhjal võib järeldada, et sündmuse funktsiooni leedu keeles väljendada ei saa ja tavaliselt muutub see tõlkes kas kohaks või ajaks.

Funktsioonide tõlkes eelistatakse üldjuhul üht kuni nelja tõlkevahendit:

1. Kohta tõlgiti enamasti prepositsioonkonstruktsiooni (43,3%) või inessiiviga (41,9%);
2. Aega tõlgiti kõige rohkem akusatiivi (32,9%), instrumentaali (19,5%), prepositsioonkonstruktsiooni (16,1%) ja inessiivi (10,1%) abil;
3. Sündmust tõlgiti prepositsioonkonstruktsiooni (38,5%), infinitiivi (23,1%) ja inessiiviga (15,4%);
4. Omajat tõlgiti kõige rohkem nominatiivkonstruktsioonidega (60,5%), millest rohkem kui pool olid omajakonstruktsioonid, samuti tõlgiti omajat suhteliselt tihti genitiiviga (16,9%);
5. Kogajat tõlgiti enamasti daativi (40,8%) ja nominatiiviga (36,7%);
6. Agenti tõlgiti üksnes nominatiiviga;
7. Kasusaajat tõlgiti kõige sagedamini daativiga (69,6%);
8. Viisi tõlgiti enamasti määrsõna (39,5%), instrumentaali (23,3%) ja kesksõnaga (20,9%);
9. Seisundi funktsioonis esines adessiiv väga harva ja selle tõlkimise mustreid eristada ei saa.

The Estonian adessive, its functions and functional equivalents in Lithuanian.

Summary

Based on various criteria one may count 14 to 16 cases in the Estonian language. The cases are traditionally divided into grammatical cases (nominative, genitive and partitive) and semantic cases (illative, inessive, elative, allative, adessive, ablative, translative, terminative, essive and abessive²⁴). The semantic cases have a subset of locative cases. Currently the subset of locative cases consists of illative, inessive, elative, allative, adessiv and ablative, though it has been argued that translative terminative and essive cases should be considered to be locative cases.

The Estonian locative cases are subdivided once more into interior and exterior locative cases. Both sets, the interior and exterior locative cases, include one lative case, one locative and one separative case. The Estonian adessive is an exterior locative case, which prototypically expresses location on an open surface, especially on top of something.

Besides the spatial relations, adessive is also used to express a multitude of other relations, like time, possession, beneficiary, agent, experiencer, manner, state and implement. The status of the Estonian adessive as a locative case has been questioned by Matsumura (1994, 1996, 1997) since statistically it is used for expressing other than spatial relations more. Thus it is quite similar to the Indo-European dative so much so, that Matsumura referred to it as *adessive-dative*. The similarities of the Estonian adessive and Indo-European dative have been also observed by Klaas. Other scholars, including Vainik, have been researching the dative-like functions of the Estonian adessive using spatial terms.

The more recent research on the dative-like functions of the Estonian adessive in comparison to the German dative by Lambert suggests, that there are fundamental differences in the way that the Estonian adessive and the German dative are being used,

²⁴ Some linguists also add the short illative and instructive cases.

even though the constructions may seem very similar. She also suggests, that if any, the Estonian allative would be more similar to the German dative than the Estonian adessive, which does not share the indirect affectedness of the German dative.

In my master thesis I have researched the usage of the Estonian adessive in Leelo Tungal's novel "Seltsimees laps" and the functional equivalents in its translation into Lithuanian. The data consists of 895 adessive occurrences in the novel and their equivalents in the Lithuanian translation.

The analysis of the adessive's functions shows that most frequently adessive expresses a possessor (30,1 %) and an experiencer (21,9 %). Rather frequently it expresses time and spatial relations as well (16,7 % and 16,4 % respectively). Other roles are less frequent: beneficiary (5,3 %), agent (1,5 %), manner (4,8 %), state (0,6 %) and event (2,9 %). The analysis of the given data does not show any occurrences of the adessive expressing an implement.

The results of the analysis also coincides with the previous research stating that the functions of the Estonian adessive can be explained using terms generally used for spatial relations and could be traced back to the prototypical – spatial – function of the Estonian adessive.

The analysis of the translation equivalents of the occurrences of the adessive showed that the functions of the adessive can be expressed in many different ways in Lithuanian. In total the translator used 19 different means of translating the adessive containing syntagms, the most frequent of which were the nominative case (27,49 %), dative case (13,97 %) and prepositional phrases (12,18 %).

In the course of analysis it became clear, that in some cases the form is not as important as the semantic role of the phrase, especially in the case of nominative and accusative. Nominative is the prototypical subject in Lithuanian. It can express not only agent, but also possessor (using the so called *habeo* construction), experiencer and other kinds of subjects. Accusative can express both object (usually patient) and time.

In the course of analysis, the differences between translating adessive in functions that are typically associated with animacy (agent, experiencer, possessor, beneficiary) and other adessive in other functions (location, event, time, manner, state) becomes clear. The roles generally associated with animacy are most frequently translated using nominative, genitive and dative, while adessive syntagms expressing other functions are translated using prepositional phrases, accusative, inessive, adverbs and others means of translation.

The results of the analysis also show, that some functions of the adessive phrases are more likely to be maintained in the translation than others, e.g. location, time, beneficiary and agent, which are maintained most of the time. Possessor is maintained 48,12 % of the time and in other cases the phrase is most likely to be translated as an agent, another kind of subject or a location. Experiencer is maintained 56,63 % of the time and in other cases became an agent, an object or a possessor. Based on the current research it seems, that Lithuanian lacks means of referencing both to time and location simultaneously and the event expressed by the Estonian adessive phrase was always changed into time or a location.

It is also clear from the analysis that even though in most cases different types of adessive functions are translated using many various means of translation, generally one to four constructions were preferred over the others, e.g. location was mostly translated using prepositional constructions (43,24 %) or inessive (43,24 %).

The research clearly shows that the Estonian adessive is a fascinating phenomenon, which has not yet been fully understood by the linguists. It shares great similarities with the Indo-European dative. However based on the research that has been done up to date, the Estonian adessive constructions are fundamentally different from Indo-European dative. The analysis of the current data also shows that the Estonian adessive expresses spatial locations even less frequently than in previous research. This might however be due to the genre of the text and does not reflect the overall frequency of the Estonian

adessive or its functions.

It is clear that future research is necessary in order to fully understand the Estonian adessive. The research in comparison to another means of expressing similar functions in Estonian (like possessor, experiencer, location, time, etc.) and also in comparison with the adessive in the other Finnic languages as well as the correspondent Indo-European functional equivalents could help to better understand this linguistic phenomenon. Since Estonian has been historically in intensive contact with other Finnic languages as well as many Indo-European languages, including Slavic, Germanic and Baltic languages, the development of the Estonian adessive and the paradigm of its functions has been inevitably influenced by the language contacts as well as internal language changes and the current thesis is just yet another small step in a long journey.

Kasutatud kirjandus

Aikio, Ante, Ylikoski J. 2016. *The Origin of the Finnic l-cases*. Veebiväljaanne (vaadatud 04.05.2018).

https://www.su.se/polopoly_fs/1.356087.1510165998!/menu/standard/file/FUS2016-15_06c-JY_AA-Final.pdf

Arkadiev Peter, Nau N 2015. *Towards a standard of glossing Baltic languages: The Salos Glossing Rules*. Baltic linguistics Volume 6: 195–241, Varssavi: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.

Chesterman, Andrew 1998. *Contrastive functional analysis*. Pragmatics & Beyond. New Series. Toim. Jucker Andreas H.. Amsterdam: John Benjamins.

Daraškevič, Ilona 2007. *Prielinksnių vartojimas dienraščio "Lietuvos rytas" priede „Sostinė“*. Magistratöö. Vilniuse pedagogika ülikool.

<http://gs.elaba.lt/object/elaba:2064598/> (vaadatud 07.05.2018)

DLKG = Ambrzas, Vytautas, Garšva K., Girdenis A., Jakaitienė E., Kniūkšta P., Krinickaitė S., Labutis V., Laigonaitė A., Oginskienė E., Pikčilingis J., Ružė A., Sližienė N., Ulvydas K., Urbutis V., Valeckienė A., Valiutyte E. 2005. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Duvallon, Outi, De Penanros H. 2015. *Schematic form as a theoretical tool for the analysis of prepositions, verbal prefixes and cases in Finnish and in Lithuanian*. Uralica Helsingiensia 7. Contacts between the Baltic and Finnic languages: 272–298. Toim. Santteri Junttila. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy.

EKG I = Ereht, Mati, Kasik R., Metslang H., Rajandi H., Ross K., Saari H., Tael K., Vare S., 1995: Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Toim. Ereht

Mati, Erelt T., Saari H., Viks Ü. Tallinn: Eesti TA KKI.

EKG II = Erelt, Mati, Kasik R., Metslang H., Rajandi H., Ross K., Saari H., Tael K., Vare S., 1993: Eesti keele grammatika II. Süntaks. Toim. Erelt Mati, Erelt T., Saari H., Viks Ü. Tallinn: Eesti TA KKI.

EKK = Erelt Mati, Erelt T., Ross K., 2007. Eesti keele käsiraamat.

<https://www.eki.ee/books/ekk09/> (Vaadatud 02.04.2018)

ES = Erelt Mati, Metslang H. jt, 2017. *Eesti keele süntaks*. Toim. Erelt Mati, Metslang H. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Elson, Pille, Matsak E. 2009. *Eesti keele kasutusvariandid: korpustest tulenev käändevormide võrdlev analüüs*. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat 2009 Nr 5: 79–89. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing.

Erelt, Mati, Metslang H. 2006. *Estonian Clause Patterns - From Finno-Ugric to Standard Average European*. *Linguistica Uralica* XLII: 254–266. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia.

Erelt, Mati, Metslang H. 2008. *Kogea vormistamine eesti keeles > nihkeid SAE perifeerias*. Emakeele Seltsi aastaraamat 53: 9–22. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia.

Ernštreits, Valts, Kļava, G. 2014. *Grammatical changes caused by contact between Livonian and Latvian*. Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics, 5 (1): 77–90. Tartu: Tartu ülikooli kirjastus.

Ernštreits, Valts, Kibermann, K., Kļava, G. 2017. *Atrašanās vietas un darbības virziens izteikšana latviešu, lībiešu un igauņu valodā*. Toim. Andra Kalnača, Ilze Lokmane. VALODA: NOZĪME UN FORMA 8: Valodas gramatiskās un leksiskās sistēmas variatīvs: 152–166. Riia: LU Akademiskais apgads.

Gast, Volker 2011. *Contrastive analysis: Theories and methods*. – Kortmann, B. and J.

Kabatek (ed.): Dictionaries of Linguistics and Communication Science: Linguistic theory and methodology. Berlin: Mouton de Gruyter. http://www.personal.uni-jena.de/~mu65qev/papdf/contr_ling_meth.pdf (vaadatud: 27.05.2018)

Gast, Volker 2012. *Contrastive analysis*. – Routledge Encyclopedia of Language Teaching and Language Learning. Michael Byram, Adelheid Hu (eds.) <http://www.personal.uni-jena.de/~mu65qev/papdf/CA.pdf> (vaadatud: 27.05.2018)

Haspelmath, Martin 2001. Non-canonical marking of core arguments in European languages. – Non-canonical marking of subjects and objects:55–83.

Toim. Aikhenvald A. Y., Dixon R. M. W., Onishi M. Amsterdam–Philadelphia.

Heine, Bernd 2006. *Possession: cognitive sources, fources and grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Junttila, Santeri 2015. *Tiedon kumuloituminen ja trendit lainasanatutkimuksessa*.

Kantasuomen balttilaislainojen tutkimushistoria. Doktoritöö. Helsingi Ülikool. Tallinn: AS Pakett.

Kavaliūnaitė, Gina 2003. *Postpozicinių vietininkų sistema Chylinskio Naujojo Testamento vertime*. Acta Linguistica Lithuanica 49: 33–50. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Kavaliūnaitė, Gina 2001. *Adesymas Chylinskio Naujojo Testamento vertime*. Acta Linguistica Lithuanica 45: 93–112. Vilnius : Lietuvių kalbos institutas.

Kittilä, Seppo jt 2011. *Introduction to case, animacy and semantic roles*. Case, Animacy and Semantic Roles. Toim. In: Kittilä S., Västi K., Ylikoski J. Amsterdam: John Benjamins.

Klaas, Birute 1983. *Gemeinsamkeiten und Unterschiede im Wesen des Subjekts der estnischen und litauischen Sprache*. Sovetskoje finno-ugrovedenije, 19 (2): 90–98.

Klaas, Birute 1987. *Ühisjooni ja erinevusi eesti ja leedu keele predikatiivi iseloomus*.

Dialoogi mudelid ja eesti keel. Tartu Riiklik Ülikool, Tartu: 25–37.

Klaas, Birute 1988. *Indirektne objekt eesti keeles*. Keel ja Kirjandus, 1, 37–42.

Klaas, Birute 1990. *Muutamia yhteispiirteitä viron ja liettuan kielen mukautumattoman jälkiattribuutin käyttämisessä*. Congressus Septimus Internationalis Fenno-Ugristarum, 1 B: Congressus Septimus Internationalis Fenno-Ugristarum, Debrecen 27. VIII - 2. IX 1990: 256–261. Debrecen.

Klaas, Birute 1992. *Vaba daativi väljendusvõimalustest Balti keeleareaalis*.

Lähivertailuja. Suomalais-virolainen kontrastiivinen seminaari Mekrijärvellä 10. 11.4.1992: 37–44. Joensuu.

Klaas, Birute 1994. *Kontrastiivseid noppeid Balti keeleareaali*

atribuutkonstruktsioonidest. Emakeel ja teised keeled: Eesti keel võõrkeelena. 8.-10. oktoober 1993: ettekanded: 25–33. Tartu Ülikool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Klaas, Birute 1996a. *Kohakäänete funktsioonidest ja kohakäänete-*

adpositsioonikonstruktsioonide vastavusest lokaalsuhetes eesti ja leedu keeles. Emakeel ja teised keeled. II: 47–54. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Klaas, Birute 1996b. *On functions of locatives and the correlation of locative-*

adpositional constructions in Estonian and Lithuanian locality relationships. Janos Puszta. SCLOMB und Mittel-Europa: 7–16. Szombathely: Savaria University Press. (Bernsteinstrasse).

Klaas, Birute 1996c. *Similarities in Case Marking of Syntactic Relations in Estonian*

and Lithuanian. Mati Ereht. Estonian: typological studies: 37–67. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised.

Klaas, Birute 1997. *The Quotative Mood in the Baltic Sea Areal*. Toim. Ereht, Mati.

Estonian: typological studies. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 8: 73–97.

Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Klaas, Birute 1999. *Dependence of the objekt case on the semantics of the verb in Estonia, Finnish and Lithuanian.* Toim. Erelt, Mati (Ed.). Estonian: Typological studies. (47–83). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Klaas, Birute 2001. *Ühisjooni eesti, läti ja leedu keele arengus: keele ühiskondlik referents.* Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum, V: Tartu 7.-13.08.2000: 88–95. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Klaas, Birute 2005. *Case marking in Estonian and the Baltic languages: a comparative view.* In: M.M. Jocelyne Frenandez-Vest (Ed.). *Les langues ouraliennes aujourd'hui. Approche linguistique et cognitive. The Uralic languages today. A linguistic and cognitive approach:* 273–288. Paris: Libraire Honoré Champion.

Klaas-Lang, Birute, Norvik M. 2014. *Balti areaali tüpoloogilisi sarnasusi morfosüntaksi valdkonnas.* Keel ja Kirjandus 8-9: 590–608. Tallinn: Eesti teaduste akadeemia.

Klavan, Jane 2012. *Evidence in linguistics: corpus-linguistic and experimental methods for studying grammatical synonymy.* Doktoritöö. Tartu Ülikool. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Klemiato, Beata 2007. *Dalyvių, pusdalyvių ir padalyvių vartojimas “Respublikos” ir “Lietuvos ryto” dienraščiuose.* Magistratöö. Vilniuse pedagogika ülikool.
<http://gs.elaba.lt/object/elaba:1881730/> (vaadatud 04.05.2018)

Kokorniak, Iwona 2009. *The adessive case in Polish: a cognitive perspective on some locative prepositions.* Poznań Studies in Contemporary Linguistics 45(3): 369–383. Berlin: De Gruyter Mouton.

Krzeszowski, Tomasz P. 1990. *Contrasting Languages. The Scope of Contrastive*

Linguistics. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 51. Werner Winter (ed.). Berlin–New York: Mouton de Gruyter.

Kučanda, Dubravko 1996: *What is the Dative of Possession?* Suvremena Lingvistika 22, 41: 319–332. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo

Laaksonen, Heli 2000. Adessiivi suomessa ja virossa - funktiot, frekvenssit, yhtäläisyydet, erot, vastineet. Magistritöö, Turu ülikool. Käsikiri Turu ülikooli soome keeleteaduse osakonnas.

Laanest, Arvo 1975. *Sissejuhatatus läänemeresoome keeltesse*. Tallinn: Eesti NSV teaduste akadeemia.

Lambert, Silke 2009. *So Close Yet So Far: External Possessors in German and Estonian*. Veebiväljaanne: Berkeley Linguistics Society and the Linguistic Society of America (vaadatud 11.05.2018

<https://journals.linguisticsociety.org/proceedings/index.php/BLS/article/viewFile/3613/3318>)

Lambert, Silke 2010. *Beyond Recipients: Towards a Typology of Dative uses*. Doktoritöö, University at Buffalo. Veebiväljaanne. (vaadatud 15.05.2018 <https://arts-sciences.buffalo.edu/content/dam/arts-sciences/linguistics/AlumniDissertations/Lambert%20dissertation.pdf>)

Lang, Valter 2016. *Early Finnic-Baltic contacts as evidenced by archaeological and linguistic data*. Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri, 7 (1): 11–38. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Larsson Lars-Gunnar 2001. *Baltic influence on Finnic languages*. Circum-Baltic Languages. Volume I: Past and Present: 237–253. Toim. Dahl, Östen ja Koptjevskaja-

Tamm M. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing company.

Leipzig Glossing Rules 2015. Leipzig: Max Planck Institute.

<https://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossing-rules.php> (Vaadatud 30.06.2018)

Lindström, Liina, Tragel I. 2010. *The possessive perfect construction in Estonian.*

Folia Linguistica, 2: 371–400. Berlin: De Gruyter Mouton.

Matsumura, Kazuto, 1994. *Is the Estonian Adessive Really a Local Case?* Journal of Asian and African Studies, 46/47, 223–235.

http://www.kmatsum.info/papers/fu/fu8/fu8_1.html (Vaadatud: 25.05.2018)

Matsumura, Kazuto 1996. *The Estonian Adessive as Dative.* In Heikki Leskinen,

Sándor Maticsák, Tõnu Seilenthal (eds). Congressus octavus internationalis fennougristarum, Jyväskylä 10.–15.8.1995. Pars IV: Sessiones sectionum. Syntaxis et semantica & Contactus linguistici et status hodiernus linguarum & Cetera Linguistica, 82–86. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

http://www.kmatsum.info/papers/fu/fu8/fu8_1.html

Matsumura, Kazuto 1997. *The dative use of the adessive case in Estonian: a corpusbased study.* Kazuto Matsumura and Tooru Hayasi (eds). The Dative and Related Phenomena, 31–79. Tokyo: Hituzi Syobo.

Nau, Nicole, Pakerys J. 2016. *Transitivity pairs in Baltic: between Finnic and Slavic.*

Lingua Posnaniensis, Volume 58, Issue 2: 83–126, Varssavi: De Gruyter Open.

Oinas, Zsuzsanna 1993. *Mõnest eesti ja soome possessiivtarindist.* Keel ja kirjandus 9: 537–542. Tallinn: Eesti teaduste akadeemia.

Rätsep, Huno 1979. *Eesti keele ajalooline morfoloogia II.* Tartu: TRÜ trükikoda.

Sazhina, Natalya 2005. *Possessiivsuse väljendamine viisid tänapäeva eesti ja süriakomi keeles.* Tartu ülikool. Magistritöö.

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/14710/sazhina_natalya.pdf?sequence=1&isAllowed=y (vaadatud 01.05.2018)

Stoltz, Thomas jt 2008. *Split possession : an areal-linguistic study of the alienability correlation and related phenomena in the languages of Europe*. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins

Šukys, Jonas 1998. *Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartosena ir normos*. Kaunas: Šviesa.

Uuspõld, Ellen 1992. *Sise- ja väliskohakäänded lokaaladverbiaali väljendajatena*. Lähivertailuja. Suomalais-virolainen kontrastiivinen seminaari Mekrijärvellä 10. 11.4.1992: 79–84 Joensuu.

Vainik, Ene, 1995. *Eesti keele väliskohakäänete semantika kognitiivse grammatika vaatenurgast*. Tallinn: Eesti teaduste akadeemia Eesti keele instituut.

Viitso, Tiit-Rein 2007. *Rise and development of the Estonian language*. Estonian language. Toim. Erelt, Mati. *Linguistica Uralica Supplementary series/volume 1*: 130–230. Tallinn: Eesti teaduste akadeemia kirjastus.

Wälchli, Bernhard 2001. *Lexical evidence for the parallel development of the Latvian and Livonian verb particles*. *Circum-Baltic Languages: Volume 2: Grammar and Typology*: 413–442. Toim. Östen Dahl and Maria Koptjevskaja-Tamm. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing company.

Zinkevičius, Zenonas, 1980. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*. Vilnius: Mokslas.

Žilinskaitė, Eglė, 2007. *Adesivas Mikalojaus Daukšos Postilėje*. *Baltistica* 42(3), 407–422. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Žilinskaitė, Eglė, 2010. *Vietos raiška Mikalojaus Daukšos Postilėje: postpoziciniai vietininkai ir funkciniai jų ekvivalentai*. Doktoritöö. Vilniuse Ülikool.

Kasutatud lühendid

ACC – akusatiiv	ADE – adessiiv
ADJ – omadussõna	ADV – määrsõna
CVB – konverb	DAT – daativ
DEF – määratud	DIM – deminutiiv
F – naissugu	FI - soome
FUT – tulevik	GEN – genitiiv
HAB – habituaalne	ILL – illatiiv
INE – inessiiv	INS – instrumentaal
IMP – käskiv kõneviis	LT – leedu
NA – kesksost, mitte ühilduv	NOM – nominatiiv
M – meessugu	SG – ainsus
PA – aktiivne partitsiip	PL – mitmus
POS – possessiivne	PP – passiivne partitsiip
PREP – eessõna	PRS – olevik
PRT – partitiiv	PVB – tegusõnaprefiks
RFL – refleksiivne	SUPER – superlatiiv

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Milda Ona Dailidénaité (26.03.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eesti keele adessiivi funktsioonid ja vasted leedu keeles“, mille juhendaja on professor Birute Klaas-Lang,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 04.06.2018